

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

A. RAVNHOLT

THORNING SOGN

I DET 19. AARHUNDREDE

HISTORISKE EFTERRETNINGER

NR. NEBEL
EGET FORLAG
1939

Ved Afslutningen af min Bog

THORNING SOGN

INDTIL CA. 1800

der udkom ved Juletid 1934, antydede jeg, at der muligvis senere kunde blive Lejlighed til at udsende en Skildring af Sognets Historie i det 19. Aarhundrede.

Da min nævnte Bog som Helhed har faaet en meget velvillig Modtagelse og ogsaa er blevet omfattet med Interesse af mange i Thorning Sogn, har jeg siden 1934 efter Tid og Lejlighed samlet paa Stof til en Skildring af de vigtigste Forhold og Begivenheder i Sognet i det 19. Aarhundrede.

Resultatet af dette Arbejde foreligger nu som denne Bog (THORNING SOGN II). Ligesom det første Bind (THORNING SOGN I) giver denne sig ikke ud for at være en fuldstændig Beretning om alt, hvad der kunde optegnes; af Hænsyn til Pladsens Begrænsning og andre Forhold, har det været nødvendigt at begrænse Stoffet. Jeg har, af hvad jeg har kunnet opspore, medtaget det, der efter mit Skøn er af størst Interesse.

Det er mit Haab, at ogsaa dette Bind vil blive modtaget og læst med Velvilje og Interesse saavel af Læsere i og fra Thorning Sogn som videre ud.

Nr. Nebel i August 1939.

Forfatteren.

Omkring Aarhundredskiftet.

De Forandringer, der her i Landet foregik paa Grundlag af de saakaldte Bondereformer i 18-Hundredaarenes sidste Tid, regnes i Almindelighed for at være de største og mest indgribende Begivenheder, der nogensinde har indvirket paa den danske Landbefolkning. Og det er ogsaa rigtigt, at Rammerne blev helt omsat, Vilkaarene helt forandrede. Baandene løstes, og Trykket ophævedes, saa der blev Muligheder for en lang og frugtbringende Udvikling ind i det næste Aarhundrede. Men den Slags Forandringer foregaar langsomt; det tog Tid før det baade uadtil og indadtil kendtes, at der var aabnet Perspektiv for en rig Fremgang materielt og aandeligt. —

Det 19. Aarhundrede gik ind uden at der kunde ses større Forandringer, og nye Begivenheder og Forhold, der virkede hæmmende paa Befolkningens friere Udfoldelse, indtraf.

For Thorning Sogns Vedkommende var Udskiftningen dog i det væsentligste tilendebragt ved det nye Aarhundredes Indgang. Beboerne havde derved faaet deres Jorder samlede, og Udflytningen af en Del af Gaardene var saa smaat begyndt. Bebyggelsen samlede sig dog væsentlig om Byerne Thorning, Ungstrup, Vattrup, Knudstrup og Skræ. Desuden fandtes Beboelser paa een eller flere Gaarde i Impgaard, Graaskov, Graa, Ravnholt, Stenrøgel, Graamose, Oustrup og Bøgild. Sangild, Bækgaard, Kjærsholms Mølle og Mallinggaard udgjorde mere enkeltliggende Be-

boelser. Kjærsholms Bøndergods var endnu ikke fra-
solgt. Til Oplysning om de forskellige Beboelsers
Navne og Beliggenhed samt Ejernes (Brugerens) Navne
og Ejendommens Hartkornsansættelse omkring Aar-
hundredskiftet er en Afskrift af Forarbejderne til den saa-
kaldte Sogneprotokol fra 1805 ¹⁾ meget tjenlig og in-
teressant. De fleste af Stednavnene er de, der ogsaa
nu anvendes, og man vil blandt Personnavnene finde
flere, der er kendte indtil vore Dage og hvis Efter-
kommere i flere Tilfælde endnu bor i Sognet:

Afskrift
af Forarbejderne til Sogneprotokollen
1805.

<i>Kjærsholm:</i> ²⁾	Td.	Skp.	Fdk.	Alb.
Morten Sommer,	frit. 6	6	1	0

Thorning:

Sognepræst Gundorph,	frit. 6	6	1	1
Degn og Skolelærer P. Dyhr, uden særligt Hartkorn. 4 Td. Ld.				
Ejer P. Glud, Bruger Michel Nielsen	1	0	2	0
Do Jens Andersen	0	7	0	1
Do Christen Madsen	0	5	0	0
<i>Ejere:</i> Niels Hack	2	4	0	0
Peder Odder	2	7	1	0
Christen Skovhus	2	5	2	0
Frederik Christensen	2	5	2	0
Christen Bak	2	6	0	0
Niels Jensen	3	0	0	0
Anders Jensen	3	0	0	0
Sebastian Winkler	2	4	3	3/4
Jens Roersen	2	4	1	1 1/2

¹⁾ Matrikelsarkivet.

²⁾ Under vedbemeldte Kjærsholms Hovedgaards Hartkorn med-
indbefattes nogle Jorder, som kaldes Møgell-Lund, men hvormeget
og hvorudi dette bestaar, derom kan ingen yderligere Forklaring
gives og derfor her anmærkes.

	Td.	Skp.	Fdk.	Alb.
Knud Christensen	3	0	0	0
Esper Willumsen	2	7	1	0
Søren Pedersen	2	6	2	0
Mikkel Keller	1	0	1	1
Søren Smed	1	0	2	0
Jens Bøjlund	0	7	0	1
Christen Madsen	0	5	0	0
Christen Mikkelsen	0	6	3	$\frac{3}{4}$
Jens Gregersen	0	5	0	2
Søren Christensen	0	5	0	0
Anders Nielsen	0	7	1	2
<i>Store Oustrup:</i>				
Peder Glud	4	1	1	$\frac{1}{6}$
Jens Sørensen	2	2	2	$\frac{25}{10}$
<i>Lille Oustrup:</i>				
Mikkel Jensen	2	7	3	0
<i>Ungstrup By:</i>				
Skolelærer Jakob Sørensen, uden Hartkorn, 4 Td.				
<i>Præsteembedet:</i>				
Bruger Hans Nielsen	4	5	0	0
(Beboerne ejer Herligheden, men yder Landgilde og alle 3 Tiender til Præsten).				
<i>Ejer P. Glud, Bruger</i>				
Lars Pedersen	3	0	0	0
„ Rasmus Jensen	3	0	0	0
„ Jomfru Ramstad	3	0	0	1
„ Anders Odder	0	4	0	0
„ Christen Mortensen	0	4	0	0
„ Erik Jespersen	0	4	0	0
„ Peder Skrædder	0	4	0	0
„ Rasmus Sørensen	1	0	0	0
<i>Ejere:</i>				
Jens Bertelsen	3	0	0	0
Jens Hindberg	3	0	0	0
Anders Overgaard	2	4	0	0
Peter Laursen	3	0	0	0
Hans Kjellerup	4	5	0	0
Søren Almtoft	3	0	0	0
Lars Bøjlund	3	0	0	0
Rasmus Jensen	3	0	0	0
Christen Østergaard	3	0	0	0
Christen Andersen	4	3	0	0

	Td.	Skp.	Fdk.	Alb.
Peder Arntsen	0	3	3	0
Anders Mikkelsen	0	4	0	0
Rasmus Sørensen	0	4	0	0
Samme	0	4	0	0
Peder Skrædder	0	4	0	0
Anders Odder	0	4	0	0
Christen Mortensen	0	4	0	0
Erik Espersen	0	4	0	0
Hans Pallesen	0	4	0	0
Søren Nielsen	0	4	0	0
Rosenborg:				
Anders Overgaard	1	0	0	0
Lille Graaskov:				
Jens Hindberg	3	6	1	0
Store Graaskov:				
Ole Mouritzen	2	5	2	1/5
Mads Jensen	2	5	2	1/2
Vattrup:				
<i>Ejer</i> P. Glud, Bruger Peder Graae	2	3	0	0
„ Laurs Wide	2	3	0	0
„ Laurs Andersen	2	3	0	0
„ Niels Pallesen	2	3	0	0
„ Jens Graaes Enke	2	3	0	0
„ Anders Jensen	2	3	0	0
<i>Ejere:</i> Niels Pallesen	2	3	0	0
Lars Andersen	2	3	0	0
Jens Graaes Enke	2	3	0	0
Anders Jensen	2	3	0	0
Laurs Wide	2	3	0	0
Peder Graae	2	3	0	0
Peder Westergaard	0	4	0	1
Bøgild:				
Isager	5	4	0	0
Christen Christensen	2	6	0	0
Christen Jensen	2	6	0	0
Jomfru Ramstad	3	0	0	1
Ravnholt:				
Jens Madsen	2	0	0	0
Christen Jensen	2	0	0	0
Sangild:				
Knud Jensen	2	6	2	1

	Td.	Skp.	Fdk.	Alb.
<i>Lille Impgaard:</i>				
Mikkel Roersen	0	6	0	0
<i>Store Impgaard:</i>				
Ejer P. Glud, Bruger Søren Pedersen	1	2	0	0
„ Thomas Mogensen	1	2	0	0
<i>Nørre Knudstrup:</i>				
Anders Roersen	1	4	2	2
Hans Laursen	1	4	1	1/2
Jens Pedersen	1	4	1	1/2
Jens Jensen	1	4	0	0
Anders Rasmussen	1	4	0	0
Peder Andersen	2	0	2	2
Kromand Rain	1	4	0	1
Hans Smed	0	5	0	1/3
Jens Braad	0	2	0	0
Anders Mølle	0	2	0	0
<i>Graagaard:</i>				
Peder Ravnholt	3	7	3	11/2
Peder Andersen	3	7	3	11/2
<i>Odder Mark:</i>				
Jakob Pedersen	0	3	2	1
<i>Kjærsholms Mølle:</i>				
Ejer P. Glud, Bruger Christen Beck	0	4	0	2
(Mølleskyld 1 Td. 4 Skp. 3 Fdk.)				
<i>Skræe By:</i>				
Christen Wallerbæk	1	2	0	0
Christian Skygge	1	2	0	0
Jens Skov	1	2	0	0
Iver Bertelsen	1	4	2	1
Peder Pedersen	0	3	0	0
Peder Jensen	0	3	0	0
Anders Wade	0	3	0	0
Jens Balle	0	3	0	0
Mads Mogensen	0	3	0	0
Jens Jakobsen	0	3	0	0
Mikkel Herholt	0	3	0	0
Rasmus Christensen	0	3	0	0
Peder Andersen	0	3	0	0
Anders Gregersen	0	3	0	0
Lars Pedersen	0	3	0	0

	Td.	Skp.	Fdk.	Alb.
<i>Sønder Knudstrup:</i>				
Søren Andersen	1	3	1	1 ¹ / ₂
Mads Madsen	1	0	2	2 ¹ / ₆

Af denne Fortegnelse fremgaar det, at der i Thorning foruden Præstens og Degnens var ialt 23 Ejendomme, hvoraf 12 havde 2 Td. Hartkorn og derover. Ungstrup havde foruden Anneksgaarden 29 Ejendomme af gennemgaaende omtrent samme Størrelse, saa det ses, at den Del af Sognet endnu holdt Førstepladsen med Hensyn til Beboelser. I Vattrup var iberegnet de under Kjærsholm hørende 14 Ejendomme, i Nørre Knudstrup 9 og i Skræ 16. Bøgild havde 4 og Store og Lille Oustrup, Store og Lille Graaskov, Store og Lille Impgaard, Graagaard, Ravnholt, Sangild, Sønder Knudstrup og Oddermark bestod alle af 1 eller 2 Gaarde, i sidste Tilfælde i Reglen sammenliggende. —

I Aaret 1801 havde Sognet ialt 678 Indbyggere, der jo i mange Henseender delte Kaar med Landsdelens øvrige Befolkning i Tiden: Krigene i Aarhundredets Begyndelse lagde sit Tryk over det hele, og det udgaaede Aarhundredes Landbrugsformer og ydre og indre Livskaar og Livsvaner var de fleste Steder endnu ikke forladt. Træpløve med Hjul, Harver med Trætænder og ubeslaaede Vognringer var endnu det almindeligste. Ogsaa Boligforholdene og Livsførelsen havde endnu omkring Aarhundredskiftet ikke skiftet Karakter, men i det væsentligste holdt sig som de havde været i Aarhundredet forud; ja, mærkeligt nok paa flere Omraader omtrent som vore Forfædres lige fra Folkevandringstiderne eller omkring Kristi Fødsel. Kartoffelavlens begyndte saa smaat at vinde Indpas, og Rug, Boghvede og Spergel udgjorde det væsentligste af Afgrøderne, særlig i Sognets vestlige Del, hvor Heden delvis endnu dominerede. Faare-

avl og Hosebinderiet udgjorde her en vigtig Del af Beboernes Syssel og Indtægt. Men Vestenvinden og Sandflugt gjorde undertiden Skaar i Udbyttet, og man stred en stadig Kamp for Indvinding af nye Arealer, som Lyngen havde bemægtiget sig. Forsøgene med Alhedens Kolonisation omkring 1760 var jo kun halvt lykkedes, omend adskillige fremmede Familier paa disse Egne havde faaet blivende Bo. For Thorning Sogns Vedkommende mærkedes denne Kolonisation især ved Dannelsen af Kolonierne mod Syd: *Over Frederiks-Mose* (Stenrøgel), *Frederiks-Mose* (Graamose) og *Frederiks-Dal* (Kompedal). Resterne af Arealerne mod Sydvest, hinsides Skive—Kolding Landevej lod sig nogenlunde indvinde til Agerland. Sangild- og Ravnholtgaardens Marker er saaledes for en stor Del Hedejord, der er indtaget siden 1800.

Omtrent samtidig med Forsøgene paa at faa Hederne opdyrkede ved Hjælp af Kolonisterne var ogsaa opstaaet Tanken om at faa Lyngens Plads ombyttet med Skov. Hedeegnene Vest og Syd for Thorning blev nogle af de Steder, hvor der først blev foretaget Forsøg med Plantning. Paa Rentekammerets (Landbrugsministeriets) Foranledning blev der 1788 ved Stendalsgaard begyndt med Tilplantning af 40 Td. Land, væsentlig i Vium Sogn. Det var overvejende Gran og Fyr, der anvendtes til Forsøgene, og disse lykkedes efterhaanden trods adskillige Genvordigheder. I det 19. Hundreedaars Begyndelse stod der da allerede en lav Skov, der begyndte at give Læ for Markerne i Skræ og Omegn. Adskillige af Beboerne fik derved Arbejde ved Plantning. At Foretaget var til Gavn for den Del af Sognet fremgaar bl. a. af en Udtalelse af Justitsraad *Fjelstrup*, Sindinggaard, der 1830 udtalte, at „Skræ By, som i den Tid Plantningen anlagdes, blev falbuden for 300 Rdl., ejer nu velhavende Beboere. Knudstrup, Thorning, Ungstrup

m. fl. Byer have haft og have tildels endnu Planta-
gerne at takke for, at de kunne betale Skatter og
Afgifter.*

Det var den fra Hannover indvandrede Forstraad
G. W. Brüel, der blev Sjælen i de Plantningsarbejder,
der her og andet Sted i Landet indledede de stor-
stilede Beplantninger, som Eftertiden har set opvokse.
Gaarden Stendalsgaard, der da beboedes af en ind-
vandret Kolonist, blev overtaget af Rentekammeret og
anvist til Bolig for Brüel. Skønt Stedet blev betegnet
som „et ørkenagtigt Sted, hvor intet levende kan tri-
ves,“ lykkedes Plantningen og Saaningen af Gran-
og Fyrrefrø dog omsider saa godt, at vi nu her har
de store, prægtige og nyttige Granskove, hvis Top-
linie tegner sig smukt selv paa lang Afstand. — Af
Thorning Bys Jorder blev der tilkøbt en mindre He-
destrækning, saa der ialt blev 580 Td. Land til Sten-
dalsgaard. Nogle Aar senere anlagdes Ulvedals Plan-
tage paa ca. 400 Td. Land. Det største Plantnings-
foretagende der paa Egnen er dog Anlægget af Kom-
pedals Plantage, der i sin Helhed ligger indenfor
Thorning Sogn. ¹⁾ Arealet ansloges til henved 4000 Td.,
næsten ren Sandbund, der ofte af Vinden blev sat i
Bevægelse, saa Stedet og Egnen hjemsøgte af en
ødelæggende Sandflugt. Ved en Kolonitaksation i
1790erne betegnes Strækningen „for nærværende Tid
at være aldeles ingen Nytte til, og dersom et begyndt
Forsøg med at saa Skov deri ikke lykkes, vil den
endnu længe være det. ²⁾ Alligevel vovede man at
begynde med at fremelske Skov paa Stedet. Ved en
Resolution i 1802 blev der udlagt ikke mindre end
6000 Td. Hede til Plantage; saa højt naaede man dog
aldrig, men Kompedal Plantage naaede dog et meget
anseligt Omfang.

¹⁾ Navnet er sikkert oprindelig Kongedal.

²⁾ Økonomiske Annaler, 3. Bd. 5. 158.

Vist nok var det den store Ildsvaade, der 1783 hærgede paa dette Sted, som først gav Anledning til, at Sagen blev grebet an. Om denne Ildebrand skriver *Blicher* i „Viborg Amt“ (1839): „Den fordærveligste i sin Følge indtraf 1783, da en Strækning paa omtrent en Kvadratmil i den yderste Del af Karup Sogn og den sydvestligste Del af Thorning Sogn, der var bevokset med et frodigt Lyng paa et meget dybt Moorlag, for et Tidsrum af et halvt Seculum aldeles ødelagdes. Thi ej alene afbrændtes Lyngen men og tillige Mooren, og varede denne Brynde i 3 Uger. Hele Tomten blev til Flyvesand, af Vestenvinden udbredt mod Øst.“

Da Regeringen 1798 udsendte nogle Vurderingsmænd for at tage Syn over Kompedal-Området, kom de til det Resultat, at „Kompedal er næsten aldeles ødelagt af Flyvesand. Omkring 2900 Tdr. Land er enten ganske skjult dermed eller saaledes blottet for al brugelig Overflade, at intet er igen uden Ahl og Grus. Af de forrige store Strækninger Agerjord er nu kun 47 Tdr. Land tilovers, som bruges af 2 Husmænd, af hvilke den ene er Opsynsmand ved Flyvesanden. Selv disse 47 Tdr. er for det meste dækket af et Sandlag, 5 til 6 Tommer dybt, hvori pløjes og saaes. Den betydelige Flyvesande har foruden de nysnævnte 2900 Td. af Bækgaardens Jorder borttaget 150 Tdr. og af Frederiksmose omtrent 450.“

Efter disse Vurderingsmænds Skøn udgjorde Flyvesanden altsaa ved Aarhundredets Begyndelse 3500 Td. Land. Det angives, at Sandet endnu i stærk Storm var i Bevægelse; men da man havde begyndt at saa Sandhavre (Marehalm), var Flugten derved dæmpet. Saaledes saa der altsaa ud i denne øde Egn, der udgør ca. $\frac{1}{3}$ af Sognets Areal. Forsøgene med at beklæde lykkedes dog, især takket være Brüels energiske Arbejde. Indtil 1816 blev der opelsket en Plan-

tage paa 240 Td. Land, Gran og Fyr. Det omliggende Areal laa stadig hen, rede til at tage imod ny Vækst. I Løbet af de følgende ca. 100 Aar kom denne ogsaa, saa Plantagen nu dækker over 3000 Td. Det blev siden Forstraad *Bang*, Blichers Ven og samtidige, der stod for Plantningssagen. Adskillige Uheld med Sygdom og Larveangreb gjorde i de første Aar Skaar i Glæden, og flere Ildebrande, f. Eks. i 50erne og 1872 har hærget baade Hede og Skov. Men efterhaanden vandt Trævæksten Sejr over Sand, Lyng og Ahl, og nu staar de smukke Naaleskove og syner og lærer godt derude ved Sognets sydvestlige Grænser. Arbejdet med at faa dette Føretagende begyndt og fortsat hører med ind i Billedet af Sognets Liv i 19. Aarhundredes første Del. ¹⁾

Om de tidligere nævnte 3 Kolonier mod Syd hedder det i Indberetningen afgiven af Kommissionen 1798, at „*Over-Frederiksmose* bestaar af 2 Dobbeltgaard og en Enkeltgaard.“ Denne By er altsaa det nuværende Stenrøgel, hvorunder hører en stor Del af den saakaldte Graamose. Om denne hed det:

„Graamose med alle de Moser, som hænger sammen dermed, udgør et Areal af 1322 $\frac{1}{2}$ Td. Land. I Moserne er der nogle mindre gode Tørv til en Dybde af henved 3 Alen, ja derover. Paa nogle Steder er Tørven saa god, at den lader sig brænde til Smedekul. Ikke alene i H. t. den Skade disse Moser foraarsager paa Bøndernes Sæd men tillige formedels den Rigdom af Brændsel, som de indeholder, og især om det var muligt at omskabe noget deraf til brugbar Engbund, tror vi, at disse uhyre Strækningers Udtapning og mulige Forbedring fortjener Opmærksomhed.“

Kommissionen meddeler derefter en ret omfattende Plan til Mosens Afvanding, især i den Hensigt, at

¹⁾ Om de første Hedeplantninger se: R. Mortensen: „Jyllands Hedeskove“, Hedeselskabets Tidsskrift 1932.

der kunde blive Adgang til Tørveskær. Om Afsætning af disse „for Penge“ mente man dog, at Udsigterne var smaa, idet den eneste Aftager, Viborg By, laa $3\frac{1}{2}$ å 4 Mil borte. Først ca. 100 Aar efter blev disse Afvandingsplaner virkeliggjorte, idet Ejeren af Graagaard, *Jens Chr. Nielsen*, i det 20. Aarhundredes Begyndelse udvirkede at Arealerne blev kultiverede.

Frederiksmose eller Graamose bestod kun af 4 Huse:

„Beboernes Forfatning er meget ringe. Flyvesandet har borttaget omtrent 450 Td. Land og skilt Kolonien saaledes ad, at Hederne sønden for Sandflugtstrøget er gjort aldeles unyttige for Beboerne. De maa derfor leje Græsning til deres Besætning, som for hver Husmand er 2 Køer, 2 Stude, 16—20 Faar. Denne Koloni har tillige med Frederiksdal endnu en Fædrift.“

Frederiksdal (Kompedal) var 1798, som forhen anført, aldeles ødelagt af Sandflugt. Kolonien bestod da kun af 2 Husmænd.

Bygningerne er maadelige; ved Husene er en Brønd, 18 Alen dyb, saa forfalden, at den snart vil styrte sammen; naar dette sker, er der ikke Vand nærmere end en Fjerdingsvej.“

Om Bækgaarden hedder det:

„Den er en Udflyttergaard fra Frederiksmose. Beboernes Forfatning er temmelig god; men af Gaardens Avling bliver intet tilovers til Salg. Strømpebinding er den Industri, som maa skaffe Beboerne de fornødne Penge.“

Disse Meddelelser giver dog en Forestilling om de fattige Forhold og Tilstande i denne Del af Sognet. Vi vil nu se at faa lidt at vide om de andre Egne.

Som nævnt var der ved Aarhundredskiftet endnu ikke sket afgørende Ændringer, ydre og indre, i Befolkningens Levesæt. Men de forestod. Rentekammeret afkrævede f. Eks. Herremænd, Præster o. a. en Indberetning om Landbrugets Tilstand paa de forskellige Egne; det var den nye Matrikel (1842), man allerede tænkte paa.

Hovedgaarden *Kjærsholm* var stadig Thorning Sogns største Ejendom med over 16 Td. H., frit Hovedgaardsjord. Ejeren *Morten Sommer* havde alligevel sin Døje med at klare sig. I sin Indberetning skriver han, at Gaardens Marker og Jorder længe ikke har været under nogen ordentlig Dyrkningsmaade.

„Jordarterne er kolde og sumpagtige, bestaaende af sandige og sandblandede Ler- og Muldjorder. Engene er vandige begroede med Mos. Aarlig kan her frembringes 60- 70 Læs Hø, som er vanskeligt at bjærge, da Engene er bløde og Aaerne ikke have tilstrækkeligt Fald til at allede Vandet. Bearbejdelse af samme er derfor meget besværligt. Skoven er ganske liden og ej betydelig; den fredes til Høslet. Af Hede og Lyngjord er her ikke lidet; dette bruges til Græsning og Ildebrændsel.“

Hvad Værdien af Ejendommen kunde sættes til, mente *Morten Sommer* var vanskeligt at sige, da Belligenheden var „langt fra god Handelsstad, ligeledes fra Sejlads og Ladeplads.“ Gaarden, som han kun ved Indberetningen (22. Jan. 1805) havde ejet i godt et halvt Aar, stod ham i 15,000 Rdl. —

Nej, det var ikke saa let mere at være Herremand, og det stundede stærkt imod Slutningen af *Kjærsholms* Storhedstid. Nogle Aar senere (1811), frasolgte de fleste af de tilhørende Parceller ved Auktion. Hovedparcellen *Neder Kjærsholm* blev en selvstændig ret stor Bedrift, der efterhaanden, som Sognets øvrige Gaarde, kom ind i de nye og bedre Kaar.

Sognepræsten *Christen Gundorff*, der overtog sit Embede 1787, havde i Henseende til Hartkorn den næststørste Gaard, efter Kr. V Matr. ansat til 6 Td. 6 Skp. 5 Fdk. og 1 Alb. Hartkorn med et Tilliggende af 187 Td. Land. Ligesom vi fra Præsten *Chr. Peder-sens* (1663) og Provst *Windfeldts* Beretninger havde fyldigste Oplysninger om Præstegaarden i ældre Tid, ¹⁾ er ogsaa denne Gaard den eneste, hvorfra der i Tiden

1) Se Thorning Sogn I, Pag. 120—125.

omkring Aarhundredskiftet findes fyldige, detaljerede Oplysninger fra Præstens Indberetning. Gennem de skiftende Tider og Vilkaar har Præstegaarden i de danske Sogne altid indtaget en Særstilling. Ofte var den Sognets største Gaard saavel i Areal som i Hartkorn. I Thorning fulgtes de to Ting dog ikke ad, thi Jordens Bonitet var saa forskellig. *Anders Jørgensens* Gaard i Ravnholt omfattede f. Eks først i Aarhundredet 263 Td. Land, men var kun ansat til 1 Td. 2 Skp. 2 Fdk. og 2 Alb. Som det ofte var Tilfældet havde Præstegaarden næst efter Herregaarden Sognets højeste Hartkorn; derfor fik den ved Udstykningen Nr. 1 i Matriklen; Skolelodden og Annexgaarden Nr. 2 og 3. ¹⁾ Sammen med Skolelodden hørte Præstegaarden til det saakaldte benificerede Gods, hvis Brug var tillagt en Embedsmand som en Del af Lønnen. De af Rentekammeret ved Aarhundredets Begyndelse afkrævede Indberetninger, var just Oplysninger om dette benificerede Gods' Tilstand og Forhold, og de kan ret godt tjene som Norm for største Delen af Sognets Gaarde i saa Henseende. Man kan derved faa et Indblik i adskilligt vedrørende Landbrugets Tilstand og Vilkaar paa dette Tidspunkt. I sin Indberetning skriver Sognepræsten Pastor Gundorff: ²⁾

„Til Præstegaarden er ved Udskiftningen 1795 udlagt en Hedelod i Thorning Bys vestre Hede til Tørv og en Lod i dens syndre Hede, som formedels den derudi værende Mose er tjenlig alene til Unghøvedernes Græsning. Den første ligger mere end $\frac{1}{2}$ Mil fra Præstegaarden, og den sidste er vel ikke langt borte fra, men dog ej sammenhængende med Præstegaardens Mark.“

Om Præstegaardens Skov, „eller rettere Krat,“ siges, at den „er ikkun meget liden og bestaar for det meste af smaa krogede Eger, der ej kan tjene til andet end

¹⁾ Se Kortet. ²⁾ Matrikelsarkivet.

Brændsel, og lidet Torne- og Hasseltrær.“ — Det er Resterne af Oldtidens og Middelalderens Skovpartier, som endnu er til Stede. — Af Mangel paa anden Høavl, blev Skovene fredet til Højbjergning, „som dog lidet lønner Umagen, da 4 Folk i 3 Dage næppe kan bjærge 1½ Læs Hø.“ — Markerne betegner Præsten som sandblandet Jord, som især ved den nordre Side falder meget skarpt. Underlaget var grudret Ler og rødt Sand, der ofte laa saa højt, at det kom frem efter Ploven. Det var kort sagt en kold og mager Jordbund, til hvis Forbedring der ikke forelaa ret mange Muligheder. „Et lidet Stykke Eng, hvorpaa der aarlig kan aules 2 Læs Hø“, og hvorfra Afløbet var daarligt, var foruden nogle Kjær med en løs, mosset Tørvebund, der højst gav 3 Læs Hø aarlig, „som Fækreaturerne ikkun fortære af Trang“, al den Eng, der hørte til Præstegaarden. Mergel, som vel var det, Jorden mest tiltrængte, var endnu ikke opdaget paa Eggen. Om den almindelige Dyrkningsmaade skriver Præsten:

„Marken indtages efter 6—8 Aars Hvile enten med Boghvede uden Gødning eller med Kartofler, som sikkert lønner Umagen, men for største Delen med Byg. Saavel til Kartofler som Byg udfordres megen Gjødning, ifald Jorden skal frembringe noget; efter disse sidste 2de Slags, saavelsom de velgjødede Boghvestubbe, saaes Rug, derefter tages efter Jordens Beskaffenhed, og eftersom den er nærmest ved Gjødning, enten en Rug- eller en Bygkjærv, men dog for det meste Havre, hvoraf man i Almindelighed tager 2 Kjærve. Af Mangel paa Gjødskke kan der ikkun indtages 4 a 5 Td. Land aarlig, og af 17 Aars Erfaring har jeg befunden, at man det ene Aar med det andet beregnet kan ej aule mere end 4re Fold. Jeg har gjort Forsøg med baade Erter og Hør, men dette har ej villet lykkes; ligeledes har jeg paa den bedste Jord med 1ste Kjærv Havre saaet Kløver, som vel løber op, men fryser bort om Foraaret.“

Det var ikke under særlig gode Omstændigheder, at den Thorning Præst, Blichers Forgænger, udøvede

sit Landbrug. Men Agerbruget var jo omkring Aarhundredskiftet efter vore Dages Forhold kun primitivt og lidet fremskredet. Først et Stykke ind i 19. Hundredaarene tog det nogen Fart under de ændrede Vilkaar; og selv da mødtes vore Forfædre af Hindring og Modgang. Pastor Gundorff erkender dog, at Jorden maaske kunde dyrkes paa en mere fordelagtig Maade, „men det overlader jeg til mere kyndige Landmænds Dom, iblandt hvis Tal jeg ingenlunde tør henregne mig“. Han bemærker ligeledes, at „Skovopelskning i denne Egn hvor den barske Vestenvind saa meget trykker alle Træer, vilde være til ingen Nytte.“ Paa dette Punkt kan vi dog nok nu sige, at Præsten tog fejl.

Fra Tyverne og Trediverne.

I de to Tiaar 1810–1830 prægedes Livet i Danmark i høj Grad af de trykkende Vilkaar, hvorunder Folket levede. Krigene i Aarhundredets Begyndelse, ogsaa Napoleonskrigene, Statsbankerotten 1813, Tabet af Norge 1814 og især det Fald paa alle Landbrugsprodukter (Korn), der ret pludselig indtraf 1818, skabte her i Landet, som ogsaa andet Sted, en økonomisk Krise, der stærkt lammede næsten alle Livsforhold.

Historikeren Fr. Barfod betegner Tilstanden bl. a. saaledes:

„Det var yderst vanskeligt at faa fat i Penge til Skatten, en Udgift, der den Gang var Bondens største Skræk; Agerbrug og Haandværk sygnede hen. Helt op i Tyverne var Kornpriserne saa usle, at der næsten ikke kunde faas Penge til nogetsomhelst. En Mængde Ejendomsbesiddere maatte gaa fra Gaard og Grund. Intet Under, at Folkets Stemning var mørk og nedtrykt. Hvorhen Øjet saa end skuede, var der Brist paa Liv og Bevægelse.“

Efter de faa Beretninger eller Erindringer, der nu er tilbage om Forholdene og Livet i Thorning Sogn i Tyverne og Trediverne, delte Beboerne her Kaar med den øvrige Befolkning i saa Henseende: Forholdene var trykkende, Livet fattigt og primitivt baade materielt og aandeligt.

Fra Regeringens Side blev der gentagne Gange udfoldet Bestræbelser for at finde Udveje for Op-hjælpning af Landets Erhvervsliv; særlig Landbruget var jo den Gang den Beskæftigelse, hvorved Hovedparten af Befolkningen var sysselsat Med Landbe-

folkningens Ve og Vel stod og faldt Landets. Blandt Foranstaltninger, der fra Regeringens Side paa dette Tidspunkt blev paabegyndt eller forestod, var Forarbejderne til den nye Matrikulering af Landets Jord, som man havde bestemt skulde finde Sted. Af forskellige Forarbejder til denne nye Hartkornsansættelse kan man i Matrikelsarkivet finde forskellige Oplysninger om Sognenes Forhold. For Thornings Vedkommende skal her meddeles følgende fra ca. 1820:

Thorning By.

Gaard Nr. 1, *Præstegaarden*, fik et Tilliggende paa 187 Td. Land og ansat Hartkorn 7 Td. 6 Skp. 0 Fdk. og $1\frac{3}{4}$ Alb. Det var nok for en maadelig Landmand som Sten St. Blicher at tumle med. Thorning By husede ialt 40 Ejendomme med tilsammen 2156 Td. Land og Hartkorn 48 Td. 5 Skp. 3 Fdk. $\frac{1}{4}$ Alb. Desuden var der det beplantede Areal ved Stendalsgaard, „tilhørende Hans Majestæt Kongen,“ 184 Td. uden Hartkornsansættelse.

Kjærsholm Hovedgaard med Parceller, omfattende ialt 23 Ejendomme med 662 Td. Land og ca. 20 Td. Hartkorn.

Vattrup By og Kjærsholms Mølle, derunder Oustrup og Mallinggaard, var paa 19 Ejendomme med 722 Td. Land og omtrent 25 Td. Hartkorn.

Til *Ungstrup By* hørte 46 Ejendomme og Beboelser paa godt 1000 Td. Land og ca. 50 Td. Hartkorn.

Bøgild bestod af 11 Gaarde og Huse med 516 Td. Land og 17 Td. Hartkorn.

Store og Lille Impgaard var 3 Ejendomme paa 216 Td. Land og 6 Td. Hartkorn.

I Skræ By

var der 15 Ejendomme paa 820 Td. Land med godt 10 Tdr. Hartkorn.

Sangildgaard

havde 434 Td. Land og $2\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn.

De to Graagaarde

var tilsammen paa 331 Td. Land med 8 Td Hartkorn.

Nørre Knudstrup

bestod af 9 Ejendomme paa 911 Td. Land og $11\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn.

Sønder Knudstrup

var 4 Ejendomme, 220 Td. Land og 2 Td. 6 Skp. Hartkorn.

Ravnholtgaarde

3 Ejendomme, 540 Td. Land, 2 Td. 4 Skp. Hartkorn.

Lille- og Store Graaskov,

henholdsvis 5 og 2 Ejendomme, tilsammen 369 Td. Land og 10 Td. 2 Skp. Hartkorn.

Endelig var der Kolonierne:

Bækgaarden; „en enlig Gaard med samlet Ejendom sønden i Sognet,“ havde 288 Td. Land, ansat til Hartkorn 7 Skp. $1\frac{1}{4}$ Alb. Desuden ejede Hans Maj. Kongen 159 Td. uden Hartkorn, udlagt til Plantage. —

Over Fr. Mose eller Stenrøgel: 3 Ejendomme paa 733 Td. Land med 3 Td. Hartkorn.

Gammel Fr. Dal eller Kompedal ejedes alt af Hans Majestæt; her var ialt 4050 Td. Land, hvoraf Plantør *Klokke* af 36 Td. Land i Brug blev ansat til Hartkorn 1 Td. 1 Skp. 1 Fdk $2\frac{1}{3}$ Alb.

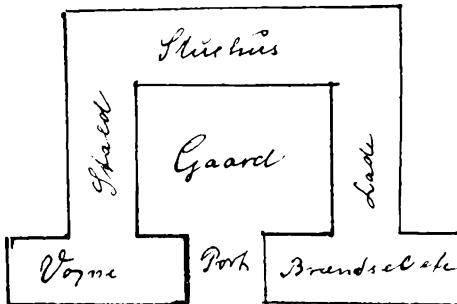
Frederiksmose eller Graamose: 5 Ejendomme med 1751 Td. Land og 3 Td. Hartkorn. Kongen ejede her desuden 105 Td. Land.

Det giver ialt ca. 16000 Td. Land med ca. 210 Td. Hartkorn.

I Sammenligning med Nutidens Landbrugsformer var den Maade, hvorpaa vore Forfædre for ca. 100

Gammel Gaard i Knudstrup (ca. 1780).

Grundplanen til Gaarden.

Aar siden drev deres Landbrug, yderst primitiv. Paa de temmelig magre Jorder i Thorning Sogn dyrkedes omkring 1820—30 i det væsentligste kun Boghvede, Rug og Byg. Havre var det smaa med og Kartoffelavlens var ikke nær naaet til det Staae, som senere

Aartier kan opvise. Gødskningen af Jorden var meget mangelfuld og Mergling i Almindelighed ikke begyndt. De fleste Steder spejdede og sukkede man efter Forandring og Forbedring, og da Tiderne ind i 1830 Aarene begyndte at bedres, kom der ogsaa Fremgang.

Hvorledes Forholdene i saa Henseende var i Thorning Sogn gav St. St. Blicher en Del Oplysninger om i en Indberetning til Landhusholdningsselskabet i Februar 1839. Det hedder heri:

„I Aaret 1822 var i dette Sogn (Thorning) kun een Mand, der havde indført Brak til Rug, nemlig Sognefoged og Strømpemand Keller i Thorning. Han har senere merglet sine Jorder, har en ikke ubetydelig Kartoffelavl og udlægger sine Marker med Fløjelsgræs.

P. Larsen, siden 1825 Ejer af Graagaard, har ved Grøftning, Brakning, Mergling, betydelig Kartoffelavl og Udsaaning af Græsfrø i den Grad forbedret sin Ejendom, at han nu kan føde 3 Gange saa stor en Besætning, som da han tilraadte Gaarden.

Stiftslandinspektør Hansen, der i Aaret 1828 købte en til 2 $\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn skyldsæt Parcel af Kjærsholm, har ligeledes ved et forbedret Agerbrug kunnet fordoble sin Besætning.

Bøgildgaard, der i Aaret 1830 købtes af Hans Maj. Kongen, er under Hr. Schmidts Bestyrelse betydeligt forbedret, og fuldkommen Vexeldrift er der indført.

Skolelærerne Kirkegaard i Thorning og Nørgaard i Ungstrup have ligeledes indført Frugtvoxelen og erkjende deri det fordelagtige for dem selv, ligesom de ogsaa give Omegnen et løbgeværdigt Eksempel.

Af alle de anførte anvendes Sommer-Staldfodring i større eller mindre Udstrækning.

Til Held for Agerbruget anses det for fordelagtigere at opfodre det betydelige Udbytte af Kartoffelavl, end at afhænde deraf til den gængse Pris 3 a 4 Mark pr. Td.

Den Drift, der nu i Sognet kan anses for den almindelige, er:

1ste Aar ren Brak eller Boghvede, der undertiden nedpløjes grøn.

2det Aar Rug.

3die Aar Karlofler, uden eller med halv Gjødske.

4de Aar Byg eller Rug, efter Jordens Beskaffenhed.

5te Aar Havre; af enkelte Spergel.

6te Aar Havre med paasaet Fløjelsgræs, eller, hvor Jorden er merglet, Kløver.

Disse højest glædelige Fremskridt tilskriver man, at Sognet, der før, mens Agerbruget betragtedes som Bisag, men Strømbinding som Hovedsag, var det fattigste i Egnen, nu ikke længere anses derfor, og navnlig hvad Agerbruget angaar, har hævet sig over de omliggende Sogne ved i Almindelighed bedre Jorder og større Høavl.“¹⁾

Disse Udtalelser af Blicher giver os Grund til at antage, at der i Thorning Sogn var Folk med større Fremdrift og Energi og Forstaaelse af, at der paa Landbrugets Omraade maatte noget nyt til, end i andre Sogne. Som Helhed har man altsaa ikke i den Tid staaet tilbage. Beretningens Slutning giver ogsaa Ret i den Antagelse, at Hosebindingen havde den Skyggeside, at den var en Hindring for Fremgang og Fornyelse paa Agerbrugets Omraade. — I det her omhandlede Tidsrum indtog Binderiet i Thorning Sogn stadig en ret fremskudt Stilling. Sognefoged *Johs. Keller* var jo Strømpehandler i stor Stil og tillige Faktor (Opkøber) for de københavnske Hosekræmmere. Han var den der paa Stedet havde bedst Indsigt i alt hvad der vedrørte Forarbejdning og Handel med Uldvarerne. Derfor blev han Blichers Meddeler, naar han skrev eller indberettede om Binderiet.²⁾ Henimod 1850 maa det siges, at Tilvirkning og Handel med Uldtøj i det væsentligste var forbi. —

Blicher var iøvrigt næsten utrættelig i sine Bestræbelser for at søge at fremme Bondestandens Kaar; han fremkom med mange Forslag og skrev meget om Forbedringer og Ændringer paa det landøkonomiske Omraade. Det har næppe været uden Betydning, at Thorning Sogn i en Del Aar havde ham i sin Midte. At han fik Hvervet at skrive Beretningen om Viborg Amt tyder ogsaa paa, at han, i hvert Fald i Teorien, var ret vel anset som Landøkonom.

1) Blicher: Viborg Amt 1839. Pag. 56.

2) Om Uldbinderiet se „Thorning Sogn I,“ Pag. 138 o. f.

Blandt de Skildringer, vi fra Blichers Haand har angaaende Forholdene i Jylland og Thorning i Særdeleshed, skal her anføres et Par Eksempler. — I et „*Forslag til de jydskes Hedemosers Opdyrkning*“¹⁾ skriver Blicher under sit Ophold i Thorning „(1820):

„Her neden under os ligger den bleggraa Slette — ikke Eng; thi her klinger aldrig nogen Le — ikke Tørvemose; thi her gravede aldrig nogen Spade — ikke Kær; thi Vand ses ikke, men staar kun i vaade Aar usynlig mellem Tuerne; disse Tuer, der ere bevoksede med Græs, Lyng, Pors, Tyttebærris, Tranebærris, Blaabærris og Byldebærris, betrædes kun af Hornquæg, Hyrder og Urfugleskytter.

Naar skal denne Ørk blive opdyrket Land, naar skal Hvede, Rug og Byg og Havre bølge her i Stedet for Siv, Hasekamp, Pors, Lyng og alle Arter Vaccinier? Engang — men om dette engang skal være snarlig, det beror paa os selv.“

Saaledes kunde Blicher i sit poetiske Sind fostre Ønsker og Forhaabninger, som det tog 100 Aar at faa opfyldt. Mon ikke det har været paa sine Vandringer ude i Graamose eller Stenrøgel, hans Fantasi, ca. 10 Aar før *Dalgas* blev født, kunde fremtrylle slige Billeder?

I „Præsten i Thorning“ skildrer Blicher hvorledes en Bondegaard paa den Tid saa ud paa Graa Hede:

„Gamle og forrevne er dens lave Bygninger og synes at være tækkede med Mos. Dens tarvelige Udseende oplives ikke af nogen Hauge; thi dette Navn kan man næppe give en liden Kaalgaard, hvis Tørvediger ere kantede med tynde forkrympede Hyldebuske, og hvorover en gammel Røn krummer sig, forpisket og bøjet fra sin Ungdom af de skarpe Vestenvinde...“

Ja, saaledes kunde der se ud i vore Bedsteforældres Barndom. — Og om Naturen derude fortsætter Blicher:

„Brokfuglen sidder enlig paa sin Tue og gjentager halve Dage sine langtrukne, tungsindige Fløjtetoner. Moselærken

¹⁾ Indsendt til Landøkon. Tid. (Collin og Drewsen).

Gammel Gaard fra Grathe Hede.

kvidrer svagt og sørgeligt fra Porsebusken — Ørkenens eneste Træ. En eneste Urfugl, opjaget af en omluskende Ræv, hvirvler sig et slakket Stykke bort, men falder snart ned igjen og forsvinder i den tætte Lyng. Om menneskelig Beboelse mindes man kun, naar en Hyrdedreng, omringet af nogle vantrevne Faar, hvisler paa sin Skillingsfløjte.“ —

En stor Del af Hedeboendernes Arbejde var i den Tid at opdyrke nye Arealer, hvilket i Reglen foregik paa den Maade, at et Jordstykke paa 4 a 5 Td. Land blev indrammet med Plovfurer, hvorefter man satte Ild paa Lyngen indenfor disse. Afbrændingen foregik i Reglen om Foraaret, naar Lyng og Mos var nogenlunde tørt. Det afbrændte Stykke laa da hen til det om Sommeren blev pløjet, brudt, som det kaldtes,

oftest ved Hjælp af et Par stærke Stude. 1 a 2 Aar efter kunde Jorden da brækkes og bearbejdes til Avl af Kartofler, Boghvede eller Spergel. Kun til Kartoflerne brugtes Gødning, der for en stor Del indvandt ved Brænding af Hedetørv. Disse skrælledes med en bred Spade af Jordoverfladen, hvor der var godt med Lyng og Mos, opstilledes i Stabler og antændtes efter Tørring. Asken, der var temmelig rigelig, udgjorde et ikke saa ringe Gødningsmiddel. Staldgødningen kunde slet ikke slaa til og Mergling og Kunstgødning var ukendt. Senere kunde der i de indvundne Arealer avles ret rigeligt af Rug, der oftest solgtes, undertiden til gode Priser, f. Eks. 1 Rigsdaler pr. Skp.

Om Blichers egen Gaard, Præstegaarden, skriver M. A. S. Lund og Tang Kristensen i deres Bog om Blicher (1882):

„Blicher overtog med den forfaldne Præstegaard tillige en stor Præstegaardsmark, til Dels god, til Dels let Jord og med megen uopdyrket Hede. Blicher lagde Planer til mange Forbedringer i Jordens Drift, men manglede baade Midler og forstandig Medhjælp til at faa den sat i Værk. Ingen kjendte den Gang til at mergle, ingen forstod sig paa, hvorledes Merglen skulde benyttes.“

Længe varede det dog ikke før enkelte i Thorning fik begyndt med Merglingen.

Men den gamle Præstegaard stod endnu i lang Tid; først i Halvfjerdserne blev et nyt Stuehus bygget, og Blichers Stuer fik i mange Aar Anvendelse til Kostald og Faaresti. -

Med disse Glimt fra Tyverne og Trediverne maa vi her lade os nøje. Her var baade Trang til og Mulighed for Fremgang. Vi begiver os ind i de følgende Aartier og ser, at Ændringen og Fremgangen kom, baade materielt og aandeligt.

Sogneforstanderskabet.

I Fr. VI' sidste Regeringsaar begyndte de stærke Krav om Indførelsen af en friere Forfatning og et mere demokratisk Selvstyre ogsaa at gøre sig gældende her i Landet. De raadgivende Stænderforsamlinger fra 1836 var Begyndelsen til Kravenes Opfyldelse. Efter at Chr. VIII i Juni Maaned 1839 havde foretaget en Rejse rundt om i Landets Egne, begyndte Kongen at lade gennemføre forskellige Reforme. — Blandt disse var især Ordningen af det sognekommunale Styre, der skete ved Forordningen af 13. Aug. 1841, hvorved det kommunale Sogneforstanderskab indførtes.

Hidtil havde Præsterne været en Slags selvskrevne Ledere ogsaa af Sognets praktiske Anliggender. I en Tid, da den menige Almue stod ret lavt i Henseende til Oplysning og Færdigheder, kunde der være Rimelighed deri; men Tiden havde nu ændret sig saaledes, at man fandt det forsvarligt og paakrævet at indrømme Menigmand Retten til at styre sine egne Anliggender. Det derved indførte Selvstyre var dog betinget, idet kun de var valgberettigede, der havde mindst 1 Td. Hartkorn. Husmænd og jordløse Indsiddere fik endnu ingen Rettigheder; Kvinder naturligvis heller ikke. —

I Thorning Sogn fandtes der i 1841 69 valgbare og valgberettigede Mænd: Thorning 17, Ungstrup 12, Knudstrup 7, Skræ 5, Kjærsholm 5, Vattrup 4, Graaskov 3, Graa 2, Ravnholt 2, Kjærsholms Mølle 2,

Over Fr. Mose 2, Grønbjergaard 2, Oustrup 2, Bøgild 2, Mallinggaard 1, Impgaard 1.

Efter Stiftsamstets Skrivelse af 8. Oktober 1841 udnævntes Gaardejer *P. Lassen* af Graagaard, Gaardejer *Jens Østergaard* af Thorning og Gaardejer *Claus Nielsen* af Vattrup til at forberede og bestyre Valget af det første Sogneforstanderskab i Thorning Sogn. Efter Forordningen skulde der vælges 6 af Sognemændene, som saa tilligemed Sognepræsten, der var selvskrevent Medlem, udgjorde Raadet, og efter Forordningens Paragrafer 3 og 7 udfærdigede disse tre Mænd Valglisten, der i 14 Dage blev fremlagt til Efter-syn hos Skolelærer *Kirkegaard*. — Den 7. November blev Beboerne dernæst ved Kirkestævne gjort bekendt med Valget, og atter 28. Nov. indvarsledes, alt i Fl. Forordningen, de valgberettigede til personlig at give Møde i Skolen d. 8. Dec. for at vælge Forstanderskabet. Fra Kl. 9 Formiddag var Valgbestyrelsen paa denne Dag paa Pladsen, hvorefter Valget foregik ved at man mødte frem, og de paa Listen opførte meddelte, hvem de gav deres Stemme. Paa Valglisten var Pastor *Jakobsen* den øverste med 6 Td. Hartkorn, *Christen Gadegaard* den sidste med akkurat 1 Td. Listeføringen viser, at *P. Lassen* omhyggeligt har anført alle Vælgernes Navne, Alder og Hartkorn, og hver af de fremmødte opgav saa Navnene paa de 6, de ønskede valgt.

Af samtlige Vælgere mødte de 57, og Valgets Udfald blev følgende:

<i>P. Lassen</i> , Graa	54	Stemmer
<i>Peder Bertelsen</i> , Ungstrup	53	„
<i>Forst. Schmidt</i> , Bøgild	49	„
<i>Jens Østergaard</i> , Thorning	40	„
<i>Laurs Eskildsen</i> , Thorning	34	„
<i>Søren Østergaard</i> , Knudstrup	21	„
<i>Jens Clemmensen</i> , Thorning	21	„

Ved Lodtrækning mellem de 2 sidste blev Jens Clemmensen valgt, og disse 6 første udgjorde altsaa tilligemed Præsten Sognets første Sogneforstanderskab.

P. Lassen *Jens Østergaard* *Oluf Vatterup*

Valgprotokollens Underskrift 1841.

Efter 3 Aars Forløb — fra Nytaar 1845 — skulde der, i Stedet for Halvdelen af de først valgte, vælges 3 nye; ved mindelig Overenskomst blev man enig om, at P. Lassen, Jens Østergaard og P Bertelsen skulde afgaa. I deres Sted valgtes da *Søren Østergaard*, Knudstrup, *Jens Nipgaard*, Kjærs Mølle, og *Chr. Rasmussen* i Skræ. Ved dette Valg mødte 60 pCt. af Vælgerne. 1847 indgik P. Lassen atter i Forstanderskabet sammen med *Rasmus Paarup* i Oustrup.

Af mere kendte Navne, der i de følgende Aar sad i Sognestyrelsen skal her nævnes: Sognefoged *Peder Keller*, Thorning (valgt 1850), *Chr. Andersen*, Ravnholt (1851), *Peder Jensen*, Skræ (1853), *Sigvard Jensen*, Grønbjerggaard (1855), Kroejer *Finderup*, Knudstrup (1856), *A. Binderup*, Ove Kjærsholm (1855) og *And. Almind*, Graagaard (1865). —

Den 7. Juli 1848 udgik Forordningen om Dannelsen af den grundlovgivende Rigsforsamling. I Følge Forordningens Paragraf 7 og 9 skulde man, for at kunne deltage i Valget af Medlemmer til denne Forsamling, opfylde følgende Betingelser: a) være af uplettet Rygte, b) være mindst 30 Aar, c) ej være under Værgemaal d) ej Fattiglem, e) ej privat Tjenesteforhold, f) et Aars Ophold i Kommunen g) have Indfødsret og h) have de undersaatlige Forhold i Orden. Tillige skulde man personlig eller „ved kjendt Mand“ for Sogneforstanderskabet fremføre Begæring om at ville deltage i Valget.

Ogsaa de Thorning Sognefolk har sikkert følt det som en befriende Begivenhed, at Menigmands Adgang til Deltagelse i Styrelsen af Landets Anliggender nu begyndte at indrømmes. — Ved Kirkestævne blev det 23. Juli 1848 bekendtgjort, at Optegnelsen af Vælgere ved denne Lejlighed vilde foregaa fra 31. Juli til 5. August i Thorning Skole. Listen over de, der meldte sig, saa saaledes ud:

<i>De mødendes fulde Navn.</i>	<i>Alder.</i>	<i>Stilling</i>	<i>Opholdssted</i>
Peder Schmidt.....	50	Institutbestyrer	Bøgild
Peter Lassen	46	Gaardmand	Graagaard
Lauritz Eskildsen.....	35	Gaardmand	Thorning
Søren Kirkegaard	49	Skolelærer	do.
Lauris Thomsen.....	35	Gaardmand	Skråe
Jakob Christian Jakobsen.	45	Sognepræst	Thorning
Jens Andersen Østergaard	61	Gaardmand	do.
Hans Hansen.....	71	Stifts-Landinspektør	Kjærsholm
Ole Hagemann	57	Løjtnant	do.
Jens Nielsen.....	32	Møller	do.
Jens Bang	62	Forstraad	Stendalsgaard
Jens Nielsen.....	52	Skolelærer	Ungstrup
Søren Andersen Østergaard	52	Gaardmand	Thorning
Jakob Andersen Overgaard	45	Indsider	Knudstrup
Jens Clemmensen	50	Gaardmand	Thorning
Johs. Keller	71	Gaardm. og Sognef.	do.
Rasmus Pedersen Paarup	45	Gaardmand	Bøgild
Johs Samuel Breuner....	45	Gaardmand	do.
Claus Andersen.....	37	Gaardmand	Thorning
Peter Bertelsen	47	Gaardmand	Ungstrup
Jens Johan Mikkelsen ...	44	Gaardmand	do.

Thorning Kirkeandelsklub

23de October 1866

*Christen Andersen
Formand*

*S. vald Jensen Hans K. Jensen
Og J. ed. Jacob Jensen
Lars K. J. J.*

Efter Valgloven af 16. Juni 1849 — 11 Dage efter Grundlovens Ikrafttræden — var der i Thorning Sogn 186 Vælgere til at deltage i det første Folketingsvalg,

der for Sognets Vedkommende foregik i Levring d. 4. Dec. 1849. Efter Valgloven var de samme beretigede til at foretage Valg af 2 Valgmænd fra Sognet til at udpege et Medlem af Landstinget, hvilket første Gang fandt Sted i Randers 29. Dec. Ved Valgmandsvalget mødte kun 28 og afgav Stemme; valgt blev L. Eskildsen med 17 St. og Lærer Kirkegaard med 13. St. — Ved næste Valgmandsvalg var der 189 Vælgere, hvoraf kun 20 mødte og valgte Kirkegaard og Lassen, Graagaard. Af senere Valgmænd fra Sognet kan nævnes Sigvard Jensen, Nicolaj Andersen, Jakob Madsen og Chr. Andersen, Ravnholt.

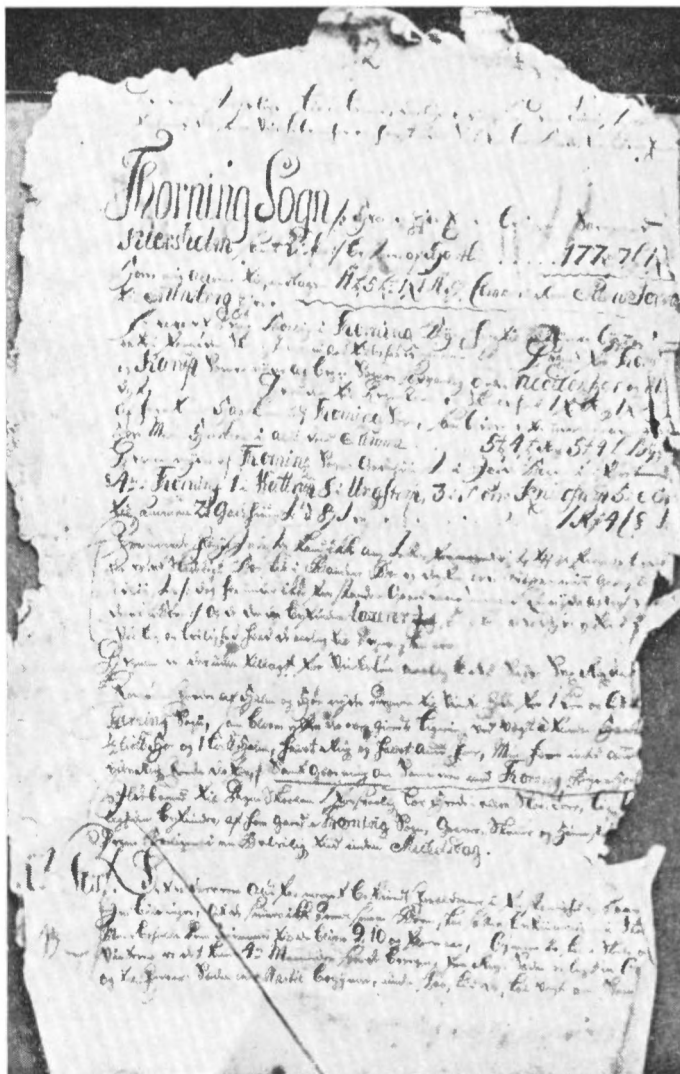
Skoleforholdene indtil 1870.

Den Skoleordning, der i Henhold til *Janus Friedenreichs* Fundats af 20. Juli 1745 var gældende for Thorning, vedblev at bestaa ogsaa ind i det 19. Aarhundrede Selve Fundatsen ¹⁾ blev 1936 i Original fundet paa Loftet i den gamle Skolebygning i Thorning. Dette ret sjældne og interessante, men meget omfangsrige Dokument, er i sin Helhed gengivet i „Fra Viborg Amt“ 1938. Af Pladshensyn maa vi her nøjes med Gengivelser af to af det gamle Dokuments medtagne Blade Interesserede Læsere henvises da til „Fra Viborg Amt“ 1938.

Efter Fundatsen var der altsaa de to Skoler i Thorning og Ungstrup, og efter Instruksen var det særlig Vinter-Skolehold, man lagde an paa. Fundatsen og Instruksen vidner ved de detaljerede Forskrifter om en meget velment og nidkær Bestræbelse for at faa det bedst mulige ud af Skolegangen, stærkt præget af Tidens pietistiske Syn og Tankegang. Der er næppe heller Tvivl om, at de skolesøgende Børn efter Tidens og Stedets Forhold i Aarhundredets første Tid fik en nogenlunde god Oplæring Sognets Beboere kom næppe til i Henseende til Kundskaber og aandelig Opvækthed at staa tilbage for Landbefolkningen i andre Egne. Der foreligger i hvert Fald Vidnesbyrd om, at flere Bønderfolk, der havde deres Barndom

---

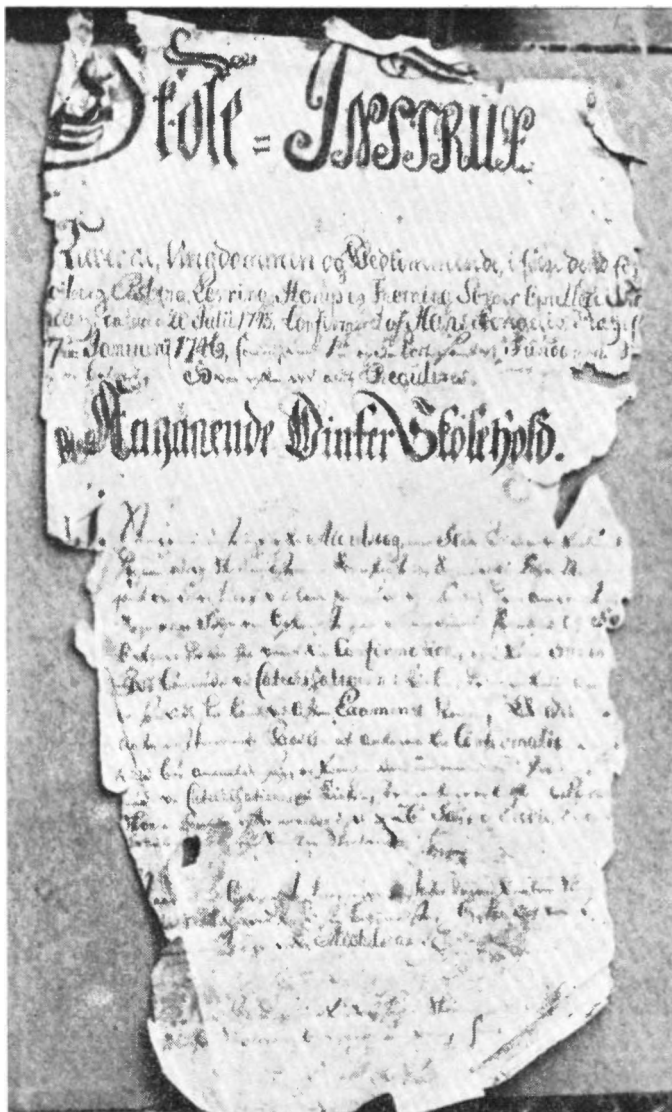
1) Omtalt i „Thorning Sogn I“, Pag. 95.

En Side af Skolelundatsen.

kort efter 1800, efter Datidens Forhold var baade dygtige og oplyste Mennesker.

Den efter Fundatsen opførte Dægnebolig i Thorning By, har rimeligvis staaet uforandret i hened et

En Side af Skoleinstruksen.

halvt Aarhundrede. Fra 1795 foreligger der en Tak-
 sationsforretning dateret 21. Nov., hvor Degnen *Pe-
 der Dyhr* ved Øvrighedens Foranstaltning og Nær-

værelse tillige med 2 Haandværksmænd lod foretage en Vurdering af Degneboligen i Anledning af en Brandforsikring. Det ser da ud til, at Skolebygningen er bleven udvidet, idet der „af ny er tilbygt og indrettet fornøden Skolehus med alt Tilbehør“. Degneboligen bestaar nu af en $43\frac{1}{2}$ Alen lang Bygning i Syd-Nord samt et Sidehus mod Syd paa $19\frac{1}{2}$ Alen; det lange Hus havde i den søndre Ende en Skolestue paa 3 Fag „med Loft og Lergulv samt Bilæggerkakkellovn“. Derefter 3 Rum, ogsaa hvert paa 3 Fag, med Lergulv til Stue, Soverum, Køkken og Bryggers. Husets 5 sidste Fag var indrettet til Kreaturer. I Sidehuset var Lade og Tærskelo. Hovedlængen var 8 Alen vid, Sidehuset 6. De var begge opførte af Egebindingsværk med brændte Sten, havde Fyrre-Overtømmer og var tækkede henholdsvis med Straa og Lyng. Alle Bygningerne vurderedes til 370 Rigsdaler.

De til Skoleembederne hørende Lodder var kun smaa, nemlig paa 4 Tdr. Land. Til Skolen i Thorning hørte tillige „et lidet Stykke Hedejord i Byens vestre Hede, som dog formedels sin Fraliggenhed er ham til liden eller ingen Nytte“ (se Kortet). Ved Udskiftningen blev der til denne Skole udlagt et Stykke Græsningsjord beliggende Syd for Præstegaarden ind til Kauergaards Agre. Det fik Matr. Nr. 2, Hedelodden Nr. 19. Græsningsjorden betegnes som meget sur og kold, i den vestre Ende blandet med gnudret Ler, i den østre meget skarp Sand. Efter Pastor Gundorphs Indberetning fik Ungstrup Skole sin Græsningsjord beliggende bekvemt lige ved Skolehuset, men her var der hverken Eng, Hede eller Gjærshugst. Jorden var sandblandet, i den vestre Side meget skarp. Naar Skolelæreren i Thorning nødtes til at indtage mere af Jorden, blev denne først stærkt gødet til Byg, hvorefter der toges en Rugkjærv og derefter 2 Havrekjærve.

Saadan var altsaa de ydre Vilkaar, hvorunder Skole-

Øst

6 $\frac{1}{2}$ Al.

Plan af Thorning Degnebolig 1795.

Tegnet efter Taksationsforretningen.

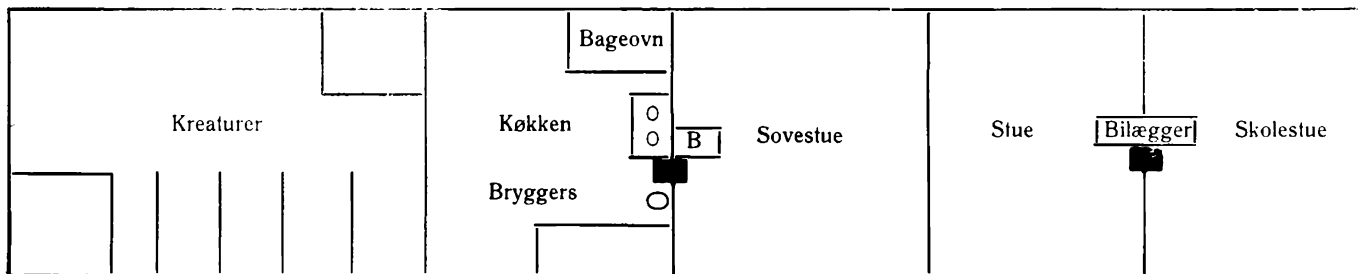
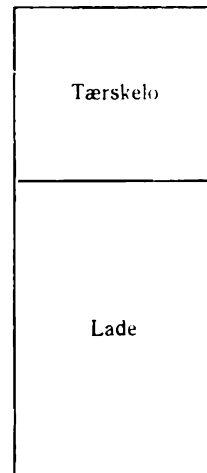
Skorstenen opført af Ler, Piben af brændte Sten.

I Bryggerset en Kobberkedel paa 1 Ldp. Rum.

Nord

19 $\frac{1}{2}$ Al.

Syd

43 $\frac{1}{2}$ Al.

Vest

8 Al.

arbejdet virkede i Thorning først i Aarhundredet. De indre Forhold, selve Undervisningen, var ikke meget forskellig fra de, der er omtalt i „Hytteborg“ eller de, der fremgaar af Fortegnelsen over Skolemateriellet fra Ungstrup i Daniel Friedenreichs Tid¹⁾.

Fra Sognets yderste Beboelser var der ca. $\frac{1}{2}$ Mil til Skolerne, saa Afstanden, daarlige Veje, strengt Vejrlig samt Børnenes Hjemmearbejde kunde nok Sommer og Vinter forhindre adskillige i at søge den Oplysning og Vejledning, Skolemesteren kunde give; men naar det f. Eks. i *Niels Blichers* Beretning om Vium Sogn (1794) hedder, at af Sognets 39 Skolebørn kom sjældent over Halvdelen til Skolen, og „kun 6 lærte at skrive og 3 tillige at regne“, og naar der paa samme Tid almindeligvis klages over Almuens Vankundighed, Overtro og Raahed, saa tør vi dog maaske antage, at Forholdene i vort Sogn var blandt de bedre! —

Med de Forandringer og Forbedringer, som Landboreformerne havde indført, vaagnede nu ogsaa Forstaaelsen af, at det foruden den praktiske og økonomiske Frigørelse ogsaa gjaldt om at fremme Oplysning og Oplærelse hos den jævne Befolkning. De sidste 10 a 20 Aar af 17-Hundredaarene viser saaledes flere Eksempler paa, at saavel Regeringen som fremstaaende Mænd og velmenende Godsejere bestræber sig for at faa uddannet dygtige Skolelærere, der bedre end de Lægfolk, saasom Herregaardstjenere eller Underofficerer, der mange Steder forestod Undervisningen i Landsbyskolerne. formaaede at oplyse og opdrage Børnene, saaledes at den nye Slægt blev i Stand til at udfylde de Rammer, som de styrende havde formet

Den store Skolekommission, som det blev over-

---

1) Se Thorning Sogn, I Pag. 98—99.

draget at fremkomme med Forslag til en Nyordning af Landets Skolevæsen, blev nedsat 22 Maj 1789, og Resultatet af dens Arbejde blev Skoleloven af 1814. Men allerede 1799 forelaa Kommissionens Forslag til en Lov om Landsbyskolevæsenet, hvorved der indførtes Skoletvang for Børnene og Mulktering for Forældrene, hvis Børnene forsømte uden lovlig Grund. Midlerne til Skolevæsenets Vedligeholdelse, der hidtil væsentlig var ydet af Godsejerne, skulde tilvejebringes ved en Ligning paa Hartkornet, og Hensigten med det hele betegnes bl. a. ved, at Børnene skulde „dannes til gode, oplyste og arbejdsomme Mennesker med saadanne Kundskaber og Færdigheder, som ere nødvendige for Mennesket og Borgeren“. 1790 oprettedes Blaagaards Seminarium i København, der blev fastsat nærmere Regler for Undervisningen, og flere Steder i Landet begyndte i disse Aar private Skolelærer-Seminarier deres Virksomhed.

Fra 1791 var *Peder Christensen Dyhr* Lærer i Thorning, og samtidig *Jakob Sørensen* Lærer i Ungstrup. Peder Dyhr var Søn af Christen Andersen Degn i Serup og født 1755, hans Kone hed *Mette Andersdatter*¹⁾). Om hans Uddannelse kendes intet, men han har næppe været „Seminarist“.

I Musæet „Æ Tueninghus“ hænger en Mindetavle (Gravvers) over P. C. Dyhr og Mette Andersdatter Dyhr. Han angives her at være født i Svostrup 1755, hun samme Sted 1764. Dyhr døde 1829, hans Hustru først 1849. Mindetavlen er bekostet af Dyhrs Sønne-datter *M. Pedersen Dyhr*, og „skjænket af *Ejnar Andersen*“.

Da Peder Dyhr 1822 tog sin Afsked, blev Embedet i Thorning besat med en Mand, der som Repræsentant for en nyere Degnetype og under de ændrede

---

1) Thorning Sogn I, Pag. 99.

Vilkaar, kom til at forestaa Skolelærer- og Kirkesangergerningen i 40 Aar. Den nye Lærer var *Søren Kirkegaard*, født 1799 i Elsborg og 1821 dimitteret fra Seminariet i Snedsted (Thy) med Karakteren „udmærket duelig“. Den 13. Septbr. blev han af Biskoppen over Aarhus Stift kaldet til Thorning fra 1. Oktober 1822 at regne. I hans Kaldsbrev¹⁾ hedder det bl. a.: „Thi skal han efter sit for vedkommende Amtsprovst aflæggende edelige Løfte, dette ham betroede Embede med tilbørlig Fliid og Troeskab forestaa og betjene, ej alene i Henseende til Sangen i Kirken og ved Gudstjenesten, men fornemmeligen og i Særdeleshed med yderste Bestræbelse antage sig Ungdommens (o: Børnenes) Undervisning i Christendom, Skrivning og Regning samt anden nyttig Kundskab“.

Foruden at aflægge de paa Embedet hvilende Byrder, hvoriblandt var Pension til Formanden, formanedes den nye Degn til at overholde alle kgl. Anordninger og iøvrigt „vise et Forhold, som det en retskaffen Kirkesanger og Skolelærer vel egner og anstaar“. – Sognepræsten, som jo var St. St. Blicher, formanedes til ved Indsættelsen at opfordre Menigheden til at antage deres velbeskikkede Degn og „bevise ham den tilbørlige Agtelse, Kjærlighed og Velvilje“.

Efter alt at dømme lykkedes det ret godt for Kirkegaard at staa Maal med de Forventninger, man saaledes stillede til hans Virksomhed. Selv om det paa et bestemt Tidspunkt ser ud til, at hans foresatte ikke var tilfreds med Tilstanden i hans Skole, kom han i det lange Tidsrum, han var i Thorning, til at indtage en ret fremskudt Stilling baade som Lærer og paa anden Maade. Han betegnes af Elever og Efterkommere som en streng Lærer, der var i Stand til at stikke en proper Lussing. Som andre Steder omtalt, tog han ogsaa Del

¹⁾ Overladt mig af hans Sønnesøn, Kommunalærer Kirkegaard, Aarhus.

i det offentlige og kommunale Liv Andet Sted omtales hans Stilling til Brændevinsnydelse og Afholdssagen.

Kirkegaards Kollega i Ungstrup var i 1830erne *Peter Nørgaard*. Ved at efterse Lysgaard m. fl. Herreders Skoledirektions Korrespondanceprotokol¹⁾ finder vi hist og her ogsaa en Del, der giver et Indtryk af Sognets Skolevæsen paa den Tid:

I Juli 1839 ansøger saaledes Peder Nørgaard om et Tillæg til Lønnen, der var højst beskeden. Tillæget kunde dog ikke bevilges, og ej heller kunde man paalægge Kjærsholm Gods at yde mere, men „der paa tænkes en Omordning, hvorved ogsaa Ungstrup vil komme med“. 1834 besværer Skolelærer Peder Dyhrs Enke sig over, at S. Kirkegaard kun svarede en ubetydelig Del af den hende tilkommende Pension. Hun udbad sig derfor Direktionens Forslag om den Pension, som hun efter Loven og Skoleordningen kunde faa. Den blev da fastsat til:

- 1 Td. Rug og 1 Td. Byg in natura, samt
- 2 Tdr. Byg efter Kapitelstakst, og
- 4 Rigsdaler Sølv.

Af de forskellige Bemærkninger og Visitatser ses det, at man i den Tid stærkt havde Opmærksomheden henvendt paa en torbedret Skoleundervisning. Der arbejdedes ogsaa paa at faa indført Gymnastik. 1838 gik der i Thorning Skole 43 Dreng, i Ungstrup 37. De havde da $\frac{1}{4}$ Times Gymnastik hver Skoledag om Sommeren. Pastor Jakobsen anfører som en Hindring for Gymnastikens Fremgang „den liden og ustadige Skolegang, der paa denne Hedeegn tildels af Nødvendighed finder Sted“; man bestræber sig dog for at modarbejde dette, og Præsten tilføjer, at Gymnastiken ogsaa hæmmes „af Mangel paa Svømme- og

1) Landsarkivet.

Badesteder“. Om Gymnastik for Piger var der naturligvis ikke Tale.

I en Indberetning om Skolevæsenets Tilstand i Lysgaard og Hids Herreder hedder det 1841 :

I Ungstrup er en meget gammel Mand, Nørgaard, Skolelærer; han behøver at afgaa eller faa en Medhjælper; men Skolevæsenet er ikke anordningsmæssigt organiseret, og Lønnen er alt for lille saavel til at holde Substitut (Stedfortræder), som til at give Pension. Det vil blive en Nødvendighed saa snart som muligt at faa Skolevæsenet ordnet her; men dette vil mødes af store Vanskeligheder saavel fra Lokaliteternes Side som den økonomiske i dette vidtløftige og vidt adspredte Sogn. I Thorning Skole staar det ligeledes meget slet til med Undervisningens Fremgang, uagtet dette ikke burde være Tilfældet, da den herboende Kirkesanger, en Mand i sin bedste Alder, har Evne til at være en meget duelig Lærer.

Det var dog sikkert væsentlig Forholdene, der var Skyld i den mangelfulde Fremgang; men ved Visitatsen i Foraaret 1840 havde Provsten dog givet Læreren „alvorlige Formaninger og Irettesættelser“, og i Skolekommissionens vedføjede Beretning hedder det, at „Kirkegaards Fliid i den senere Tid har forbedret sig“. Thorning og Ungstrup Skoler maatte i Direktionens omtalte Beretning nøjes med at blive ansat blandt de 4 ringeste i de 2 Herreder „uden sikker Udsigt til Forbedring“. I Skolekommissionens Indberetning hedder det, at der er „et forbausende slet Forhold mellem de skolesøgte og de skoleforsømte Dage“. Dette Forhold angives i Thorning at være som 45 til 41, i Ungstrup som 56 til 34. Især 8 Børn i Distriktet (Th.) havde gjort sig skyldig i „højst uforsvarlig og ulovlig Skoleforsømmelser“, uden at det kunde ses, at Skolekommissionen var gaaet frem med den alvorligste Strenghed, „hvortil Omstændighederne havde indeholdt en saa stor Opfordring“. Man anmoder derfor Kommissionen om at gøre alt, hvad der staar i dens Magt og om fornødent anvende anordningsmæs-

sig Strenghed for at tilvejebringe en stadigere Skolegang. —

En Forestilling om de hygiejniske Forhold faar man deraf, at Direktionen formoder, at „smitsom Udslet“ (Fnat) kan være Aarsagen til den saa mangelfulde Skolegang; man henviste da til de strenge Forholdsregler, som Skoleloven 1814 fastsatte herom.

Allerede 1835 havde Skolekommissionen i Thorning indsendt et Forslag til en bedre Ordning af Skolevæsenet. 1841 forespurgte Direktionen nu, om man skulde have forandret Anskuelse; det var nemlig nu Autoriteternes Hensigt at faa gjort Alvor af at sende et Forslag om en anordningsmæssig Organisation ind til Kancelliet.

Efter at Provsten i Maj 1841 havde aflagt et Besøg i Sognet, haft Sammenkomst med Skolekommissionen og beset Forholdene, resulterede Bestræbelserne i et Forslag til en Nyordning. Efter dette skulde de to hidtilværende Skoler stadig være de eneste; men der blev fastsat bestemte Regler for Skoledistrikternes Omfang, saaledes at Børnene fra Thorning, Skræ, Sangild, Ravnholt, Knudstrup, Graa og Graaskov, ialt opgjort til 43 Gaarde, 30 Huse og 39 hartkornsløse Huse med 112 Familier og 86 skolesøgende Børn, alle skulde søge Thorning Skole. Til Ungstrup Skole henvistes Børnene fra Ungstrup, Kjærsholm, Impgaard, Vattrup, Oustrup, Mallinggaard og Bøgild, der tilsammen udgjorde 31 Gaarde, 24 Huse og 20 hartkornsløse Huse; desuden 16 Gaarde af Thorning Udflyttere, tilsammen 109 Familier med 82 skolesøgende Børn.

Dermed kom Skolevæsenet ind under en anord-

J. P. Olsen, H. Hansen, Masmus Paavup.

Skoleraadet 1849.

ningsmæssig og tilfredsstillende Ordning, der forblev ret uforandret i ca. 25 Aar.

S. Kirkegaard fortsatte som Lærer i Thorning indtil 1862, og i Ungstrup afløstes P. Nørgaard 1850 af Jens Nielsen, vist nok uden Seminariuddannelse.

Idet vi benytter de gode og ret talende Oplysninger fra Skoleprotokoller og Søgneraadspapirer, vil vi endnu se lidt paa Skoleforholdene i Thorning Sogn omkring Aarhundredets Midte:

I November 1850 skriver f Eks. Pastor Jakobsen:

I Løbet af indeværende Aars Sommer og Efteraar har Forstanderskabet holdt, foruden de sædvanlige ikke faa extraordinære Møder, tildels foranledigede ved Landets særegne udvortes Forhold.

Treaarskrigen har man ogsaa mærket her i Sognet, og „de stedfundne Skoleforsømmelser har man troet for Tiden at maatte behandle saa skaansomt som muligt af Hensyn til de vanskelige Tider, hvor Mangelen af fornøden Arbejdskraft, paa Grund af, at saa mange af det vaabenføre Mandskabs Fraværelse i Krigen har været saa følelig, at Børnene, hvor ske kunde, maatte træde i de voksnes Sted. At Skolen og Skolens Interesser under saadanne Forhold ikke kunde gaa fri for den almindelige Skæbne, hvorunder alt i Landet lider, deri har Forstanderskabets øvrige Medlemmer været enige med Sognets i Midten af Juli Maaned d. A. tiltrædende nye Præst“.

— Det var en meget anseelig Børneflokk, de to Lærere havde at tumle med i Skolerne. Ved Eksamen i Marts Maaned 1850 gik der i Hovedskolens ældste Klasse 60 Børn i Alderen $11\frac{1}{2}$ —14 Aar, en enkelt var 17. Yngste Klasse husede 34 Poder fra $7\frac{1}{3}$ —12 Aar I Ungstrup gik henholdsvis 38 og 16 Børn; af de første var 9 fra Bøgildgaards Institut Det ser alt-saa ud til, at Ungstrup-Distriktet nu med Hensyn til Folketal var overgaaet af Thorning

Af Skole- og Eksamenslisterne ses det, hvor omhyggeligt Præsten og Læreren opførte alle Børnenes og Forældrenes Navne, Bopæl og Alder. Hvert Barn

Regnskab over Skolevæsenets Indtægter og Udgifter

Nr.	Indtægt	Rdl.	Sk.
1	Beholdning efter sidste Aars Regnskab efter Decision...	13	50 ¹³ / ₁₆
2	Restance efter sidste Aars Regnskab	"	"
3	Det saakaldte Friedenreichske Legat forhen udelet af Kjærsholm, men ved Godsets Salg paalagt en Del af Sognets Beboere; beløber sig i Penge efter den approb. Plan: a) 5 Td. Rug a 4 Rdl. .... 20 Rdl. " Sk. b) 5 - Byg - 2 - 64 Sk. .... 13 - 32 - c) Penge	49	32
4	Ved Salg af en gammel Kakkellovn i Ungstrup Skole...	3	"
5	Ved Ligning i Distriktet er indkommen: a) in natura 7 Td. Rug a 4 Rdl. .... 28 Rdl. b) 15 - Byg - 2 - 64 Sk. 40 - c) i Penge	189	46
		255	321 ³ / ₁₆

i Thorning og Ungstrup Skoledistrikt for Aaret 1850

Nr.	Udgift	Rdl.	Sk.
1	Underbalance efter sidste Aars Regnskab	"	"
2	a) Til Skolelæreren i Thorning udbetalt ham den ham efter approb. Plan tilkommende Løn: in natura 6 Td. Rug a 4 Rdl. .... 24 Rdl. 10 - Byg - 2 - 64 Sk. .... 26 - 64 Sk. Byg 13 Td. 6 Skp. 2 Fdk. efter Kapiteltakst a 2 Rdl. 3 M. 14 Sk. .... 36 - 52 ³ / ₈ - af Legatpenge som Værdi for 3 Td. Byg 8 - b) Skolelæreren i Ungstrup: in natura 6 Td. Rug a 4 Rdl. .... 24 Rdl. 10 - Byg a 2 - 64 Sk. .... 26 - 64 Sk. Byg 7 Td. 4 Skp. 2 Fdk. efter Kapiteltakst a 2 Rdl. 3 M. 14 Sk. .... 20 Rdl. 7/8 Sk Af Legatpenge som Værdi for 3 Td. Byg 8 - c) Kirkesangerløn til Skolelæreren i Thorning efter Plakat af 22. Maj 1839	192	251 ¹ / ₄
3	d) Skatter, Brandpenge m. m. af Skoleloden i Thorning Sogn	62	81
	Til Skolebygningens Vedligeholdelse efter vedlagte Udskrift	255	10 ¹ / ₄
	Summa Udgift	255	321 ³ / ₁₆
	Indtægten var	"	22 ⁹ / ₁₆
	Beholdningen bliver ..		

Regnskab over den specielle Skolekasses Indtægter og

Nr.	Indtægt	Rdl.	Sk.
1	Beholdning efter sidste Aars Regnskab itl. Decision — fol. 260 i denne Protocol	23	43
2	Restancer efter sidste Aars Regnskab	"	"
3	Kirkelysepenge af Thorning Kirke. Prot. fol. 40	3	32
4	Tavlepenge. 1) Paa Fastelavns Søndag .. - 80 Sk. 2) Søndagen efter Michaelis .... 1 - 20 -	2	04
5	Frivillige Gaver	"	"
6	Afgifter af Thorning kirkeydende Hartkorn	2	75
7	Bøder for Skoleforsømmelser	"	"
8	Intet Forskud, altsaa ingen Tilbagebetaling	"	"
9	Renter af en Kapital paa 80 Rdl. med Fradrag af 1/16 Huskat	3	00
	se om disse Poster denne Protocol fol. 260.		
	Summa Indtægt	34	58
10	Til nye Testamenter for fattige, værdige Konfirmander: a) Beholdning fra forrige Aar	1	151 ¹ / ₂ Sk.
	b) Indsamlet Store Bededag	"	9 -
	Allehelgensdag	1	241 ¹ / ₂

Udgifter i Thorning og Ungstrup Skoledistrikt i Aaret 1850

Nr.	Udgift	Rdl.	Sk.
1	Til Lærebøger for fattige Børn	1	80
2	Til Skrivepapir og andre Materialier	5	56
3	Intet Udlæg	"	"
4	Til Bibler og Læsebøger, Intet	"	"
5	Til Bøger til Brug for Skolelæreren	1	"
6	Til Belønning for Flid og Sædelighed	"	"
7	Den befalede Afgift til Provstiets Skolelærerhjelpekasse ..	1	"
8	Den forhen til Tabelkassen præsterede, nu til Skolelærerhjelpekassen svarende Afgift	4	"
9	Til gymnastiske Apparater	"	"
10	Underballancen efter sidste Aars Regnskab	"	"
11	Uindkomne Restancer	"	"
	Vide til disse Udgiftsposter denne Protocol fol. 260.		
	Summa Udgift	13	40
	Indtægten var	34	58
	Beholdningen bliver ..	21	18
12	Af nye Testamenter er ingen uddelt. Beholdningen fra forrige Aar og dette Aars Indtægter...	1	241 ¹ / ₂

fik i alle Pagine en Tal-Karakter, nemlig i Religion, Bibelhistorie, Lærebog, Skrivning eller Stavning, Regning, Højtlesning, Retskrivning, Genfortælling, Salme og Forstand! Bedømmelsen synes at have været ret streng; ingen fik i Hovedkarakter (i Bogstaver) mere end mg; mange laa omkring godt eller tg. Tillige fandtes Karakterer for Flid og Opførsel og Angivelse af søgte Skoledage og Forsømmelser.

*P. Katstrup, H. P. Keller, Peter Jensen
Formand. P. Westergaard - L. Eskildsen*

Skoleraadet 1855.

Pastor *Katstrup*, der var tiltraadt ved Efteraars-eksamen i 1850, anfører, at „Udfaldet af Eksamen for hver Skole indføres i denne Journal, hvor de menes at have og for Fremtiden at finde deres naturlige Plads“. Tilsynets Interesse og Omhu skønnes at have været levende.

For Beboerne i de nyere Kolonier sydligst i Sognet nemlig Graamose, Stenrøgel, Bækgaard og Kompedal, var der bleven oprettet et særligt Skoledistrikt, idet Børnene gik til Skolen i Kristianshøj, Kragelund Sogn. Som Thorning Sogns Andel i Udgifterne ved denne Skoles Oprettelse, paalignedes der Kolonisterne en aarlig Afgift af 3 Mark 8 Skl. pr. Td. Hartkorn og en ganske ringe Sum paa de faa og smaa Formuer. Af de 5 Beboere i Graamose, 4 i Stenrøgel, 1 i Bækgaard og 1 i Kompedal, ydedes der saaledes i Aaret 1850 ialt til Kragelund Sogn 5 Rdl. og 4 Mark. Til Skolevæsenets Drift (Skolekasserne) udskrev Forstanderskabet hos Sognets øvrige Beboere 3 Mark aarlig pr. Td. Hartkorn, ialt 25 Rdl., 1 Mark, 8 Skl. Paa Formue og Lejlighed indkom 98 Rdl., 4 Mark og 7 Skl. foruden af Kommunen 7 Tdr. Rug og 15 Tdr. Byg. I den saakaldte „specielle Skolekasse“ indgik

der foruden Kirkelysningspenge og Tavlepenge, Skolebøder m.m.

Tavlepengene indsamledes efter Skoleanordningen af 1814 Fastelavns-Søndag og Søndag efter Mikkelsdag. Oprindelig indgik de i et eget Fond til Anskaffelsen af „Nye Testamenter“.

Søren Kirkegaard tog sin Afsked 1862. — Han havde da virket i ca. 40 Aar og betydet

meget for Børnene og Livet i Sognet. — Det maa have været under trange Kaar, han og hans Hustru virkede; Lønnen var kun ringe, og i de mange Aar maatte de delvis underholde Forgængerens og hans Enke. I Hjemmet opvoksede efterhaanden en Børneflokk paa 12, hvoraf nogle endnu har Efterkommere i Sognet. Kirkegaard levede til 1871 og blev saaledes 72 Aar.

Efter sin Afsked boede han i „et kønt Hus med nogen Jord“ lige over for Smeden i Thorning Overby. Det var her, Forfatteren *M. A. Goldschmidt* under sin „Hederejse i Viborgeggen“ besøgte ham 1867¹⁾.

Lærer S. Kirkegaard og Hustru (1870).

1) Se Thorning Sogn I, Pag. 99.

Thorning Lærerembede blev nu besat med *Poul Chr. Eskesen Stensig*. Han blev født i Dejbjerg 1835, var Seminarist fra Jelling Seminarium, hvorfra han tog Eksamen 1861, hvorefter han en kort Tid var Lærer i Hodsager ved Holstebro. Til Thorning kom han i Sommeren 1862. Han skildres som en varm-hjertet og ildfuld Natur, den første, der i Thorning rigtig slog til Lyd for den grundtvigske Livsopfattelse. Hidtil havde Sognet nærmest været præget af det pietistiske eller indre missionske Kristendomssyn. Stensig vandt ogsaa gennem sin Paavirkning af Børnene god Tilslutning hos Beboerne. Hvor man tidligere især havde anvendt Brorsons Salmer og levet paa selvlavede, lange Bønner, optoges man nu ved Stensigs saakaldte „Nye Lære“ i højere Grad af Tros- og Daabsordene som det centrale i Kristenlivet.

Ligesom det ogsaa mange andre Steder i Landet i Tiden omkring Krigsaaret 1864 var Tilfældet, var Tiden nu inde, da det kristelige og folkelige Liv begyndte sin Vækst og Udvikling. — Stensig blev i Thorning Banebryderen herfor; han var en utrættelig og arbejdsom Natur, der særlig overfor de unge havde Evne og Held til at tale og paavirke dem ved sin stadige Henvisning til Kampen i Menneskelivet mellem godt og ondt. I Overensstemmelse med de Mænd, der blev Vækkere af det første grundtvigske Folke- og Menighedsliv, benyttede Stensig ofte i ildnende Tale mange Billeder fra Sagn, Kæmpeviser og Myter.¹⁾ Han vandt derved en ret stor Tilslutning baade hos unge og ældre, der deltog i hans Aftenskole i Vinteren 1866—67. Ved sin friske Færd i Kredsen fik Stensig vel ogsaa nogle Modstandere; men hans Arbejde og Virksomhed var i det hele en

---

¹⁾ Se *A. Bobjerg*: Det grundtvigske Livsrøre i Silkeborgegnen, Pag. 47—48.

Begyndelse til det Højskolearbejde, der naturligt voksede frem af hans Virksomhed. (Se videre under „Højskolen i Thorning“).

Jensig

— —
Ved Oprettelsen af Skolen i Knudstrup blev Stensig forflyttet som den første Lærer der; men hans Virksomhed blev alt for kort; dog lang nok til, at han satte sig et udmærket Minde, der har levet indtil vore Dage. — I Begyndelsen af

Juni Maaned 1878 blev han syg, og døde efter faa Dages Sygeleje Pinsedag godt 42 Aar gammel

Til denne Omtale af Skoleforholdene indtil 1870 kan endnu tilføjes, at Provst Jessen, der d. 1. Juni 1869 visiterede i Thorning Skole, i Protokollen giver han Skolen den Omtale, at den „bærer Vidnesbyrd om, at Læreren arbejder med Liv. Børnene fortæller ypperligt, oftest med egne Ord. I Skrivning og Regning, navnlig Hovedregning, staar Børnene noget tilbage. Jeg tør antage, at det store Børneantal for en Del er Skyld heri.“

Præsterne efter Blicher.

Om Thorningpræsten. Digteren *St. St. Blicher*, foreligger der en saa righoldig og udførlig Omtale i Bøger og Blade, at det ogsaa i dette Bind maa siges at være overflødigt at gaa nærmere ind derpaa. En nøjere Opredning, Vurdering eller Bedømmelse af Blicher som Præst, Digter og Landmand vilde ogsaa her føre for vidt. Det er tilstrækkeligt at henvise til Bøger som Evald Tang Kristensens og M. A. S. Lunds Bog om Blicher (Udvalget for Folkeoplysningens Fremme), samt Jeppe Aakjærs store Værk: *St. St. Blichers Livstragedie*. Endvidere Bøger af Hans Hansen og Søren Vasegaard —

Alle, der har Berøring med Thorning Sogn ved, at Blicher i Aarene 1819–25 var Præst i Thorning og Lysgaard. Imellem de to store Graner, der staar i Præstegaardshaven ud til Bygaden og som efter Sigende er plantet af Blicher, har man meget naturligt rejst en Mindesten for denne Sognets mest kendte Præst.¹⁾ De Spor, han som saadan satte sig, var næppe særlig tydelige. Hans Styrke var mere det folkelig-poetiske end det evangelisk-vækkende. — Da han i Sommeren 1825 var flyttet til sit nye Embede i Spentrup, blev 25. Nov. samme Aar

Christian Peter Christensen kaldet til Embedet for Thorning og Lysgaard.

Han var da en Mand paa 29 Aar og det var hans

---

¹⁾ I Mylius Eriksens Værk: „Den jyske Hede“ findes Side 55 o. f. en Del Oplysninger og Træk om Blicher i Thorning.

første Kald, idet han efter sin Eksamen i 1817 i nogle Aar (ligesom sin Forgænger) var Adjunkt ved den lærde Skole i Randers. Som Søn af en højtstaaende Officer. Generalmajor P. V. Christensen i Randers, og opvokset i Byen, er det ikke sandsynligt, at Pastor Christensen havde videre Betingelser for at komme „paa Talefod“ med Sognets Beboere. Om hans Virksomhed og dens Indflydelse paa Menigheden foreligger der da heller næppe noget Vidnesbyrd for Eftertiden. Som de fleste af sine samtidige Kaldsfæller har Præsten sikkert været en jævn, trofast og pligtopfyldende Embedsmand, præget af Tidens rationalistiske Livssyn. Efter 6 Aars Forløb blev Pastor Christensen 1831 forflyttet til Gadstrup ved Køge, hvor han døde 1854. —

Hans Efterfølger blev *Jakob Chr. Jakobsen*, Søn af Degnen i Sandholt — Lyndelse Sogn paa Fyn. Han var født 1803, blev Kandidat 1826 og var derefter Kapellan i Haarby og Hjælpepræst i Tranekjær 1 Aar. Heller ikke om Pastor Jakobsen har nulevende noget Minde eller Eftermæle. Hans Navn og Haandskrift ses jævnlige i Skoleprotokoller og Embedsbøger fra hans Thorningtid, der varede indtil 1850.

Nis Christian Katstrup blev derefter Præst i Embedet. Han var født i Ribe 1810, Søn af en Toldkasserer, der senere flyttedes til Hjerding; blev Kandidat 1838, derefter Kateket i Skjelskør, 1845 gift med Sara Krüger. Ogsaa om Pastor Katstrup er det væsentligste Eftermæle, vi har, de skriftlige Vidnesbyrd om hans 10-aarige Virksomhed, der findes i Sognearkivets Papirer, hvor hans smukke Skrift vidner om, at han samvittighedsfuldt og nidkært har forrettet og opfyldt de Hverv, han fik overdraget. Præsterne var jo i de Tider, langt mere end nu, selvskrevne til at beklæde Tillidsposterne i Sognet, saasom Formand for Sogneforstanderskabet, Skolekommissionen o. l.

Disse Hverv havde Kattrup i Thorning, saa han har sikkert været en optaget og betroet Mand. Da han 1860 blev forflyttet, havde nye religiøse Livsytringer begyndt at røre sig i manges Sind. Det var da en Lykke, at Autoriteterne derefter til Embedet udpegede en Mand, der havde Sind og Evne til at vejlede og retlede den vaagnende Trang til religiøst Liv blandt Sognets Befolkning.

Den nye Præst var *Theodor Bache*, født 1817 i Pedersborg Sogn ved Sorø. Efter nogle Aars Præstegerning, bl. a. Grønbæk og Svostrup og Dollerup og Finderup, kom Bache i Efteraaret 1860 til Thorning. Han var den første af Sognets Præster, der var paavirket af det nye, grundtvigske Livssyn, og det aabenbarede sig hos ham som en mild og alvorsfuld Forkyndelse og et jævnt og frit Syn paa Menneske- og Menighedsliv. Som noget, der var nyt, erindres det, at Pastor Bache ved Konfirmationen lod Børnene staa efter Alder og ikke efter Rang og Dygtighed. Det var en lille demokratisk Foranstaltning, der aabenbart afspejlede et jævnt folkeligt Sindelag uden embedsmæssigt Præg; og det passede sikkert godt ind i Beboernes Tankesæt.

Pastor Bache stod, aandelig set, nærmest sammen med de, der i hans Tid samledes om og oprettede Højskolen i Thorning; men han var dog saa stærkt konservativ præget, at han var imod Valgmenighedsloven af 1868, om hvilken der ogsaa i Thorning blev afholdt Møder; en Adresse imod Loven fik dog kun faa Underskrifter.

Pastor Baches Virksomhed i Thorning varede i 8 Aar, idet han 1868 forflyttedes til Vellev i Houlbjerg Herred; henimod Jul samme Aar blev *Hans Nikolaj Holten* hans Efterfølger.

Pastor Holten var da knap 40 Aar (født 1829); han var Søn af Sognepræsten i Skuldelev i Frede-

riksborg Amt, og tilhørte en Slægt, hvor mange udmærkede Egenskaber og især kunstneriske Evner og Interesser havde hjemme. Efter sin Skolegang i København blev Nicolaj Holten Student 1848 og teologisk Kandidat 1854. —

Han var derefter en Tid Kapellan hos sin Fader i Horns Herred, og blev 1856 gift med Marentine Schmith. Datter af By- og Herredsfogden i Varde, og født 1830.

Skønt Pastor Holten kun i 2 Aar oplevede at være Præst i Thorning, idet han døde d. 5 Febr. 1871, naaede han dog i den korte Tid at øve en Gerning, der hos mange satte dybe Spor. Det Ef-

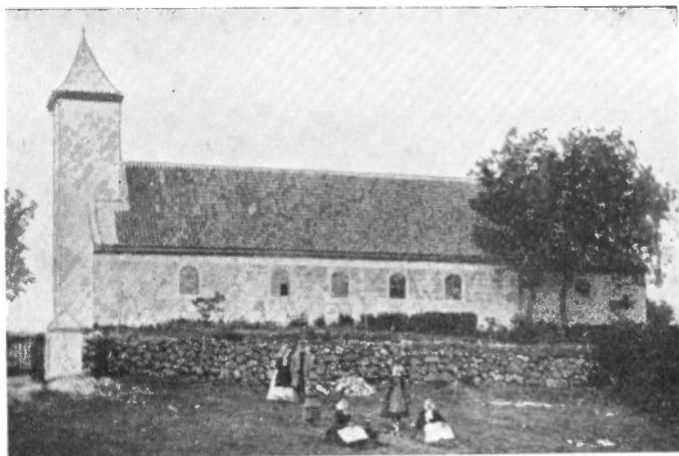

Pastor Holten.

termæle, han fik, og det Vidnesbyrd, som hans samtidige og Tilhørere har givet ham, viser, at han var et sjældent fint og elskeligt Menneske, der overalt havde Evne og Lykke til at gøre sig afholdt. Hans Virksomhed i Kirken var præget af den samme milde og dybe Kristentro, som ved Grundtvig havde begyndt at vinde Forstaaelse rundt i Landet, og som ogsaa havde fundet god Jordbund i Thorning. Om Holtens korte Ophold og Virksomhed i Thorning findes nogle Vidnesbyrd og Oplysninger, af hvilke her skal anføres:

I „Højskolebladet“ Nr 46, 1885 skriver S. Ravnholt i en Artikel „Smaatræk om bortgangne Venner“ bl. a.:

„I den korte Tid, Holten var Præst her, knyttedes et ømt Kærlighedsbaand imellem ham og Kredsen, og hans varme,

Thorning Kirke med Kirkegaardsdiget (1869).

Personerne er: Løjtnant Hagemann (f. 1791), ved hans Side Madam Poulsen; siddende Rasmus Skrædders Kone og Jordemoder Madam Nielsen.

levende Vidnesbyrd om Guds aabenbare Kjærlighed til Menneskene i hans enbaarne Søn og om det underfulde Liv, der springer frem og gror ved Menneskehjertets Tro paa Gudsordet, hvorom han altid i Kirkebønnen hver Søndag bad, at det maatte faa Fremgang og frit Løb, det faldt som en kvægende Dugregn over den ved Pastor Bache, Stensig og andre opdyrkede Hjerterager.“

For en stor Del af sine Sognefolk blev den unge og livlige Mand en Budbringer om et folkeligt og et kristeligt Liv, for hvilket der i Tiden var god Grobund. Ogsaa for Højskolen blev han derfor en god Støtte i de 2 Vintre, han boede ved dens Side.

Et andet Vidnesbyrd om Holten findes f. Eks. i „N. J. Termansens Breve til Fru Skibsted.“¹⁾ Her skriver Termansen i et Brev fra Halvfjerserne:

„Jeg var forleden i Thorning. — Hvor er det en livlig Egn. Der har Bindestuerne vedligeholdt Baandet mellem de gamle

¹⁾ Udgivet 1924 ved Fr. Nørgaard.

Dage og ny. Der er historisk Sans, og Ørene har aldrig været tilstoppet, og derfor findes der Øre for baade et kristeligt og et folkeligt Ord. Guds Veje ere underlige, thi netop her syntes for vore Øjne en Mand som Holten at være skabt til at virke og lede. Og hvor er det et skønt Minde, der lever efter ham i Hjerterne der.“

Forfatteren Henrik Pontoppidan giver i sine Erin- dringer: „Drengaar“ (Side 64 o. fl.) en Skildring af, hvorledes han i 12 Aars Alderen (1869—70) i 2 Som- merferier opholdt sig i Thorning Præstegaard „hos en af min Fars yngre Præstevenner.“

Pontoppidan betegner her Pastor Holten som en glad og ungdommelig Mand, „hvis mærkelige Væsen hver Dag satte mig i ny Forundring.“ Dette mærke- lige Væsen har dog næppe været andet end den frie og fordomsfrie Tone, der som Helhed herskede i Hol- tens Hjem; men den har nok staaet i stærk Modstrid til det strenge og ortodokse Liv i Pontoppidans Præ- stegaard i Randers.

Naar Forfatteren H. P. saaledes skriver, at Præsten i Thorning efter Maaltiderne „gerne kastede sig til Klaveret og fyldte den lave Stue¹⁾ med et Orgelbrus, en Bordbøn i Toner“, saa kunde det nok forbausse en Dreng, der hjemmefra slet aldrig havde oplevet sligt. Og det stemmer ogsaa med Virkeligheden, at Nikolaj Holten „havde kunstneriske Evner og tillige gav sig af med Skribentvirksomhed.“ Pontoppidan føjer til, at han var „en sprudlende Natur, der tumler sig paa de forskellige Omraader med den samme frimodige Dilettantisme“; ogsaa det kunde med nogen Ret siges, ligesom at Holten var en „altid glad og virksom Mand“ At det sidste er rigtigt, kunde det nok tyde paa, at Pastor Holten i 1869—70 „var optaget af Planer til en ny Præstebolig efter egen Tegning.“ Denne nye Præstegaard blev bygget 1870. -- Efter Pontoppidan

1) Det var i Blichers gamle Stuehus.

skete Indflytningen „endnu mens jeg opholdt mig der,“ altsaa formentlig sidst paa Sommeren; men det blev, stadig efter P., „en skæbnesvanger Dag“, idet Præsten flyttede ind, før Murene blev tørre; dette bidrog til, at han blev syg (Gigtfeber) og afgik ved Døden den følgende Vinter, 5. Febr 1871.

Pastor Holtens Skribentvirksomhed, som han udøvede fra sin Ungdom, drejede sig altid om religiøse eller kirkelige Emner. Især i „Dansk Kirketidende“ findes i Aarene 1856 – 68 en Del Indlæg fra Nikolaj Holten, blandt hvilke kan nævnes: „Den saakaldte grundtvigske Betragtning af Troens Ord“ (1863), „Det levende Ord“, Prædiken paa 10. S. e. Hellig Trefoldighed i Thorning og Lysgaard Kirker. 1860 udsendte Holten et Skrift: „Om Tilsyns-Gjerningen i den danske Folkekirke“ 46 Sider). Heri fremkommer bl. a. det Forslag, at Lysgaard, Hids og Houlbjerg Herreder, der den Gang som nu hørte under Aarhus Stift, henføres til Viborg Stift. Det fremgaar af Skriftet tydeligt nok, at Holten tidligt var bleven fængslet af det grundtvigske Syn, som f. Eks. Birkedal og andre samtidige. —

Ved et Par Artikler i „Fædrelandet“ 1852 (Nr. 252) og 1853 (Nr. 35) kan Pastor Holten (N.) siges at være den, der først indledede Bevægelsen „Københavns Kirkesag.“

Pastor Holtens ret pludselige Bortgang var en tung Sorg for den Kreds, som havde lært at sætte Pris paa ham. Hele Kredsen blev grebet af en vemodig Stemning og det var, „som en lys og kærlig Aand fra bedre Egne havde forladt os.“

Det var derfor naturligt, at man fik Lyst til at at rejse et synligt Minde for den afholdte Præst. Ved en Indsamling indkom hurtigt det fornødne Beløb, og Mindet, en 5 Fod høj, sleben Granitsten, blev anbragt paa hans Grav paa Kirkegaarden; den af-

sløredes ved en Højtidelighed d 22 April 1871, Holtens 42-aarige Fødselsdag. Som et yderligere Bevis og Udtryk for den Hengivenhed, hvormed Vennekredsen omfattede hans Minde, blev der i flere af de følgende Aar d. 22. April i Kirken eller ved Mindestenen holdt et Vennemøde, hvor man især dvælede ved den afholdte Præsts Minde og sang af Salmer og Sange, som han havde

Pastor Holtens Mindesten.

holdt af at indføre. — I vor mere travle og nøgterne Tid kan vi maaske ikke undlade at betegne denne Adfærd som stemningsfyldt; men vi kan ikke uden Ærefrygt og Ærbødighed mindes, hvor smukt vore Forfædre saaledes gav Udtryk for, hvor stærkt deres Sind var berørt af deres afholdte Præsts Gerning.¹⁾

— Efter at Fru Holten var bleven Enke, flyttede hun med sine 7 smaa Børn først til København, senere til Sorø. Stadig stod hun i Forbindelse med nogle af Vennerne i Thorning, en Forbindelse og et Venskab, der har holdt sig ogsaa med hendes Børn, af hvilke kgl. Skovrider Aage V. Holten²⁾ endnu bor

1) I Lysgaard Kirke blev der opsat en Mindetavle for Pastor Holten.

2) Født 20. April 1870.

i Hellerup og har meddelt nogle af disse Oplysninger.

Ogsaa Sognets næste Præst, *Ernst Christian Schebel*, fik kun en meget kort Virketid i Thorning. Han var født 1825 og var, saaledes ved sin Ankomst 36 Aar. Hans Far var Slotsforvalter og Gartner paa Marienlyst ved Helsingør; selv var han rimelig-

vis et stille, indadvendt Menneske, der var meget optaget af teologiske Studier. Allerede som Skoleelev syslede han med kirkehistoriske Studier og skrev flere Afhandlinger om Pavedømmet og Munkevæsenet. 1861 fik han Universitetets Prisbelønning for en Afhandling om forskellige Forhold paa Reformations-tiden. I Aarene 1863 64 foretog han ved offentlig Understøttelse en Rejse i Italien. Under et Ophold i København, hvor hans Forlovede kort forinden ogsaa var død, døde han 23. Marts 1873.

Videre Vidnesbyrd om hans Virksomhed i Thorning findes næppe.

Efterfølgeren *Christian Ole Stephan Spleis* var derimod en Mand, der faldt godt i Traad med det Liv, som Bache og Holten havde vakt hos de kirke- ligt vaagne og interesserede Sognefolk. Spleis var ved sin Ankomst til Thorning i Sommeren 1873 en Mand paa 45 Aar; tidligere havde han været Præst i Serritslev og Vester Brønderslev, Kapellan ved Domkirken i Viborg og sidst Sognepræst i Taarup-Borris

Fru Minna Holten.
(Ungdomsbillede).

og Kvols. Hans Hustru var en Præstedatter, *Vita Caroline Selchau*.

I sine unge Dage havde Spleis først forberedt sig ved Seminarieuddannelse; senere blev han privat undervist til Universitetet, hvorfra han blev theologisk Kandidat 1857. Hans Præg og Paavirkning var helt igennem grundtvigsk, og hans Komme blev af de fleste imødeset med stor Forventning, da han var kendt som en dygtig og betydelig Præst, om hvis personlige Egenskaber der vel var nogen Uenighed, men om hvis Begavelse og Alvor ingen kunde tvivle. De grundtvigsk paavirkede i Sognet havde ogsaa haft en Deputation hos Ministeren for at formaa denne til at udnævne Spleis, hvilket altsaa lykkedes.

De 7 Aar, han virkede i Thorning, betegnes af hans Tilhørere og Tilhængere som en overordentlig frugtbar Arbejdsuge, i hvilken der blev øvet en ikke helt almindelig Præstegerning, hvorved det grundtvigske Kristendoms- og Kirkesyn helt slog igennem og fæstede Rod hos Flertallet af Beboerne. Der var en overordentlig flittig Kirkegang i disse Aar. Søndag efter Søndag fyldte ældre og unge Kirken og lyttede til Præstens tilforladelige og inderlige Forkyndelse. Det blev som en Modningsperiode, hvor grundtvigsk Salmesang og Tale stadig lød og prægede Tilhører-

C. Spleis

nes Sind og Hjerter. Mange af de nu kendte og almindeligt benyttede Salmer blev i Spleis' Tid indført i Thorning Kirke, ligesom de benyttes ved Møder og i Hjemmene. Dette gælder f. Eks.:

„Apostlene sad i Jerusalem“,
 „Denne er Dagen, som Herren har gjort“,
 „Hil Dig, Fiender og Forsoner“,
 „Han, som har hjulpet hidindtil“,

og mange flere. Disse Salmer, der da var nye i Kredsen, prægede sig dybt i Sindene, saa de med Vidnesbyrdet kunde forplante sig til Efterslægten.

Der er næppe Tvivl om, at det nye Aandsliv, der i Spleis' Tid næredes saa godt, gjorde, at Sognets Flertal udgjorde et særligt opvakt Folk, hos hvem der skabtes en Forstaaelse af aandeligt Frisind og Fællesskabsfølelse, som ikke lang Tid efter stod sin Prøve i den Brydningstid, der fulgte efter, og hvori de senere Slægtled modtog en rig Arv, der ogsaa har præget deres Liv og Virke.

Halvfjerdserne gik ud, inden Spleis tog fra Thorning. Atter skete der først i Februar Præsteskitte, da Spleis 1880 blev kaldet til Norup i Odense Amt. — At faa en værdig Efterfølger var naturligvis noget, der laa Kredsen stærkt paa Sinde, og atter sendtes en Deputation til København for at søge dette udvirket.

Ogsaa denne Gang lykkedes det at faa Ønsker og Forhaabninger opfyldt, idet

Poul Thorvald Benedikt Bojsen i Maj 1880 kald-

Fru Pastor Spleis.

tes til Thorning. Han var Søn af den bekendte *Lars Nannestad Bojsen* fra Vesterborg paa Lolland. Navnet havde en udmærket Klang, særlig i grundtvigske Ører, og Poul Bojsen kom ogsaa let og hurtigt i Kontakt med den aandeligt levende Kreds. Han var en meget folkelig Mand, jævn og menneskelig i Færd og Omgang. Den dybe kristelige Vækkelse ved Holten og Spleis, suppleredes i Bojsens Tid med et folkeligt og menneskeligt Røre, der bl. a. gav sig Udslag i Forsamlingshusets Opførelse; det indviedes paa 100 Aarsdagen for Grundtvigs Fødsel den 8. September 1883. Bojsens milde og venlige Natur mindes endnu af enkelte af de ældre. Aandelig talt kan de 6 Aar, han var i Thorning, betegnes som en fredelig og stille Grotid. Det ydre Liv med Andelsbevægelsen og Landbrugets Fremgang og Ændring, begyndte ogsaa at røre sig. Ogsaa Bojsens Hustru, der var født *de Lang*, Datter af en Premierløjtnant ved Husarerne, mindes som en mild og afholdt Præstefrue.

I November 1886 blev Poul Bojsen imidlertid ogsaa forflyttet. Først blev han Præst i Lundum og Hansted ved Horsens, senere Valgmenighedspræst i Kerteminde, hvor han døde 1920. Hans Præstegerning blev en god Fortsættelse af den aandelige Opvækkelse og Udvikling, som Forgængerne havde bevirket hos Sognets Flertal. Den Stilhed og Hvile, der ved hans Bortrejse hvilede over Sindene, blev imidlertid afbrudt af stærke Brydninger, efter at hans Efterfølger havde gjort sit Indtog i Sognet. Denne Efterfølger var *Jørgen Christian Joachim Nielsen*, født 1847, Lærersøn fra Falster. Han tog Embedseksamen 1875, var en kort Tid Hjælpepræst i Viborg, fik 1878 Embede paa Færøerne, Nordstrøm og Norderø Menigheder. Hans Hustru var *Henriette Michaelsen*, Datter af en Skibsfører i Fredericia.

Havde Sognemyndighederne den Gang haft større

Indflydelse paa Valget af en Præst, er det næppe sandsynligt, at Pastor Nielsen var bleven Præst i Thorning. Vel var der som andre Steder to Lejre, en grundtvigsk og en indremissionsk; men den første rummede dog Flertallet; den var mere end almindelig vaagen, efterat de 3—4 foregaaende Præster havde virket i Sognet.

Det er forstaaeligt, at Pastor Nielsen efter flere Aars Ophold paa Færøerne stod helt fremmed over for Forholdene og Livet i Thorning og Lysgaard. Han havde næppe noget Kendskab til eller Forstaaelse af de aandelige Udviklingstrin, hvortil den største Del af Befolkningen var naaet, og han var aabenbart ogsaa helt ukendt med de stærke, grundtvigske Strømninger, som her og andre Steder havde præget sig dybt i en stor Del af Menneskenes Sind. Da han tillige beherskedes af den gammeldags Opfattelse, der i Præsten ser en ophøjet Hyrde for den umyndige „Faareflok“, er det let forstaaeligt, at det her i Thorning maatte komme til Stridigheder mellem den opvakte og maaske noget stridige Befolkning og Præsten, der betragtede sig selv som den ovenfra beskikkede, der nok skulde vide at bestemme og beherske Sognefolkenes Tankegang og sætte sit Præg paa Forholdene og Aanden i Kirke og Skole.

Til at indgaa under saadanne Vilkaar var for mange selvstændige. Det maatte nødvendigvis komme til Sammenstød og Kamp, og næppe var den nye Præst indsat i sit Embede, før han mærkede den Modstand imod hans Aand og Tankegang, som havde hjemme i hans nye Kreds. Længe forud havde den grundtvigske Kreds til Søndag efter Nytaar 1885 indvarslet til et Møde i Forsamlingshuset, hvor Præsten *Marius Jensen* fra Haderup skulde tale. Det blev selve Dagen for Pastor Niensens Indsættelse. Da han allerede havde bebudet, at der ikke i hans Sogne skulde blive afholdt

noget Møde, uden at han vilde være til Stede og „tale et Guds Ord“ til de forsamlede, kan man nok tænke sig, at han ikke kunde lade dette Møde afholde, uden at han gav Møde. Han indfandt sig derfor ved Mødet og forlangte Ordet efter Pastor Jensens Tale, for dels at tale imod dennes Udtalelser og dels for at „retlede Folket i, hvori den rette Kristendom bestod“. Den i Forsamlingshuset samlede Kreds kunde ikke godkende Præstens selvbestaltede Opførsel; de var af den Opfattelse, at deres kristelige Syn var lige saa god som hans, og de følte sig i disse Anliggender fuldt myndige, vejlede som de var gennem tidligere Præsters aandsbaarne Vidnesbyrd.

Præstens Tale og Optræden vakte derfor stor Modvilje i Kredsen, og man gjorde Tilløb til at forlade Salen Lærer *Jensen*, Knudstrup, søgte med nogle Ord at berolige Sindene; men Pastor Nielsen aabenbarede i sit Gensvar sit Sindelag som den af højere Myndigheder beskikkede Embedsmand, hvem hans underordnede havde at respektere; det var højst formasteligt, at Jensen tillod sig at træde op imod sin foresatte. Jensen bemærkede hertil, at han ikke var til Stede som Præstens underordnede men som Formand for Forsamlingshuset.

Det er en Selvfølge, at en saadan Optakt til en Præstegerning i Sognet var højst uheldig. Der var dog en Del, der tog Parti for Præsten; men en Deling i hans Tilhængere og Modstandere var uundgaelig. De grundtvigske følte snart, at her var man ved et Vendepunkt; den nye Præst kunde intet blive for dem.

Optrinet i Forsamlingshuset blev Genstand for megen Samtale og Diskussioner. Skønt der var enkelte af Kredsen, der endnu søgte Kirken, følte man dog at et Baand var bristet mellem den og dem. Der indtraadte en Tilstand, hvor adskillige med Bekymring saa efter Veje til Næring og Opbyggelse for

deres kristelige Liv. Mange blev ogsaa stillet alvorligt overfor Spørgsmaalet om, hvilken Betydning det havde for dem, at have en Præst og en Kreds, de i aandelig Henseende kunde samstemme med, og hvilken Lejr de maatte tilhøre.

Tallene paa hvormange, der nok mente, at de kunde bruge Pastor Nielsen som deres Præst — og hvormange der følte, at dette var umuligt, lader sig ikke angive. Men der fremkom en Adskillelse af Sognebeboerne, ligefra Præstens ikke særlig talrige Ildtilbedere til dem, der blev hans bitre Modstandere. Hos de grundtvigske opstod ret hurtig Tanken om, at de næppe havde anden Vej, end at benytte sig af Retten til Sognebaandsløsning.

Allerede i Januar Maaned 1885 samledes man til et Møde om denne Sag. Det var hos Laust Eskildsens dette holdtes. Hos dem havde Højskolen begyndt sin Virksomhed, og i Østergaard var skiftet mange Tanker om aandelige og praktiske Anliggender. Resultatet af Mødet blev, at man enedes om at løse Sognebaand til Pastor Lund i Vium, og i Løbet af Foraaret var der ca. 40 Familier,¹⁾ der sluttede sig til dette Skridt. Det er forstaaeligt, at dette yderligere bidrog til en Deling i to Lejre; mange betragtede Skridtet som en Demonstration; ja Pastor Nielsen hævdede endog, at det betegnede et Frafald fra den rette Hjord og den sande Lære. — De grundtvigske Folk opfattede Sognebaandsløsningen som en alvorlig Handling, velovervejet og nødvendig til Vedligeholdelse af det Aandsliv, der var vakt i dem. En ekstraordinær Handling var det, og at det vakte Præsten Harmen og Forbitrelse, er vel forstaaeligt. Han ansaa det i hvert Fald for Oprør imod den bestaaende Orden, der var udtrykt i, at han af Konge og

1) Senere var der over 80 Sognebaandsløserne.

Bisp var kaldet til at være Menighedens rette Hyrde og Foresatte. For Sognebaandsløserne var Baandet mellem dem og Præstegaarden brudt, og den modsatte Lejr følte sig yderligere knyttet til Præsten og hans Anskuelse og Adfærd. Et saadant Skel var ikke tidligere set i Befolkningen, og det forplantede sig i den følgende Tid fra det rent kirkelige til andre mere verdslige Omraader og gav Anledning til mange hid-sige Ordskifter og Optrin.

Pastor Nielsens Ophold i Thorning varede i 8 Aar; i April 1892 blev han forflyttet til Næsby og Tyvelse paa Sjælland, og i 1901 tog han sin Afsked og bosatte sig i Hellerup. Han beskæftigede sig derefter i en Aarrække med Foredrags- og Forfattervirksomhed; især Fredssagen og velgørende Arbejde havde hans Interesse. Som Forfatter kendes han bedst for sin Bog „Krig er Mord“. Han døde 1923 og begravedes paa sin 76-aarige Fødselsdag 4. August. —

Hvorledes Pastor Nielsens Færd og Virksomhed i Thorning iøvrigt satte Spor og gav Anledning til stærke Stridigheder, især paa et enkelt Omraade, skal vi høre om i et senere Kapitel.

Den sidste Præst af dem, der fik deres Virksomhed i Thorning, i 19. Aarhundrede, var

Immanuel Kristian Ryge Jensen. Han blev født 1868 som Søn af Lærer J. P. Jensen i Torslev (Vendssyssel). Efter sin Embedseksamen var han i nogle Aar Huslærer for Grev Schels Sønner paa Gl. Estrup, senere Lærer ved Hammel Realskole og kaldedes 27. Dec. 1892 til Embedet i Thorning. Kort efter sin Ankomst blev han i Foraaret 1893 gift med Cathinka Nyborg, Datter af Gaardejer Nyborg i Hjerm.

Pastor Ryge Jensen erindres som en af de allerfleste afholdt Mand, der slet ikke besad nogle af de Egenskaber, der hos hans Forgænger havde afstedkommet Uro og Splid. I de Aar, han virkede i

Thorning, skabte han sig sikkert kun Venner. 1901 blev han forflyttet til Hjerminde, Le og Hjorthede (Middelsom Herred). Han var en Tid Sogneraadsformand der, og var tillige Medlem af Tilsynskomiteen for Bøgdgaard og Formand for Kommissionen i Viborg Stift til Afløsning af Kirketiendejernes Vedligeholdelsespligt. Men det, som især gjorde, at Ryge Jensen, eftersom Aarene gik, blev kendt som en ikke almindelig Landsbypræst, var hans Interesse for og gode Evner for Studier af de gammeltestamentlige Profeter (Jesaja, Jeremias), om hvilke han udgav flere Bøger. Indtil sin Død virkede han i sine sidste Aar som Lærer ved det nyoprettede Universitet i Aarhus.

Livsbilleder.

For at kunne danne sig et nogenlunde fyldestgørende Billede af vore Forfædres Liv og Vilkaar, er det ikke tilstrækkeligt at søge Kendskab dertil gennem Oplysninger om det mere udadvendte, officielle Liv. Vi maa prøve paa at faa et Kig ind bag det, som overleverede Dokumenter og lignende Stof kan fortælle: Dagliglivet i Arbejde og Fest, Sorg og Slid, Glæde og Besvær.

Det følgende skulde være saadanne Glimt fra Dagliglivet, som det formede sig gennem Aarhundredet:

Fra Tiden langt tilbage paahvilede der de danske Bønder en Forpligtelse til indenfor deres Herred at besøge Kørsel for kongelige Personer, naar disse, som det ret ofte skete, var paa Rejse. Denne ret tyngende Pligt (Ægt el. Inne) udvidedes eller forandrede efterhaanden til at omfatte al Kørsel for Personer, der i offentligt eller embedsmæssigt Hverv havde Ærinde i Egnen, samt den Kørsel, som det paahvilede det offentlige at besøge. Befordring af militære Personer udgjorde til Tider en stor Del af denne Kørsel.

Den sidst approberede „*Kjørselsplan over Kongerejser i Thorning Sogn*“ findes indrettet Aar 1781. Indtil 1812 var denne saakaldte Afskrivningsbog fælles med Hørup og Vinderslev Sogne, idet Amtsforvalteren over Randers Amt under 26. Marts udstedte Forordning til Sognefoged *Peder Sørensen* i Knudstrup om, at de 3 Sogne for Fremtiden havde at gøre Befor-

dring fra Knudstrup og til de sædvanlige Skiftsteder. Naar Rejsende eller Kommandoer efter Amtsstuens Anvisning skulde have Befordring, blev der ved de saakaldte „Bojfogder“ sendt Bud til Sognefogderne om den fornødne Befordring. Det blev fastsat, at der af Thorning Sogn skulde udredes 33 Vogne „efter rigtig Omgang saavel lange som korte Rejser.“

Det kunde til Tider være en ret tung Byrde for Beboerne at efterkomme dette. Efter den herværende „Afskrivningsbog over Kongerejserne“ har der omkring Aarhundredskiftet og videre frem været megen Kørsel. Især var det da med Folk, som forestod Udskiftningen; tillige forskellige, der havde med Tilsyn og Indretning af Kolonierne at gøre; ligeledes Statsplantagerne og militære Personer.

Enkelte Eksempler:

- 1782, 12. Maj maatte der saaledes stilles 25 Vogne for at køre Kaptajn Faurfeldt og 160 Rekrutter til Viborg.
- 1784, 12. og 20. August kørte henholdsvis 3 og 2 Vogne med Tilsynsførende til Kolonierne Syd i Sognet.
- 1785, 3. April kørte 12 Vogne med en Kommando fra Almind til Sinding.
- 1791, 4. Oktober beordredes en Vogn til at køre en omløbende Kvinde fra Knudstrup til Viborg Tugthus.
- 1791, 1. og 2. November kørte 2 og 4 Vogne til Kompedal med Strandhavre til Bekæmpelse af Sandflugten. Denne Bekæmpelse lededes af en Kammeraad Gjørup, og der kørtes i den følgende Tid adskillige Gange med Strandhavre (Marehalm), som plantedes i Sandet.
- 1821, 4. September maatte en Mand køre med „Gjorde-moder Abelone fra Viborg til Ungstrup.“
Kaptajn Graulev, der ledede Opmaalingen i An-

Afskrivnings Bog
 Over
 Konge-Rejserne
 for
 Thorning, Korup og Wunderslev
 Sogne
 Indrettet Aar
 1781

Afskrivningsbogens Titelblad.

ledning af Udstykningen, maatte adskillige Gange befordres fra Sted til Sted. 3 Dage i Råd kørtes 1795 Lægdsmanden til Sessionen i Randers. 1802 maatte Kongen paa sin Rejse af Bastian Winkler i Thorning køres til Allinggaard. Jævnlig var der Kørsel med Arrestanter enten til Viborg eller Tinghuset i Hinge. Der blev hentet Tømmer ved Ans Bro og Mursten i

Viborg til Opbygning af Stendalsgaard eller Reparation af Kirken. Ikke sjælden maatte der hentes Doktor i Viborg eller køres Skatte Korn til Randers. Den 17. Oktober 1808 ser vi saaledes, at 14 Mand maatte stille med Vogn for hver at køre et Læs Skatte Korn fra Aunsbjerg til Randers. Fra Teglværket ved Vindum Overgaard kørtes der 1818 „Mursten til Kirken“ og ad den 3 Mile lange Vej hentedes samtidig Kalk fra Daubjerg. —

Krigsaarene 1864 afstedkom ikke saa lidt Uro og Kørsel. I Følge Ordre dels fra Amtstuen og dels fra de forskellige Afdelingers Kommandører og Feltpolitiet under de danske Troppers Nærværelse, blev der af Beboere afgiven en velforspændt Vogn til at møde forskellige Steder. Dette beløb sig ialt i Marts Maa-ned til een Vogn i 242¹/₂ Døgn. Ridende Stafetter udsendtes ialt i 63 Døgn

Under den fjendtlige Okkupation 1864 afgav desuden nedennævnte Beboere i Thorning Sogn i Følge Amtstuens Ordre af 7 Juli hver en velforspændt Vogn til at møde ved Vognparken i Viborg:

Pastor Bache	1	Vogn borte i	10 Døgn.
Laust Eskildsen	1	—	3 -
J. P. Keller	1	—	6 -
Hans Nielsen	1	—	6 -
Thomas Frederiksen	1	—	7 -
And. Villumsen	1	—	6 -
P. Chr. Revl	1	—	7 -
Niels Andersen, Finderup	1	—	12 -
F. Finderup, Knudstrup	1	—	10 -
P. Christensen, Graaskov	1	—	9 -
Mads Jensen, Graaskov	1	—	9 -
Hans Nielsen, Graaskov	1	—	6 ¹ / ₂ -
P. Lassen, Graae	1	—	6 -
Kreditforeningen for Ilkomgaard	1	—	5 ¹ / ₂ -
Schmith, Bøgidgaard	1	—	9 -
Forpagter Jensen, Overkjærsholm	1	—	5 ¹ / ₂ -
Jens Nielsen, Kjærsholms Mølle	1	—	10 -

Mads Hansen, Ungstrup . . . . . 1 Vogn borte i 3 Døgn.
 Rasmus Kusk, Ungstrup . . . . . 1 — 3 -

Kørselen i Anledning af Krigen fortsatte til ud paa Efteraaret. Thorning Sogn afgav ialt 1 Vogn i 353 Døgn.

J. Keller
Tegnforfatter

Til Oplysning om Beboernes daglige Livsforhold og Levesæt i 19. Aarhundredes første Halvdel foreligger der ikke i Literatur eller Erindring ret meget specielt for Thorning Sogn. Niels Blichers „Topografi over Vium Præstekald“ fra 1795 indeholder vel en Del, der ogsaa kan gælde for Thorning. C. F. Carstens Bog: „Alheden og dens Kolonier“ (1839) gaar ogsaa af og til ind over Sognets Grænser, og i Sten Blichers Beskrivelse af Viborg Amt, der ogsaa kom 1839, findes ogsaa en Del, der kan gælde for Thorning. Det bedste Indblik i Dagliglivet faas dog af en „*Skitse fra en Heddegn*“ (Lysgaard Herred) ved Professor C. Molbeck omkring 1840. I Fortalen udtaler Forfatteren bl. a.: „Her i Hjertet af Nørrejyland under en strengere Himmel og et mere alvorligt Landskab, lever i større Afsondrethed og mindre Samfærdsel et stræbsomt, ædrueligt, tarveligt og flittigt Folk“. — Dette tør vi sikkert sige passer for vore Olde- og Bedsteforældre. — Indbyggerne var efter Molbeck af Middelhøjde med et kraftigt og sundt Udseende og et mildt, godmodigt Fysionomi. „De er af naturlig Godmodighed tilligemed Maadehold, Arbejdsomhed, Sædelighed og Religiositet“ ! 2 Kirkesogne nævnes kun een drikfædlig Mand „og det var endda ej en Bonde“ At Handlelyst var almindelig passer sikkert ogsaa for Thorning.

Paa Grund af den temmelig lange Afstand fra Købstæder, var der i Thorning forholdsvis mange Haandværkere, nemlig 15, saasom Hjulmand, Bødker, Skrædder, Strømpevævere, Kludesamlere. — Postforbindelsen med Omverdenen foregik 2 Gange ugentlig ved gaaende Bud fra Viborg. —

Med Hensyn til Næringsvejene, da kunde Jordbruget næppe betragtes som den vigtigste. Hedearealerne udgjorde endnu Hovedparten af Sognets Areal. Af Korn og Smør havde man næppe nok til eget Behov, og Mælk kun nødtøftigt. Det almindeligste Trækdyr var Stude, Heste sjældne. Husmændene brugte ofte Køerne. Kartoffelavl var nu ret almindelig. Lyng- og Tørvebrænding anvendtes meget som Erstatning for anden Gødning. Faareavl kunde betragtes som den vigtigste Næringsvej. Hjorddrenge maatte ofte i flere Aar af deres Liv tilbringe hele Sommeren ved at vogte Faar og Kvæg paa de ensomme Hede- og Engarealer yderst i Sognet. En Følge af det store Faarehold var, at Uldbinderiet var en vigtig Beskæftigelse og Indtægt.¹⁾

Prof. Molbeck hævder, at Binderiet har bevirket, at Flid og Arbejdslyst er bleven et ganske almindeligt Karaktertræk hos Almuen.

Gaardene var næsten alle byggede af Sten, mange af Kamp. Kun en Del Husmandsboliger havde Molbeck fundet opført af Ler; mon ikke der ogsaa var nogen af dem i Thorning? Midt i Gaarden fandtes i Reglen en Mødding, og Indgangen til Stuehuset var oftest en Dør i 2 Halvdele over hinanden. I Gangen var der i Reglen Stenpikning, i Stuerne ofte Lergulv, Bilæggerovn og et langt Bord med fast Bænk under Vinduerne. Hængeskabe og Tallerkener af Tin eller Fajance fandtes langs Væggene, og paa Dragkisten

1) Se Thorning Sogn I, Pag. 138—153.

Krus, Tinkander og Kaffekopper. I Storstuen, der havde Bræddegulv, stod en opredt Seng og et Par Kister. Alkover og Hyllsklæder var det almindeligste. Et Stykke ind i 19. Aarhundrede har nok ogsaa i Thorning været Skik at have en Ligkiste staaende, undertiden i Aarevis, indtil Lejlighed til dens Brug indtraf.

De faa Landbrugsprodukter, der blev afsat, agedes næsten alle til Viborg, hvor der paa Torvedage solgtes lidt Smør og en Del Kartoffler og Tørv.

I Sammenligning med vore Dage var Levemaaden naturligvis enkel og tarvelig. Til Davre og Nadver (Dover og Nætte) spistes ofte Bygmelsgrød med Mælk til; undertiden Mælkebrød eller Kartoffler med Mel-dyppeelse. Sulemaden i en almindelig Gaard udgjordes gerne af 4—6 Faar, saltede til Vinterforbrug. Kaffe var Luksus, men bredte sig dog henimod Aarhundredets Midte mere og mere. Brug af Brændevin var ubetydelig. Dog florerede Smugbrænding endnu en Del, hvorom der endnu fortælles Historier. Brændevinen blev en mere almindelig Drik i Aarhundredets sidste Halvdel, mens den var saa billig. Før den Tid yndede mange Mænd en ret daarlig Rom blandet med Kaffe eller The (Thevandsknægt).

Ved Bryllupper og Begravelser var det almindeligt, at de indbudte Gæster i Forvejen sendte Bidrag i Form af Smør, Æg, Høns eller Mælk (Føring, Send). Ogsaa Brød sendtes til Gilder, hvor det især var vigtigt, at der ikke paa et Brudebord savnedes Sigtekage; ellers vilde de nygifte senere komme til at savne det daglige Brød. —

Indtil omkring 1800 var det Skik at holde Vaagestue over en afdød. Hver Nat samledes man i Sørgehuset indtil Begravelsen; der blev da beværtet, snakket og sunget Natten igennem, mere ugenert, end man nu vilde synes om.

Angaaende Klædedragten ser det ud, som man

allerede i Egnen har forladt de gamle Nationaldragter tidligere end i mange andre af Landets Egne, især Øerne. Skindbukser (Vinter) og Lærredsbukser (Sommer) for Mændenes Vedkommende, og Vadmel og Hvergarn for Kvindernes, maatte ret tidligt vige Pladsen for lange, vide Bukser og Bomuldstøjer. Rimeligvis har Landbrugsformernes Omskabning i Forbindelse med Militærordningen, hvorved Soldaterne i flere Aar var indkaldt til Hovedstaden, ogsaa haft Indvirkning paa Klædedragten. Konerne brugte dog fremdeles Kyser. Ogsaa den mindre trykkende Afhængighed til Herremændene kan hos Jyderne i vor Egn have bevirket, at de først ændrede Formerne for Paaklædningen. —

Naturligvis havde vore Forfædre ogsaa Lyst og Trang til Fornøjelser. Til de mere faste af den Slags hørte Gilderne ved Jul og Fastelavn og ved Mikkelstdagstide (Høstgilderne). Desuden var der de mere tilfældige som ved Bryllup og Barsel samt Legestuerne om Vinteren. Bryllupsgilderne kunde hos Gaardfolk være af et overordentligt Omfang; ofte varede de i flere Dage, og det var umaadelige Mængder af Spise- og Drikkevarer, der blev sat til Livs. Prof. Molbeck mener, at disse Gilder var en Overlevering af Adelens overdaadige Festligheder i de foregaaende Aarhundreder.

Til de oplivende Morskaber hørte ogsaa *Nytaarsløjerne*, der undertiden blev drevet lovlig vidt.¹⁾

Dagliglivet kunde af og til i sin Ensformighed brydes af en eller anden Afveksling: Taterne eller Natmandsfolket, der jo var almindelige over det meste af Jylland, indfandt sig paa Jeres Vandringer af og til her. I Reglen var der flere i Følge. Mænd, Kvinder og Børn; de ernærede sig ved Slibning, Lodning

¹⁾ Se herom: Aarvog for Lysgaard og Hids Herreder 1921, Pag. 20.

og Glarmesterarbejde; men deres betydeligste Indkomst var dog nok Tiggeri og Rapseri. Om Sommeren slap man lettest af med dem igen; velsete var de ikke. Ved Vintertid skete det, at de fik Ophold i Laden en kort Tid, og man slap da naturligvis ikke for tillige at give dem Mad og adskilligt andet; glædest var man, naar de igen forsvandt uden at medtage videre ulovligt. Ogsaa Haandværkssvende — danske og udenlandske — kom igennem Sognet; heller ikke de var særlig velsete. Bedre var det med de omvandrende Handelsmænd, Bissekræmmere. Skønt deres Omløb med Varer, saasom Bomuldstøjer, Bændler, Knapper, Traad og Naale, ikke altid var lovlig, drev de aabenlyst deres Handel. Beboerne, især Kvinderne, saa gerne deres Ankomst, saa fra den Side skete ingen Anmeldelser; Kræmmerne bragte jo Bud med et og andet interessant Nyt fra andre Egne, som man ellers kun meget sparsomt havde Forbindelse med. Enkelte slemme Tildragelser som Mord og Rov overfor saadanne Handelsmænd knytter sig til Egnen; dog udenfor Thorning Sogn (Klode Mølle, Haurdal.)

Disse Overfald fandt dog, saa vidt vides, Sted overfor Kniplingshandlerne fra Tøndereggen, som ogsaa drog herop for at sælge deres Varer. De holstenske Vogne, der brugtes til Bortkørsel af det opkøbte Bindetøj, saas ogsaa omkring 1850 af og til i Thorning. Ligeledes Kobberførerne, der overalt i Jylland solgte Kobber- og Messingtøj; de var hyppige Gæster ved Markeder i Knudstrup og andre Steder i Omegnen.

— -- —

Kongebesøg var vel nok en Begivenhed, der frem for meget andet var i Stand til at bryde den daglige Stilhed, som ellers laa over Sognet. 2 Gange vides det, at Fr. d. 6. er passeret igennem, 1802 og 1826. Fra disse to Besøg er næppe nærmere Enkeltheder bevaret. 1861 kom Fr. d. 7. med Gemalinde, Grevinde

Danner paa Gennemrejse igennem Sognet. Kongeparret var med Følge paa Rejse fra Viborg til Jelling Paa denne Tur passerede de høje Herskaber ad den gamle Kongevej gennem Knudstrup en Sommerdag midt i Juni. Hvilke Forventninger, en saadan Begivenhed kunde vække baade hos Børn og ældre, kan man nok tænke sig; den Slags Oplevelser hørte ikke til Dagens Orden, og manges Fantasi fyldtes lang Tid i Forvejen med Forestillinger om den ventede Herlighed. Ved Knudstrup Kro blev der rejst en Æresport i Grønt og Blomster, hvorpaa der øverst stod „Velkommen“. Flagene var hejst; mange var sikkert anskaffet i Dagens Anledning. At Sognets Præst, Bache, skulde holde Tale for Majestæten var vel en Selvfølge. Da Vogntoget med de høje Gæster gjorde holdt udtalte Præsten bl. a.: „Vel er vi og vor Egn fattig; men vi er trofaste mod vor kære Konge og tolker vor Glæde ved Hans Majestæts Nærværelse iblandt os.“ Kongen, der havde Plads i en aaben Vogn, slog ud med Haanden og udtalte „en hjertelig Tak til mine kære trofaste Jyder.“ Forsamlingen udraabte et Leve for Kongen, hvorefter Pastor Bache henvendte nogle Ord til Grevinden, der sad i den næstfølgende Vogn. Under fornyede Hurraraab fra Forsamlingen satte Vogntoget sig atter i Bevægelse. Ud for Bækgaard lod Kongen Vognen holde; han udviste stadig Interesse for historiske Steder og Begivenheder. Til Fods foretog Kongen nu en Tur for at bese Stedet med Kong Knaps Dige og andre Minder fra Slaget paa Grathe Hede¹).

I tidligere Aarhundreder, førend Købstæderne ved Vejenes Anlæg og Samfærdselsmidlernes Udvikling fik større Betydning, afholdtes der en eller flere Gange

1) Om dette Kongebesøg handler en Del Episoder i Maren Markussens Bog: „Hylleborg“, Side 48 og følgende.

aarligt Markeder rundt om i en Del af Landsbyerne. Disse Markeders Oprindelse gaar ofte helt tilbage til den hedenske Tid, hvor Menneskene samledes til Festligheder af religiøs Natur. Senere opstod Kildemarkederne omkring de Valfartssteder, hvor Folk søgte til for at finde Lægedom. Efterhaanden overgik disse til Folkeforlystelser og Krammarkeder, der var den vigtigste Lejlighed man den Gang havde til Omsætning og Udveksling af de forskellige Brugsgenstande etc.

Paa lignende Maade er sikkert ogsaa *Knudstrup Marked* opstaaet. Gennem næsten hele Aarhundredet hørte det Marked, der endnu holdes der, til en af de betydningsfuldste Begivenheder i Sognet

Knudstrup var fra gammel Tid et lokalt Knudepunkt. Fra Nord til Syd gik Kongevejen — Hærvejen — her forbi. Ad den drog fra de ældste Tider Konger og Hærførere. Senere var Knudstrup et Bede- og Samlingssted for Handelsmænd, Kræmmere og Studedrifter. Fra Øst kom Vejen (æ Thybovej) ad hvilken de, der i de skovrige Egne om Silkeborg og Skanderborg fremstillede og forhandlede Trævarer. Disse „Lovringer“ søgte især Afsætning for deres Varer i de træfattige Egne og drog oftest videre ad Skivevejen til Fjends Herred og Salling.

Omkring 1850 bestod Knudstrup By af en halv Snes Gaarde og Huse foruden Kroen, der da ejedes af Frederik Finderup. I Sønder Knudstrup var der 2 Gaarde og 2 Huse. Under Nr. Knudstrup opførtes ved Forarbejderne til Matriklen 6 Gaarde med over 1 Td. Hartkorn og 3 Ejendomme under. Kroen havde ved sin Beliggenhed god Søgning, idet Stedet dannede et naturligt Samlingssted baade lokalt og videre fra.

Efter Tiden og Egnens Skik var Gaardene mest opført af Bindingsværk, med kalkede Vægge og Lyngtag. En med et Dige indhegnet Kaalgaard udgjorde Haven, hvori kun fandtes nogle forblæste Pile- og

Hyldetræer samt lidt Kaal og Løg, nogle faa Bærbuske og enkelte andre Urter og Blomster, saasom Morgenfruer, Ambra og Timian. I Kroens Have fandtes dog en Allé af Træer og et Lysthus af Syrén. Eggen var iøvrigt træfattig, uden Plantninger, og for en stor Del uopdyrket.

Men Sommermarkedet i Knudstrup var altsaa Egnens store Begivenhed, der for Beboerne lyste op i Hverdagens ensformige Slid. Det holdtes altid i Juni Maaned i Skærsommerens favreste Tid.

Allerede et Par Dage i Forvejen saa man, at Værts-husholdere, Handelsfolk og Gøglere slog deres Telte op paa Pladsen, og fra den tidlige Morgen paa selve Dagen travede og kørte Folk til Marked enten for at handle eller blot for at opleve det at være med Børn og ældre tog Træskoene i Hænderne; Madkurv eller -Pakke havde de paa Armen, og oftest et eller flere Dyr i et Reb. De skulde afhændes paa den store Dag og hjembringe lidt kontante Penge eller andre Fornødenheder.

Opad Dagen blev der et larmende og hvirvlende Liv af Dyr og Mennesker. Gøglernes Raab og forskelligt Musik af blandet Lødighed lød ind imellem; det var næsten til at forvirre Hovedet paa Dreng og Piger, der til daglig var vant til Hedeegnens ensomme Stilhed. For Byens og Omegnens Folk var Dagen ogsaa af en særegen Storhed; ved Forberedelser maatte man flere Dage i Forvejen ruste sig til Markedet: der skulde brygges, bages, og Huset maatte være vel forsynet med Spise- og Drikkevarer, da man de fleste Steder kunde vente stort Besøg af Prangere og Bekendte, som maatte overnatte før og efter Markedsdagen. Handelsfolkene brugte endnu at medføre tunge Kister eller Tasker med Pengestykker, Sølvspecier eller Dalere; dem gjaldt det naturligvis særlig om at faa sikkert anbragte.

Markedspladsen frembød et usædvanligt Skue af Teltrækker, hvor Haandværkere som Skomagere, Skrædere, Bødkere og Rebslagere drev deres Forretning. Trævarer og Manufaktur fandtes ogsaa i rigeligt Udbud. Legetøjs- og Kagetelte tiltrak sig særlig Børnenes Opmærksomhed, ligesom Karusseller og Kraftprøver og adskillige andre mærkelige Seværdigheder, der „aldrig før er set her paa Stedet.“ Telte, hvor der serveredes Drikkevarer, fandtes i rigeligt Antal. —

Det meste af Handelen drejede sig om Stude og Ungkvæg; især de første var efterspurgte som Trækdyr; naar Studene til Markedet var bragt i jævn god Stand, kunde de nok afsættes til en saadan Pris, at Sælgerne ved Køb af et Par yngre eller magrere Dyr kunde „ta nøj fræ“ paa sine egne. 25—50 Rigsdaler var omkring 1860—70 den almindeligste Gevinst, der kunde indvindes ved en saadan Handel, og dette regnedes som en af de bedste Indtægter, et Hedelandbrug den Gang kunde gøre Regning paa.

Naar en Handel var afsluttet, skulde der drikkes „Lejkyf.“ Saa sagde Sælgeren i Reglen: „Saa dreker a dæ de tow swotbroget Stud te, rele te Brug o fri faa usynle Fejlæ.“ Glassene eller Kopperne med Kaffe-punsch stødtes mod hinanden, og de omstaaende beseglede Handelen med et: „Skol, o Løk mæ æ Handel, Dæ mæ æ Stud o Dæ mæ æ Pæng.“ Købesummen betaltes i Kontanter, og Sælgeren maatte saa i Reglen til at se sig om efter nogle andre Stude; saadanne var jo uundværlige i den daglige Drift. En dreven Handelsbonde kunde ofte paa den Maade ved flere følgende Handeler faa sig en god Fortjeneste.

For Kvinderne fandtes der paa Markedet et stort Udvalg af Husgeraad og Tøjvarer. Dagen var vel egnet til det aarlige Indkøb af Lervarer, Fade, Krus, Bomuldstøjer, Tørklæder m. m.; ogsaa friske og tørrede Fisk. Mændene forsynede sig med Reb, Skovle, Høleer

og Studepuder; Børnenes Høst bestod især i Honningkager og Legetøj. —

For de unge hørte det sig naturligvis til at faa en „Markedskæreste,“ som trakteredes med røde, hjerteformede Kager med Vers. Om Aftenen gik Dansen lystig i det dertil bestemte Telt eller i Kroens Storstue, ofte begge Steder; og den Dans, der paa en saadan varm Sommerdagsaften præsteredes, var i høj Grad egnet til at faa „den dovne Sved“ ud af Kroppen. Skjorteærmer og lette Sommerkjoler hvirvlede i løssluppen Glæde rundt i Sommernatten. —

Naar Handelen hen paa Eftermiddagen var ophørt, maatte mange af Hensyn til Kvægets Røgt hjem med Dyrene og for at røgte og malke de hjemmeværende; men det var en Selvfølge, at man tog afsted igen. Aftenens og Nattens Forløb var alt for spændende til at kunne undværes. Lystigheden og Drikkeriet holdt sig ikke altid indenfor de rette Grænser, thi de undertiden noget opkogte Sind afstedkom af og til Skænderier og Slagsmaal; men selv om der en Gang imellem var onde Aander, der gjorde Fortræd, forløb Ufreden dog tiest uden større Fjendskab eller Efterveer. — Dagen efter henlaa næsten alt i vild Forvirring; man begyndte at fjerne Teltene og Varerne; i Hjemmene maatte der ordnes og opryddes, saa Andendagen betragtedes i Knudstrup som en Rastdag, hvor Markarbejdet var indstillet. De sidste Handeler blev afsluttede og de sidste Punscher sat til Livs. Et Par Dage kunde der let gaa, inden man igen faldt tilbage til de gamle Folder; men Indtrykkene af de mangehaande Hændelser og uvante Syn holdt sig; ja, de fæstnede sig saaledes i Sindet, at Tidsbestemmelserne for Egnens Folk Aaret ud altid bestemtes til før eller efter Knudstrup Marked. — —

Slavekrigen.

I Marts Maaned 1848 løb pludselig det Rygte ud

over hele Jylland, at en stor Flok, ca. 400 i Tal, af de i Rendsborg værende Fanger, de saakaldte Slaver, var brudt ud af Fængslet og nu under Mord og Brand var paa Vej Nord op i Jylland. Rimeligvis har baade Datidens mere letbevægelige Folkesind overfor mærkelige og udsædvanlige Foreteelser og den Stemning, hvori en stor Del af Landets Befolkning i disse Martsdage befandt sig i Anledning af Konflikten og Krigen med Hertugdømmerne, været medvirkende til, at et saadant Rygte, der jo viste sig helt at være et Fantasifoster, kunde faa Indpas i Sindene. Ogsaa til Thorning Sogn kom Rygterne, og der som andre Steder forberedte man sig paa at møde de fremstormende Fjender. En Mark Øst for Knudstrup By valgtes til Samlings- og Øvelsesplads; her skulde Mændene i Hast indøves i de nødvendigste Manøvrer og Greb, saa Slaverne kunde faa en tilstrækkelig varm Modtagelse og helst helt overvindes, naar de viste sig indenfor Sognets Grænser. En ældre forhenværende Løjtnant (Ole Hagemann, Kjærsholm, senere Thorning?), udvalgte til Anfører, og gamle Smed Abraham fik travlt med i en Fart at sætte gamle, udrettede Høleer paa Stager eller at smede Vaaben paa anden Maade. Mange af Sognemændene deltog i de daglige Øvelser, der dog næppe varede en hel Uge. Samtidig holdtes der Udkig paa de højeste Steder i Graaskov og nær Kolding Landevej; et Par ridende Folk blev sendt længere Syd paa for at søge Oplysninger om, hvornaar Fjenderne kunde ventes. Den mindste Røg eller Støv, der viste sig i det fjerne, udlagdes som stammende fra Slavernes Fremrykning, og de grueligste Rygter om de Ugerninger, der var udøvet undervejs, fandt i Begyndelsen lydligt Øre hos Beboerne. Som Eksempler paa, hvorledes den ubegrundede Panik greb Beboerne, kan nævnes, at en Mand i Graaskov gravede en Kiste med Kostbar-

heder ned i sin Faaresti. Fra en anden Gaard kørte man et helt Læs Flæsk og Kødvarer til en afsides liggende Gaard langt vesterude, hvor man mente de var bedre forvarede.

Da der trods alle Rygter og Forventninger stadig ingen Slaver viste sig, faldt Sindene atter til Ro --- Øvelserne ophørte og Besindelsen vendte tilbage Enkelte af de mest forstandige og besindige forsøgte vel hele Tiden at udtale deres Tvivl om disse Røverhistorier; men Fantasien og Frygten havde hastigt og for en Tid taget Magten fra Flertallet. Her som som andre Steder var og blev det hele blind Allarm.

— — —

I Midten af Fyrreerne eksisterede der i Thorning en Maadeholdsforening, af hvilken Lærer *Kirkegaard* formentlig var Medlem. Senere, da Afholdssagen kom frem i Egnen, var Kirkegaard sammen med Schmith paa Bøgildgaard en ivrig Forkæmper for Spiritusforbud. Forskellige Vidnesbyrd taler for, at Thorning Skolemesteren tidligere ikke stod tilbage, naar det gjaldt at „destillere“ den liflige Brændevin ved forskellige gode Lejligheder.

Imidlertid har vi et Eksempel paa, hvorledes Afholdssagen har virket i Sognet, idet Kirkegaard den 29 Marts 1848 i Thorning Skole ved en Sammenkomst oplæste følgende Tale, der maaske er Danmarks ældst bevarede Afholdsforedrag. Hele Begivenheden og Bevægelsen maa sikkert ses paa Baggrund af den ivrige Strid, der i den Tid var for og imod Brændevinsbrænding. Talen vidner om, at Kirkegaard havde god Sans for Ironi og var i Besiddelse af et godt Lune:

Kære Venner og Medbrødre!

Da mange Brændevinsvenner have bebrejdet mig, at jeg ikkun fremdrager de skadelige Følger, som de destillerede Drikke foraarsager i Verden, saa vil jeg i Dag kortelig søge at udhæve den store

Nytte, der flyder saavel af Drukkenskab som især af den umaadeholdne Drikken til Bestyrkelse i Troen for de mange Medlemmer af denne Menighed, der endnu med et kjærligt og ydmygt Sind vedblive at dyrke den velsignede Brændevins Gud.

1. Det er jo et uimodsigeligt Bevis for Oplysningens Fremskridt, at man i de senere Aar stræbe at efterligne de højere Klasser ved foruden dansk Brændevin at beværte med Rom og Punsch. Den umaadeholdne Drikker kan ved denne Lejlighed faa mere Spiritus tyttet i sig, og Drankeren kan snarere vorde komplet beruset, end det ellers var blevet Tilfældet.
2. Det er især Smugkroerne og tildels de privilegerede Kroer, som Brændevinen gavner saa meget. Naar der siges, at Folk drikker deres Penge op, da er dette jo aabenbart en Løgn. Pengene forsvinde ikke, men gaar i Værtshusholderens Lommer, hvorfra en Del af dem atter vandre til Kjøbmanden eller Brændevinsbrænderen. At mange blive ruinerede derved, vil intet sige, naar blot enkelte kunne blive desto prægtigere.
3. For Spillere af Profession er Brændevinen tillige gavnlige, da den letter dem Udførelsen af mangt et Bedrageri, naar de faar deres Medspillere drukne. Om ogsaa disse miste deres Penge, ja endda blive afklædt til den bare Skjorte, skader det dem ikke, da de deraf lære at tage sig i Agt en anden Gang, og en saadan god Lærdom kan ikke kjøbes for dyrt.
4. Det samme kan ogsaa siges med Hensyn til Handel og Vandel. Hvormange har ikke med sligt fortjent svære Penge, naar de have faaet de Folk berusede, som de vilde handle med. At nogle derved ere gaaede fra Hus og Gaard, det behøver hine ikke at svare til, som have faaet deres Gods ved Hjælp af Brændevin.
5. Dersom Afholdenhed skulde blive almindelig, vilde der tilsidst ingen Drankere blive; men hvor sørgeligt vilde dette ikke være, naar der paa Markeder, ved Gjæstebud eller andre Lejligheder ingen berusede Folk gaves; thi da kunde de næppe faa nok til at fylde deres mange Aviser med, og de vilde ikke være nær kjærkomne for deres Sladresøstre.
6. Brændevinen gavner fremdeles Læger og Apotekere, da den forarsager Uheld, hvorved Quæstioner paa et eller andet Lem fremkommer, ej at tale om Dueller og Slagsmaal, der have deres Udspring fra Brændevinstønden, ved hvilken Lejlighed hine Videnskabsmænd ogsaa faa noget at fiske.

7. Da det er bekjendt, at de fleste Mord, mange Tyverier og en Del Processer have deres Udspring fra Brændevinen, saa gavner denne velsignede Drik saaledes baade Procuratorer, Stævningsmænd og Dommere, der ellers vilde komme til at lide Skaar i deres uvise Indtægter.
8. Paa Grund af, at de destillerede Drikke pirre stærkt paa Maven, kan man ved Gjæstebud faa en Del mere stoppet i denne Sæk, end den ellers vilde indtage. Herved kan i Almindelighed spares paa Føden den næste Dag; at Maven tage Skade af at overlæsses, dette kommer jo ingen anden ved.
9. Eftersom Brændevinen ophidser Blodet, saa kunde gjerrige Husbonder faa deres Tyende og Daglejere til at arbejde over deres Kræfter ved at give dem store Portioner af de destillerede Drikke. Er samme til Skade for disse, er det jo til Gavn for hine, og man behøver jo ikke at være saa øm over sine Medmenneskers Helbred og Sundhed, naar man selv kan have Fordelen.
10. Ved Brændevinens ophidsende Virkninger indlægge ogsaa mange unge Mandspersoner sig en stor Ære ved deres Danse; de holde saaledes ud i flere Timer, indtil der ikke er en tør Traad paa Kroppen, og saa snart de anstrengte Muskler slappes, blive de smurt med mere Brændevin indenfor. De Helte, der saaledes kunne tilsidst beholde Valpladsen, er nogle dygtige Fyre; men de, som gaar bag af Dansen, nogle Krystere. At mange ved sliq en Lejlighed hente sig en Sygdom, vil intet sige; thi der ved faa Doktor og Apoteker noget at fortjene.
11. Endelig gavner ogsaa Brændevinen derved; at den rydde en Del Mennesker af Jorden, saa der kan vorde bedre Plads for de øvrige, og naar saaledes en efter den anden pillar af ved Selvmord, Drankergalskab, Lever- og Lungebetændelse, Svind-sot, Vattersot og Gigt, da hedder det: han var ikke længere Liv forlagt. Et Par Skilling falder da gerne af til Kirken for Ringning, til Degnen for Sang og undertiden til Præsten for at rose den hensovede, hvilke Penge altsaa ligeledes have deres Udspring fra Brændevinstønden.
12. Sluttelig er det et stort Gode for enhver Brændevinsven, at Brændevin kan erholdes i de fleste Huse; thi da behøver han ikke at gaa saa langt imellem Steder for at faa sin Hals dygtig gjennemskyllet eller faa sin gjentagne Tørst slukket. —
Af alt foranført ses, at de destillerede Drikke bringe Ære, Fordel og Fornøjelse til adskillige Mennesker, hvsiaarsag vi jo i Grun-

den maa være nogle Daarer, der ville have dem afskaffede. Brændvinselskere og Grinebidderne gjøre ogsaa et stort Væsen for at faa et lykkeligt Udfald. De kalde os nogle ringe Folk, der ikke kunne holde Maade, hvisaarsag vi maatte ty til Afholdenhed, og hvad der er det sørgeligste: De fuldkomne Brændvinsvenner komme nu aldrig til os uden Nødvendighed.¹⁾

Kirkegaard

Som Afslutning paa disse faa Livsbilleder vil vi anføre et Eksempel paa de Vilkaar, hvorunder et Par Aftægtsfolk i 1864 skulde leve i Thorning Sogn:

Stempel 24 Skl.

Aftægtsforpligtelse.

Underskrevne Selvejerhusmand Jens Peter Christiansen af Graa i Thorning Sogn forpligter mig herved for mig og Arvinger til at give min Hustrus Stifader Rasmus Kirkegaard og hans Hustru Maren Christensdatter, som er min Kones Moder, saalænge de lever, følgende Aftægt:

- 1) Saalænge begge fornævnte mine Svigerforældre Rasmus Kirkegaard og Maren Christensdatter leve, skulle de have Husly og fornøden Ildebrændsel, og hvis de ikke vil bo i min Stue, skulle de være mig behjælpelig med at indrette et Kammer til dem, hvor de kunne have deres Seng og Bohave, samt Adgang til Køkkenet, hvorfor det bliver en Selvfølge, at bemeldte Kammer maa støde tæt op til Skorstenen for at der i samme kan indmures en Kakkelovn, ligesom Køkkenet da ogsaa maa afbenyttes af dem.
- 2) Imedens bemeldte min Svigermoder lever skal hun have daglig sin Kost ved vort Bord, ligesom hun i Sygdomstilfælde skal ydes den fornødne Pleje af min Kone, og naar hun ved Døden afgaar, skulle vi give hende en anstændig Begravelse mod at erholde hendes Eiterladenskaber; dog bliver det en Betingelse,

¹⁾ Originalen overladt mig af Lærer N. S. Kirkegaard, Aarhus; lidt forkortet.

at hvis hendes Mand vorder den længst levende, skal han beholde Bordet, Kakkellovnen, Sengen og Sengeklæderne, ligesom han da ogsaa skal have Rettighed at tage et Menneske til sig at bo hos sig i Aftægtslejligheden, ifald han ønsker det.

- 3) Dersom Rasmus Kirkegaard vorder den længstlevende, skal han endvidere foruden Husly og Ildebrændsel leveres af mig eller Husets Ejer en Pot nymalket Mælk daglig fra 1. Maj til 1. Nov., $1\frac{1}{2}$ Pot nymalket Mælk den øvrige Tid af Aaret; dog bliver det en Betingelse, at hvis jeg eller Husets Ejer en enkelt Tid om Vinteren ingen Mælk har, skal Aftægtsnyderen lade sig nøje med 3 Skl. for hver Pot Mælk.
- 4) Dersom Rasmus Kirkegaard efter hans Kones Død skulde faa i Sinde at flytte andet Sted hen i kortere eller længere Tid, da forbinder jeg eller Husets Ejer mig til at give ham aarlig 10 Rdl., siger 10 Rigsdaler Rigsmønt, for hans Atsavn af Husly, Ildebrændsel og Mælk, hvorfor han naturligvis er berettiget at flytte tilbage igen, saasnaart han ønsker det, og skal ovennævnte Penge betales ham med 5 Rdl. hvert halve Aar til 1. Nov. og 1. Maj.

Denne saaledes affattede Aftægtsforpligtelse, hvis aarlige Præstationer kan beløbe sig til 20 Rdl., der for 5 Aar er 100 Rdl., forbinder jeg mig og Arvinger til at opfylde, og til Sikkerhed i saa Henseende pantsætter jeg herved min Prioritet næst efter 700 Rdl. i mit efter Skjøde af Dags Dato tilhørende Hus paa Graa Mark med Matr. Nr. 2d. 1 Skp. 1 Fdk. 2 Alb., samt Kirke-, Korn- og Quægtiende deraf, Sæd, Avl, Afgrøde, Udbo, Indbo og Besætning.

Til Bekræftelse med min Underskrikt vidnefast.

Graa, 10. Marts 1864.

Jens Peder Christiansen.

m. f. Pen.

Til Vitterlighed:

Lassen, Laust Eskildsen.

Læst i Lysgaard m. fl. Herreders Ret 20. April 1865 og der-
 efter indført i Pantebogen Nr. 28. Fol. 431.

N. C. Herholdt.

— — —

Noget af det mest bemærkelsesværdige ved Kontrakten er næsten det, at Rasmus Kirkegaard 1864 kun var 50 Aar. Har det været saa slidsomt at være Husmand paa Graahede, at han allerede da var en udslidt Mand?

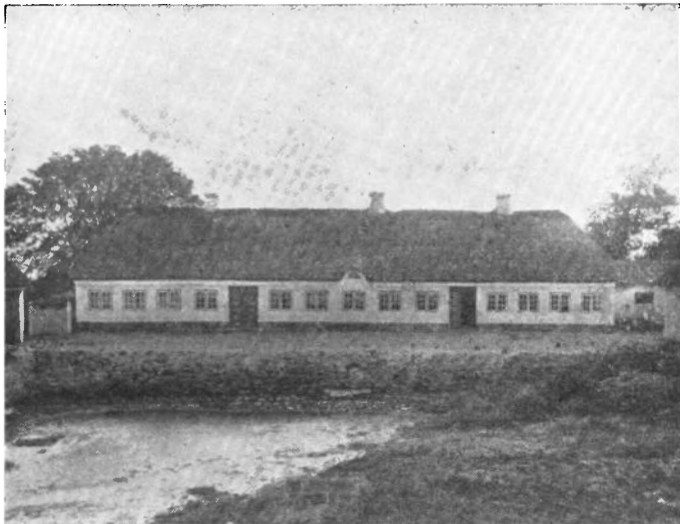
To Gaardmandshjem omkring Aarhundredets Midte.

I et udstrakt Sogn som Thorning kunde der, især for 100 Aar siden, være ret stor Forskel paa Forholdene og Livsvilkaarene i forskellige Hjem mod Øst eller Vest. Den Forskel, der er i Jordens Bonitet og andre Naturforhold, prægede uvilkaarlig Livet og dermed Menneskenes Sind og Væremaade.

Som Eksempel paa to Hjem, der saaledes i flere Henseender var ret forskellige, omend der, mest i det indre, ogsaa var en Del Lighed, kan her kort skildres 2 Familier, som hvilke der foreligger en Del Oplysninger, og som iøvrigt kan staa som Eksempler for flere lignende i Tiden. De her nærmere omtalte hørte dog til de større og mere velsituerede; der var jo mange mindre og fattigere Hjem i Sognet.

Laust Eskildsens i Thorning.

Vi vil se ind til Laust Eskildsens i Gaarden „Thorning Østergaard“ omkring 1850. Her bor Laust, eller som hans Døbenavn var, Laurids, og hans Kone Grethe. Hendes fulde Navn var Ane Magrethe Sørensdatter, født 1816. Gaarden er hendes Fødegård, idet hendes Forældre var Søren og Mette Østermark. Laust Eskilden stammede fra Vejenegnen, idet han blev født i Læborg Sogn 14. Marts 1813. I sin Ungdom drog han meget omkring paa Handelens Vegne, og det var paa sine Rejser, han kom til Thorning Øs-

Thorning Østergaard.
Stuehuset set fra Gaarden.

tergaard og blev kendt med Grethe. Den 24. Juni 1840 holdt de saa Bryllup. Gaarden var oprindelig paa 54 Td. Land efter den ny Matrikel ansat til 2 Td. 5 Skp. og 2 Fdk. Hartkorn.

Laust var en virkelysten Mand, og blev en af de allerførste, der begyndte at mergle Jorden. Det lærte han maaske dog noget af hos sin Nabo, Sognefoged Johs. Keller, der paa det Tidspunkt allerede var 70 (født 1777). Ogsaa Sten Blicher, der var Ven og samtidig med Johs. Keller, havde forsøgt med Mergling. En Gang fik han nogle af de indvandrede Tyskere til at opkaste en Bunke Mergel, som var fundet i Præstegaardens Hedelod, men Mergelen kom aldrig videre i Blichers Tid. Laust Eskildsen fandt nu flere Steder Mergel i Hedestykket, som han købte 1852; det var paa 65 Td. Land, og nu spredtes Mergelen ud over Østergaards Jorder, som derefter gav et kendeligt større Udbytte. Væsentlig som en Følge deraf bestemte Laust

sig til at ombygge hele Gaarden. Det gik til paa den Maade, at han fra Lippe Detmold¹⁾ forskrev en Del Teglværksarbejdere, der var specielt øvede i at fremstille Sten og plejede at rejse ud paa Arbejde i fremmede Lande. En Dag rykkede saa ca. 25 Teglværkere ind; de fik anvist et særligt Hus at bo i tæt ved det Teglværk, som opførtes til Formaalet. Maden maatte de fremmede selv sørge for, men der skulde leveres dem Brød og Kartofler. Man forstaaer, at det blev en stor Bagning, der skulde til en Gang om Ugen.

Saaledes fik Laust og Grethe opført en ny og større Gaard, og det ene førte det andet med sig: de besluttede ogsaa at opføre en Vindmølle, hvor Melet til Brødet kunde tilvirkes. Møllen skulde staa paa den høje Banke sydvest for Gaarden ved Siden af en Kæmpehøj. Tømmeret, der skulde bruges, var saa svært, at det ikke en Gang kunde leveres i Viborg, men maatte købes hos Købm. Quist Petersen i Randers, hvorfra det ad den 6–8 Mil lange Vej sejledes op ad Gudenaen til Ans eller Kongensbro. En Del af Tømmeret kørtes dog vist ad Landevejen; men da der paa dette Tidspunkt var flere Broer over Aaen, der ikke kunde holde til en saadan Belastning, maatte Træet paa de Steder kastes i Vandet og fiskes op paa den modsatte Side igen. Paa denne Maade blev Thorning Mølle opført i Aaret 1855. I 80 Aar har den, omtrent midt i Sognet, staaet som et Vartegn, synlig i vid Omkreds og med de susende Vinger svingende for Vinden. Møllen er valgt som Forsidebillede til denne Bog; trist nok, at Vingerne nu er ombyttet med Motorkraft. —

Prisen paa den Hedelod, Laust Eskildsen 1852 købte af Præstegaardens Udmark, var 355 Rigsdaler samt en aarlig Afgift paa 20 Td. Byg; af Sognefoged

1) Fyrstendømme i det nordvestlige Tyskland.

Keller købte Laust ligeledes (1858) en mindre Parcel paa 3 Skp. Hartkorn; men dermed var hans Virkelyst endnu ikke tilfredsstillet; han erhvervede sig Bevilling til Købmandshandel og var i ret stor Stil Opkøber af de hjemmetilvirkede Uldvarer. Bindetøjet tilbyttede Folk sig i Almindelighed for Købmandsvarer, og i Gaarden ophobede der sig ofte en stor Mængde Sække fyldte med Uldtøj fra hele Herredet. Folk „grøsnede“ ofte over, hvad man dog vilde med alt det; men en skønne Dag viste der sig i Thorning nogle mægtige Kurvevogne, der stillede imod Østergaard. Det var de holstenske Handelsmænd, der kom for at hente de mange Sække; de betalte kontant og altid med Sølv mønt, hvoraf de havde saa mange, at der maatte et Par stærke Karle til at bære Pengesøerne ind i Stuen.

Laust Eskildsen, der i sine unge Dage havde været en Del ude omkring i Landet, var altsaa ikke nogen stillestaaende Natur. I sit Hjemsovn kom han ogsaa til at indtage en fremskudt Post. Da man f. Eks. i 1849 fra Viborg Amt ønskede at sende nogle Mænd til København for at takke Fr. VII for Grundloven, blev Laust en af dem. Flere Gange var han i Halvtredserne en af Sognets Valgmænd ved Landstingsvalget i Randers og tillige Medlem af Sogneforstanderskabet. Naar dertil kommer, at L. E. ogsaa var Kirketiendejer¹⁾ for Thorning, er det forstaaeligt, at Goldsmith i sin „Hederejse“ fra først i Tredserne kalder L. E. for „Thornings Storbond“.

Men den Betydning, som Grethe havde for Livet og Fremgangen i Hjemmet, var ikke mindre. Hun var en ikke helt almindelig Kone. Gaarden var bekendt for den overordentlige Gæstfrihed, man her udviste, ikke blot for den store Flok af Slægt og Venner fra

¹⁾ Datteren Mariane fik 1867 Kirketienden i Bryllupsgave.

nær og fjern men for alle der havde Lyst og Ærinde til at komme. Tjenestefolkene havde de ofte i en længere Aarrække, og de fejrede mange Gange deres Bryllup og hjalp dem til selv at faa Ejendom. Da der i Pastor Spleis's Tid kom mange udensogns Sognebaandsløserne til Kirke og Møder, blev disse i Reglen henviste til Østergaard, naar der ikke var Plads i Præstegaarden. Efter at Spleis var bleven forflyttet, blev Fru Spleis og hendes Far i længere Tid boende hos Laust Eskildsens. Familien Plenge fra Palstrup, der undertiden spadserede den lange Vej til Thorning Kirke, blev da i Reglen kørt hjem af Laust Eskildsen. Til Gengæld kom Familien fra Østergaard ikke sjældent til Palstrup, hvor der i Plenges Tid afholdtes kristelige og folkelige Møder, ofte med Pastor Christiani fra Bjerregrav som Taler. I Krigsaaret 1864 var der, især i Sognets to største Gaarde Kellers og L. E's, stor Indkvartering af Soldater. Først ankom en Flok danske ført af Løjtnant Castenskjold; det var efter Tilbagetoget fra Dannevirke, og de meldte deres Ankomst ved at slaa paa Ruderne med Sablerne, saa det hørtes over hele Gaarden. Til al Held havde man lige bagt en Ovn Rugbrød; dog slog det ikke til, saa der maatte Bud til Naboen efter mere. Kort efter, at de danske var taget bort, kom de tyske; der blev nu stor Travlhed med at føre Heste og Vogne bort; de sidste kørtes ud i et Fald Rug. Senere viste det sig, at flere af Hestene blev syge og døde; rimeligvis smittede af Tyskernes.

Blandt Grete Eskildsens mange gode Egenskaber var den, at hun havde en usædvanlig Hukommelse og Fortælleevne. Alt hvad hun fra Barndommens Dage havde oplevet kunde hun erindre og genfortælle meget levende. Hendes Datter Maren,¹⁾ gift med Fri-

¹⁾ Fra hvem de fleste af disse Oplysninger stammer.

skolelærer Markussen, boende i Framlev, har i sine Bøger „Hylleborg“ og „Livsrøre“ benyttet Stof som for største Delen er fortalt hende af Grete Eskildsen, der med en meget levende Fantasi kunde fortælle baade virkelige Tildragelser og Sagn, der gik fra Mund til Mund. Men Grethe var tillige en forstandig og alvorlig Kvinde med en sund Dømmekraft og et fromt Sind. 1872 foretog hun sammen med Datteren Maren, en Rejse til København for at overvære Grundtvigs Begravelse. Især Bjørnsons opsigtsvækkende Tale om en ny Kurs i vort Forhold til Tyskerne gjorde ved den Lejlighed et stærkt Indtryk.

Ved samme Lejlighed var det ogsaa, at en Mand, som Grete var sammen med, blev saa optaget af hendes levende Fortælleevne, at han spurgte, om hun aldrig havde tænkt paa at blive Skuespillerinde; men Grete kunde forsikre, at dette aldrig var faldet hende ind. Datteren derimod, gik med en stille Drøm om hvor herligt det kunde blive! Baade Laust og Grete havde tillige et offervilligt Sind; hvor der var Sygdom, kunde Grethe undertiden være til Stede i Dagevis, især hvor det var Børn. Et aandeligt levende og interesseret Hjem var det jo ogsaa. Derom hører vi mere i et Par andre Kapitler. Det har rimeligvis ogsaa været af den Grund, at Goldschmidth paa sin Rejse søgte dertil og bl. a. gjorde Studier til „Den vægelsindede paa Graa Hede.“ Efter sin Fars Anvisning besøgte ogsaa Forfatteren Henrik Pontoppidan Folkene paa Østergaard. Han var jo som Dreng i et Par Somre Gæst i Præstegaarden. —

Laust Eskildsen og Grete var i Begyndelsen ret stærkt berørt af den gudelige Vækkelse, der fra Fyrerne havde et godt Tag i Sognets Befolkning; men den passede dog ikke ret for deres frejdige Sind; derfor var de ogsaa af de første, der helt sluttede sig til det grundtvigske Kirke- og Folkeliv. De stod i nær

Forbindelse med Præsterne Bache, Holten og Spleis; den sidste spurgte ofte Grete om hendes Mening om hans Prædikener. Hun var en meget god Sanger og kunde bl a. mange Folkeviser udenad, hvilke hun sang med deres ejendommelige overleverede Melodier. Det blev senere Datteren Marens Opgave at gengive disse for Evald

Laust Eskildsen og Hustru.

Tang Kristensen, der under sine Besøg nedskrev dem; nogle af disse opbevares nu paa det kgl. Bibliothek.

Det var sikkert meget træffende, naar Pastor M. A. S. Lund ved Grethe Eskildsens Begravelse gik ud fra Verset:

Grønnes kun — se det er Sagen,
 leve med og være vaagen,
 leve kort Tid eller længe,
 blot vi lyse op i Taagen.

I Hjemmet i Østergaard opvoksede 6 Børn:

1. Kirstine, g. m. Mads Jensen, Graaskov.
2. Mariane, g. m. Fabrikant A. P. Jensen, Dollerup.
3. Laurids, Gaardmand i Sinding.
4. Mette Marie, g. m. And. Lauritsen i Astrup.
5. Maren, gift med Friskolelærer Markussen.
6. Eskild, der overtog Gaarden i Thorning.

Laust Eskildsen døde 1881; hans Hustru overlevede ham til 1896.¹⁾

¹⁾ Om Pastor Lunds Tale ved hendes Baare se „Slægten Lauridsen“ Side 402.

Kristen Andersens i Ravnholt.

Den 23. Maj 1846 var der Bryllup i Gadegaard i Ungstrup. Det var Søren Jakobsen Ilkomes Datter Marie Kristine der blev gift med Kristen Andersen fra Ravnholtgaarden, Anders Jørgensens 4. ældste Barn født 7. April 1818. Brylluppet har sikkert været fejret under ret beskedne Former efter Datidens Skik og Brug. Et af de Lykønskninger Brudeparret fik var et Vers der lød saaledes:

Held og Lykke og stor Glæde
ønskes dette Par af mig,
som i Dag har her sit Sæde,
gid det gaa dem lykkelig.
Denne Stand, de nu indtræde
er fornøj'lig mangen Gang
blandet kun med Sorg og Glæde
er bekjendt hos alle Mand.
Frygter Gud og elsk hverandre!
I paa Dydens Veje gaa. —
Naar i stedse paa den vandre
da det eder vel skal gaa.

Kristen Andersen og Marie Kristine overtog Anders Jørgensens Gaard, der var sammenbygget med den anden Ravnholtgaard, saaledes at der dannedes en Dobbeltgaard. Oprindeligt var her kun en Gaard; 1682 angives denne at have 4 Td. Hartkorn og et Dyrkningsareal paa kun 42,9 Td. Land. Senere blev de ca. 500 Td. Land, overvejende Hede, som hørte til Gaarden, delt i to Dele og Dobbeltgaarden dannedes. Liggende Dobbeltgaarde fandtes i Graaskov, Graa, Bøgild, Sdr. Knudstrup, Impgaard og Sangild. Hensigten med saaledes at bygge Gaarde sammen var den, at de to Familier ved at bo Side om Side kunde staa hinanden bi under Livets forskellige Forhold og Tilskikkelser baade i ondt og godt. Efter Kr. V's Matrikel blev hver af Ravnholtgaardene ansat til 2 Td. Hart-

korn, og de laa saaledes sammen, at Stuehusene laa i Flugt med hinanden mod Syd; nærmest Skraaningen nedad mod Haller Aa. Mod Øst og Vest havde hver Gaard en Stald som Sidebygning og lige overfor laa Laden adskilt i 2 Dele ved en Port, saaledes at der blev een stor fælles Gaardsplads. 1809 overtog Anders Jørgensen den ene Gaard. Han stammede fra Stenrøgel og var Søn af en Mand ved Navn Jørgen Møller. And Jørgensens Kone, Inger Johanne, var Datter af Manden paa Graagaard.

Sønnen Kristen var altsaa den fjerde i Børnerækken.

Ved den nye Matr. 1844 blev hans Gaard ansat til kun 1 Td. 2 Skp. 2 Fdk. og 2 Alb. Da den anden Ravnholtgaard senere blev flyttet længere mod Vest, beholdt Kr Andersen et Tilliggende paa 263 Td. Land.

Kr. Andersens Barndom og Ungdom faldt i en ret fattig og fortrykt Tid baade materielt og aandeligt. Skoleundervisning fik han næsten ikke. En kort Tid tjente han hos Pastor Jakobsen i Thorning og fik efter sin Konfirmation i et Par Vintre Undervisning hos en Privatmand i Graa. Han havde tidlig Lyst til at erhverve sig Kundskaber og fik god Forstaaelse af disses Værdi og Betydning for de, der vil vinde frem. Og Fremskridt baade aandeligt og økonomisk det laa godt for Kristen Andersen. — Som ung begyndte han at handle med Skind, selvlavede Skindhuer, Kram og Kreaturer. Mange Gange gik han i den Anledning den lange Vej til Randers og trak ofte om Natten hjem med en Kobbekvæg, som solgtes i Hjemegnen.

Kristen Andersen var i det hele en energisk Natur, der paa enhver Maade søgte at udvide sin Synskreds. Da han i Aarene 1839—41 var Soldat ved 3. Jægerkorps i København oplevede han blandt andet at være med ved Paraden ved Fr. d. 6. Ligfærd. Han

søgte i sin Fritid at faa Extrafortjeneste til den knappe Lønning. Da han 1846 overtog Gaarden, var han efter Tidens Forhold en nogenlunde velsitueret Mand, der kunde udbetale lidt til sine Søskende og give Forældrene Ophold i Hjemmet. Dette prægedes ved Aarhundredets Midte i det hele af Husfaderens Energi og sejge Kamp mod Tidens og Stedets Vanskeligheder. Kristen Andersen blev i flere Henseerider en Banebryder for nye Tanker og Metoder, og han var af dem, der stillede store Krav baade til sig selv og sine Omgivelser. 1851 indvalgte han i Sogneforstanderskabet, hvor han først i Tredserne blev Formand. Et Par Gange valgtes han ogsaa som Sognets Valgmand ved Landstingsvalget i Randers.

I det daglige Liv var Livet hos Kr. Andersens, som nævnt, stærkt præget af Arbejdet med Indvinding af nye Arealer af Heden.¹⁾ Ved det haarde Liv, som dette og Stedets øvrige Forhold medførte, bundsatte der sig i Menneskenes Sind en egen tør og fast Energi. Selv om der nok var adskillig Lighed mellem Hjemmene i Thorning Østergaard og Ravnholtgaarden, idet der begge Steder var levende og fremadstræbende Mennesker i Hjemmene, var der dog ogsaa en stor Forskel som for en stor Del var en Følge af de forskellige Vilkaar, som Landbruget paa den meget forskellige Jordbund frembød. Hos Chr. Andersens kom der ikke nær saa mange fremmede; Gaarden laa jo ret langt ude, og det haarde Slid med den stridige Jordbund gav ikke Tid eller Lyst til saa megen Gæsteri. Husmoderen, Marie Kirstine, havde ikke det samme livlige og meddelsomme Sind som Grete Eskildsen; men hun var en from og trofast Kvinde, der stille røgtede sine Opgaver i Hjemmet.

Begge Ravnholtgaardene var indrettede og udstyrede

1) Se Side 31—32.

paa den da gængse, gammeldags Maade med en Storstue i den ene Ende, hvor der kun sjældent kom Mennesker. I Opholdsstuen var der Slagbænk, Langbord og Bilæggerovn. Med de opvoksende Børns Skolegang var det meget smaat; flere af dem kom ikke i Skole før de sidste Aar før Konfirmationen, dog lærte de temmelig godt og let de almindelige Fær-

Chr. Andersen og Hustru.

digheder. Andre Fag som Bibelhistorie læste de hjemme; udenad læstes Balslevs Katekismus med Forklaringer og som Læsning bl. a. Stykker af Balslevs Lærebog. Til yderligere Oplæsning i Religionen havde Kr. Andersen faaet en gammeldags, dogmatisk Kristendoms lære, som Børnene imidlertid ikke ytrede nogensomhelst Lyst til at bruge.

Familiens Medlemmer deltog i Halvtredserne ret livligt i det fornøjelige Liv, som udfoldede sig efter Trearskrigens heldige Afslutning. Man holdt ikke sjældent større Sammenkomster med tilhørende Bal enten i Hjemmet eller i Knudstrup Kro. Nytaarsløjerne blev

undertiden drevet lovlig vidt¹⁾). Juledagene prægedes i Hjemmet af Højtid og Alvor. Selvfølgelig var Dagene ind til Højtiden præget af den stærke Travlhed; men naar Juletiden var inde, blev alle stemte i forventningsfuld Alvor. Juleforberedelserne bestod bl. a. i, at man bagte 12 a 15 Rugbrød, ca. 20 Sigtebrød og en Mængde „Kavringer.“ Af Husets egen Bestand maatte 10—12 Faar og et Svin i Tiden før Jul lade Livet. — Juleaftensmaaltidet i Ravnholtgaarden indlededes altid med, at der spistes et Stykke Sigtebrød med Smør, hvortil nogle fik sig en Dram; naar Husfaderen da tog sit Glas, hævede han det altid og sagde „Glædelig Jul.“ Aftenens øvrige Retter kunde variere noget. Efter Spisningen blev der spillet om Pebernødder, man sang nogle Julesalmer og Husfaderen læste en Prædiken eller et andet Stykke passende til Tidspunktet. Juledag var det en fast Regel, at Mand og Kone og i Reglen et Par af Børnene gik til Kirke. Efter Juledagene begyndte Julebesøgene; man gik paa Besøg hos baade nærmere og fjernere boende Slægt og Bekendte.

Det var i Tiden kort efter Aarhundredets Midte en Sjældenhed, at man paa Landet holdt Aviser. Kr. Andersen var en af de faa, der sørgede for at faa „Viborg Stiftstidende“, der kom 2 Gange om Ugen; det var Amtets eneste Blad. Den blev saa holdt sammen med en ligesindet Nabo, og det blev Børnernes Sag at hente Avisen. Derved vakttes hos dem Sans for og Kendskab til en hel Del af, hvad der foregik i Tiden. Kr. Andersens Deltagelse i det offentlige Liv og hans Rejser, bl. a. til Markeder, gjorde tillige, at Hjemmet jævnlig besøgte af fremmede Folk. Ogsaa derved udvidedes Synskredsen for Hjemmets Beboere og det

---

1) Aarbog for Lysgaard Herred 1920, Pag. 20—21.

maa siges, at det var en opvakt og vaagen Børneflokk, der voksede op der.

Børnene var:

Anders, f. 1846, død som Farmer i Amerika.

Søren, f. 1849, fik 1873 en Parcel af Fødegaarden, senere boende i Kjellerup, død 1929.

Johanne, f. 1852, g. m. Thomas Jørgensen i Knudstrup.

Kristian, f. 1855, død i Amerika 1895.

Andreas, f. 1857, lever endnu i Chikago.

Kirstine, f. 1865, Enke efter Kr. Kristensen, Addit.

Højskolen i Thorning.

Det er en kendt Sag, at den Stemning, der greb næsten hele vort Folk ved Fr. d. 7.s Død, under den paafølgende Krig og ved Tabet af Sønderjylland, gav Stødet til en stærk aandelig Rejsning, der i den følgende Tid gav sig Udtryk paa forskellig Maade ogsaa i det praktiske Liv. Det danske Hedeselskabs og Andelsbevægelsens Tilblivelse og Virksomhed kan saaledes siges at være udsprungen af den Stemning og Tilstand, som Krigen i 1864 og den paafølgende Fredslutning fremkaldte.

Men det var dog ikke mindst i de aandelige og folkelige Livsyttringer, at Nederlaget satte Frugt og Spor. Et af de dybeste og mest kendte i saa Henseende, er Oprettelsen af de grundtvigske Højskoler. Selve Tanken om disse, der jo stammer fra Kristen Kolds og Grundtvigs Indflydelse paa vort Folkeliv, var dog ældre end Tabet af Sønderjylland; men Tanken om og Følelsen af, at nu gjaldt det at genrejse og styrke hele Folkets baade aandelige og praktiske Liv, fik først rigtig Styrke efter Krigen. --

I Thorning Sogn havde der som Efterdønninger af det stærke pietistiske Røre i 40erne og 50erne ogsaa før 64 været et ret levende religiøst Liv. Efter Fredsslutningen var det, som der atter gik en vækkende Bølge over Egnen, hvilket bl. a gav sig Udslag i Afholdelsen af mange Møder og private Sammenkomster med Taler og Samtaler om religiøse Emner. I Efteraaret 1865 kom den veltalende og sær-

prægede Frimenighedspræst Grunnet til Egnen; dette bevirkede bl. a., at ogsaa nogle Familier i Thorning udtraadte af Folkekirken for efter Grunnets Anvisning og Opfattelse særskilt at samles og opbygges ved Gudstjeneste med Altergang efter mere apostolisk Mønster. Nogen større Indvirkning fik denne ret korte Bevægelse dog ikke paa Sindene; men Beboerne var som Helhed vaagne og modtagelige for kristelig og folkelig Paavirkning, og efter Lærer Stensigs Ankomst til Thorning, fik man i ham en yngre Mand, der i høj Grad var grebet af det folkelige og kristelige Livssyn, som Grundtvig har givet Navn.

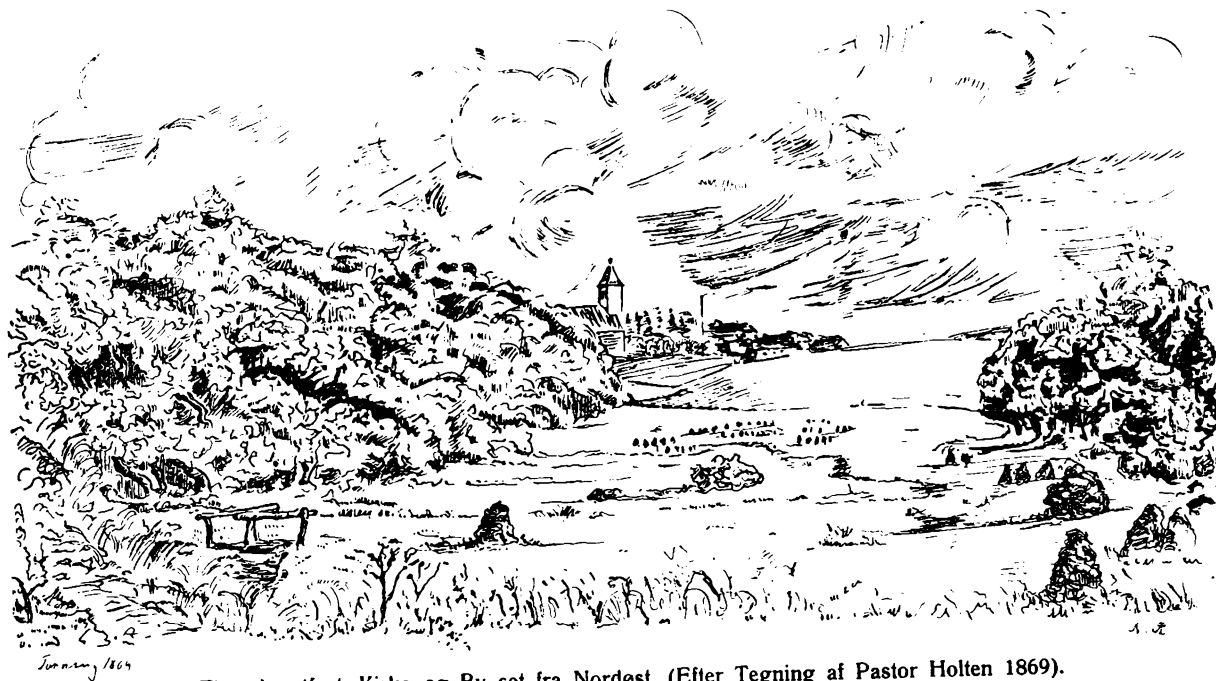
Stensig begyndte i Vinteren 1866—67 at indbyde baade unge og ældre Deltagere til Aftenmøder og senere til Aftenskole. Det kan sikkert med Rette siges, at det grundtvigske Aandsliv paa denne Maade gennem Lærer Stensig for første Gang aabenbarede sig for og fandt Forstaaelse hos Sognets Befolkning. Stensig var en oprindelig Discipel af det første grundtvigske Livsrøre, og han forsøgte nu med Held, bl. a. ud fra Melbys „Fortællinger af Kirkehistorien“, at udvikle og forklare det grundtvigske Syn paa Menigheds- og Folkeliv. Møderne og Stensigs hjertevarme Udlægninger i Grundtvigs og C. J. Brandts Aand vakte megen Opmærksomhed hos Deltagerne, og greb ikke mindst de yngre blandt Tilhørerne. De mødte her for første Gang et stærkt personligt og klagørende Vidnesbyrd om et Menneskeliv baaret af dansk Folkeliv og luthersk Kristendom, der harmonerede med de Anskuelser og Bestræbelser, som allerede andet Sted havde bevirket Oprettelsen af grundtvigske Folkehøjskoler. —

I Fortsættelse af dette aandelige Røre, opstod da Tanken om ogsaa i Thorning at faa en Højskole i Gang Kredsen var jo imidlertid endnu kun lille; man fortsatte i Sommertiden med Afholdelsen af nogle

Priluftsmøder med fremmede Talere, og i Løbet af et Par Aar var Sansen for og Tilslutningen til det nyvakte Liv, især ved Stensigs utrættelige Virksomhed, saa stærk, at man for Alvor begyndte at tænke paa Højskoleplanens Virkeliggørelse. Stensig havde jo særlig sit Syn og sin Paavirkning fra den kendte Seminarieforstander Svendsen fra Jelling. Nu brevslede man ogsaa med Højskoleforstander Ludvig Schrøder om Sagen, og, saavidt vides, kom efter hans Anvisning i Forsommeren 1867 en ung Lærer Jes Vaaben¹⁾ til Stede ved et Møde i Thorning Skole, for at give Raad og Anvisning for den praktiske Gennemførelse af Tanken om at faa Højskolen i Gang. Det var da tillige Tanken, at Vaaben skulde være Lærer ved denne, medens Stensig skulde være dens Leder og især virke ved at holde Foredrag. Der blev nu nedsat et Udvalg, der skulde søge at træffe Aftale om Lokaler etc., og Resultatet blev, at man fra 1. Nov. 1867 skulde begynde med Laust Eskildsens Storstue som Skolelokale. Midlerne, man havde, var jo smaa, men Laust og Grethe tilbød at give gratis Lokale foruden Bolig og Kost til Lærer Vaaben den første Vinter.

Højskolen begyndte med ca. 20 Elever, de fleste fra Sognet; disse boede i deres Hjem og tilbagelagde Vejen, fra $\frac{1}{4}$ til $\frac{1}{2}$ Mil, hver Dag ved at gaa til og fra Skolen. Mest ved Lærer Vaabens Undervisning fik Eleverne saa udvidet deres Kundskaber og Færdigheder i Regning og Dansk (Stilskrivning) Sungen havde naturligvis ogsaa en Plads, og hele det frie og kammeratlige Liv, som i Tiden og paa Stedet var helt nyt, satte et Præg af Varme og Frejdighed over Livet og Synet paa Fremtiden, som kendetegnede den Slægt, der i den følgende Tid voksede til og for en stor Del blev den, der prægede Liv og Udvikling i Sognet i de følgende Aartier.

1) Senere mangeaarig Lærer i Faarup ved Randers.

Thorning 1869

Thorning Krat, Kirke og By set fra Nordøst. (Efter Tegning af Pastor Holten 1869).

Stensig tog i sine Taler og Foredrag, i god Overensstemmelse med de første Højskolemænd, ofte sit Udgangspunkt i nordiske Sagn, Myter og Kæmpeviser, hvorudfra han fra et stærkt nationalt betonet Sind kaldte til Kamp imod Menneskelivets onde Magter. Det var som Helhed et Syn og Livsindhold, der stemte bedre overens med Sognets Folkenatur, end de pietistiske eller mere løsslupne, verdslige Strømninger, der tidligere og samtidig ogsaa søgte Indpas.

Efter den første Vinters Højskolevirksomhed sluttede Skolen sit første Kursus ved et Møde, der holdtes i Thorning først i April 1868. Karlene, der havde været Vinterens Elever, var stærkt optaget af den herlige Oplevelse, de havde haft. Pigeskole var der næppe nogen, der tænkte paa, og om Sommeren holdt man altsaa stille. —

1. Nov. 1868 begyndte man igen; der blev lejet et Hus i Thorning By og man havde faaet en ny Lærer, Vestjyden Chr. Bjerg. Arbejdet forløb omtrent som den første Vinter; om Aftenen var der tit offentligt Møde, hvori Egnens Folk deltog.

Da Pastor Holten i Sommeren 1868 kom til Thorning, fik Højskolen i ham en forstaaende Ven og Medarbejder, som i Vinterens Løb støttede Arbejdet med Foredrag. Elevantallet var den 2. Vinter ca. 30, og sidst i Marts sluttede man igen. Den næste Vinter medvirkede Lærer Frydendahl, og to Vintre til holdtes Skolen i Gang, hvorefter Arbejdet indstilledes.

Det blev saaledes kun en kort Aarrække, Højskolen i Thorning virkede; forskellige Forhold, nogen Uenighed om Ledelsen og andre paatrængende Interesser gjorde, at den ophørte.

Uden Tvivl havde den dog baaret Frugt. Sansen for det Liv, som Skolen var Udtryk for, var vakt. Et Par Udslag heraf er bl. a. de Fællesmøder, der i disse Aar blev holdt med andre ligesindede Kredse;

saaledes holdtes i Vinteren 1869 et Møde i Hestlund Kro, hvori deltog Thorningfolkene og dem, der samlede sig om de nye Højskoler, som var begyndt i Hammerum og Sinding. Her talte Forstanderne fra de to Skoler, Thomas Nielsen og Geltzer sammen med Lærerne fra Thorning. Et lignende Møde af samme Art holdtes i Foraaret 1870 i Birgittelyst Kro sammen med Lærerne og Elever fra Højskolen i Skals. Vejen til Mødestederne tilbagelagdes til Fods.

Ved den Sans og Trang, som den havde fremkaldt og vækket, medvirkede Højskolen tillige til, at flere fra Sognet i de følgende Aar søgte Ophold paa Landets større og levedygtige Højskoler.

Det folkelige Liv havde faaet et Fremstød: Skytteforening, Gymnastikforening, Folke- og Vennemøder voksede i Thorning frem efter den Sæd, der lagdes i Stensigs Tid. Som et Led i Sognets aandelige Liv hører Højskolens 4 Virkeaar ogsaa med ind i dets Historie i 19 Aarhundredes sidste Halvdel. —

Tre Navne.

En nærmere Omtale af flere enkelte Personer, der paa en eller anden Maade har været med til at præge Liv og Udvikling i Sognet, maa her udelades Adskillige, som nok kunde fortjene en nærmere Omtale, maa vi nøjes med at høre om i de forskellige Kapitler.

Tre Navne er der imidlertid, som gør sig fortjent til og som kan faa en mere udførlig Omtale:

Mads Doss.

Hvem Mads Doss er, ved næsten alle; ved Sten Blichers meget kendte Sang om Mads Doss og Mett Kjølwro er Navnet blevet indprentet i Bevidstheden, især hos Jyderne. Sangen findes først offentliggjort i Novellen „Kjærlighed paa Dagvognen“ (1842). At Mads Doss imidlertid er mere end en opdigtet Person i en jysk Vise, og at han virkelig havde Tilknytning til Thorning Sogn, er derimod næppe saa kendt. Navnet er gennem Sangen blevet noget af en historisk eller literaturhistorisk Person, og da Mads Doss i en temmelig lang Periode indtil sin Død var bosiddende i Thorning, bør her gengives de Oplysninger, der er fremskaffet om ham.¹⁾

I den Tid, da Blicher var Præst i Thorning (1819—25), boede Mads Doss i en lille Gaard paa Thor-

¹⁾ Se Jeppe Aakjær: St. St. Blichers Livstragedie, II 174—75.

ning Vestermark: Gaarden kaldtes Dossgaarden og den var igen opkaldt efter en Høj, der laa i dens umiddelbare Nærhed og som blev kaldt „æ Doss“. Det er altsaa efter Stedet, at Mads har sit Tilnavn;

Doss Høj.

hans Døbenavn var Mads Christensen, født i Høgild, Resen Sogn, Viborg Amt, i Aaret 1779. I Kirkebogen angives han som hjemmedøbt d. 12. Juli, og Forældrene var Chr. Kjeldsen (Kildsen) og Mette Madsdatter, gift 1775. Om Mads' Barndom og Ungdom kendes næppe noget; det er sandsynligt, at den Tid er forløbet paa samme Maade, som det var almindeligt i Tiden for et Smaamandsbarn paa Heden.

Mads Doss' Kone hed ikke, som Visen angiver, Mette Kølwro; men hendes Navn var Ane Else Christensdatter fra Øre ved Herning. I den første Tid boede de to i Karup, hvorfra de flyttede til Thorning Vestermark. Efter Jeppe Aakjær havde de i hvert Fald 2 Børn, Inger Cathrine og Mette Cathrine, født i henholdsvis 1808 og 1811. Efter hvad der berettes, var det ikke noget propert Hjem, Mads og hans Kone havde. Børnene beskyldtes for at være fnattede og

Moderen et grovkornet Fruentimmer, der f. Eks. holdt meget af at skraa. Manden var heller ikke almindelig, idet han angives at have været overordentlig grim og stærk skeløjet, saa man paa Egnen havde den Talemaade, at et sygt Kreatur kunde kureres, hvis Mads kunde se lige ind i Nøsset (Stalden). Noget sære og gammeldags har de nok været, saa det er rimeligt, at man paa Egnen havde Lyst til at drive Løjer med dem. Noget videre Spor end som Navnegivere til Koltringsknejten og Stonthuestøsen i Blichers Vise har de næppe efterladt sig. Ved sin Død 1854 (28. Maj), ligesom i forskellige Folketællings- og Valglister fra Sognet, betegnes Mads Doss som Aftægtsmand. Han blev altsaa 75 Aar; hans Kone døde et Par Aar senere 88 Aar gammel. Begge maa de være begravet paa Thorning Kirkegaard. For faa Aar siden mente man at kunne paavise hvor Mads Doss' Grav var umiddelbart Vest for Kirketaarnet. Der blev da (1938) anbragt en flad Sten paa Graven med Navnet Mads Doss, samt Fødsels- og Dødsaar.¹⁾

Ane Drejer.

Et Menneske, der paa en helt anden Maade gjorde sig kendt, dog væsentlig indenfor Sognets Grænser, var Ane Drejer. Hendes „Berømmelse“ er ikke literær, og hendes Navn er ikke opskrevet blandt de kendte og store; men hun øvede i sin stilfærdige og uegenyttige Færd en aandelig Gerning, der fik ret stor Indflydelse paa mange indenfor den Kreds, der tilhørte samme Aandsretning som hun, og som delte de Oplevelser og aandelige Kaar og Brydninger, som hun saa stærkt levede med i. Nu er hendes Navn vel

¹⁾ Uheldigvis staar der paa Stenen Tallene 1880 og 1855 — skulde være 1779 og 1854.

næsten glemmt, men hun bør mindes som en af dem, der prægede Aandslivet i Thorning kort efter 19. Aarhundredes Midte.

Ane Drejer var født i Skræ 21. Maj 1833; hun var Datter af Husmand Kr. Rasmussen, der senere blev Skovfoged i Ulvedal; Moderen hed Marie Jensdatter. Sin Barndom tilbragte Ane hos Bedsteforældrene i Levring, indtil hun 18 Aar gammel tog Tjeneste i Thorning. 1853 blev hun gift med Tømrer og Møllebygger Kristen Drejer, der i Sognet var omgivet af en vis Berømmelse, fordi han havde deltaget i Trearskrigen, hvorfra han kunde fortælle mange Træk. Han var med ved Stormen paa Fredericia, og i hans Sovekammer hang en Sabel i Skede; den havde han erobret fra en tysk Soldat. —

Ane og Kristen Drejer boede først i Levring, men 1858 flyttede de til Thorning, hvor den religiøse Vækkelse, der stammede fra de saakaldte Forsamlingsfolk i den pietistiske Periode i 40erne endnu var levende. Vækkelsen havde rimeligvis sit Udspring fra Peter Larsen Skræppenborg, der paa sine mange Rejser ogsaa kom til Thorning. Her var Vækkelsen især holdt ved lige gennem Mænd som Johannes Gantzhorn i Ungstrup, den blinde Lægprædikant Jens Dyrholm og Missionær Anders Stubkjær, der en Tid boede i Impgaard.

Til disse „vakte“ sluttede Ane Drejer sig, idet hun med en Del andre Kvinder samledes, især om Søndagen, til Hjemmemøder, hvor man i Enfoldighed opbyggedes ved fælles Læsning, Sang og Tale. Krigsaaret 1864 optog disse Kvinder meget, og Ane skrev især en Mængde Breve til Soldaterne, der var fra Sognet. Pastor Baches Virksomhed og Vidnesbyrd støttede og nærrede det aandelige Liv, der var vakt hos dem, og Krigsaarets Alvor ansporede yderligere til et fromt og gudhengivent Liv. Frimenighedspræst

Grunnet kom først i Tredserne til Egnen og samlede ikke saa faa om sin Forkyndelse; men da han ved et Møde i Kjellerup, hvor Ane ogsaa var med, søgte at danne sin egen Menighed udenfor Folkekirken, kunde hun alligevel ikke være med.

Efter den Tid sluttede hun sig nu helt til den grundtvigske Kreds, der samlede sig om Lærer Stensig, og i Kristen og Ane Drejers Hjem paa Vejen mellem Thorning og Møllen samledes Kredsen i denne Tid ofte til Møder og Samtale. Ret naturligt kom Ane derved til at høre til Pastor Holtens Vennekreds, og da Fru Holten blev Enke, bevaredes der mellem hende og Ane et Venskabsbaand, som holdt sig i mange Aar; ogsaa efter at Fru Holten var flyttet bort, fandt der en hjertelig Brevveksling Sted imellem de to Kvinder. Med kærlige og pietetsfulde Tanker plejede Ane i lang Tid Pastor Holtens Gravsted. I et Brev fra Fru Holten i Febr. 1872 ser vi bl. a. et Udtryk for den Glæde, som dette beredte Enken: „Jeg har pakket 2 Kranse, som er en Hilsen fra os til den elskedes Hvilested. Deres kjærlige Hænder vil lægge dem der, som de har lagt saa mange Ja, Tak for al den Kjærlighed, jeg og mine har mødt; det er mig en Glæde og Trøst at vide Graven saadan passet og plejet med Kjærlighed og ikke glemt“. —

Paa sine ældre Dage blev Ane Drejer syg; men hun holdt stadig trofast ved sine Venner; saa længe hun formaaede det, var hun selv trofast og opofrende, hvor Hjælp tiltrængtes; ved Lærer Stensigs Sygdom og Død var hun saaledes en af dem, der mest trofast hjalp og vaagede. Selv døde Ane stille og ret pludselig i Januar 1885. Det var Pastor Bojsen, der talte ved hendes Begravelse, og den store Skare, der var tilstede, vidnede om, at hun var ualmindelig skattet og savnet.

Der er heller næppe Tvivl om, at Ane Drejer var en af de Kvinder, der i deres stilfærdige og opofrende

Færd maa betegnes som store. De Vidnesbyrd om hende, som endnu findes¹⁾, vidner i hvert Fald om, at hun havde en stærk og ejendommelig Evne og Trang til at dele sit eget stærke indre Liv med andre; hun havde altid baade Trøst og Haab, Glæde og Munterhed at bringe, og hun var til Hjælp for mange baade ved sin Nærværelse og gennem sine Breve. Hun kunde mærkeligt stærkt leve med og give sig hen og derved faa andre til at slaa Følge, i det Liv, hun selv levede i. En af de, der som unge var Deltager i Vennekredsens Liv i 60erne (Anders Ravnholt) skrev ved hendes Død mange Aar efter fra Amerika:

„Hvad var Grunden til, at der ligesom mærkedes en dybere Fællesskabsfølelse, naar man talte med hende? Ja, jeg tror, at det var den Forstaaelse og den Deltagelse, man fandt; hun havde selv *levet* noget, derfor kunde hun tage Del i og forstaa andres Sorger og Glæder, baade hos unge og ældre. Hun havde et skarpt Blik, saa hun næsten kunde se, hvad andre tænkte; mindre end vi og de allerfleste levede hun for sig selv og sit eget; hele sit Menneskeliv delte hun med sine Venner; kun i deres Kreds befandt hun sig vel“. —

En jævn Bondekvinde, der saaledes stærkt har gjort Indtryk i sin Kreds, har ogsaa haft Indflydelse og Betydning paa den. Som et Eksempel paa en af de Mennesker, der stærkest har været med til at præge Aandslivet i Thorning i 70erne og 80erne, kan det ogsaa være godt for Sognets Nutidsbørn at høre lidt om hendes Færd.

Æ Hørsvinger.

Til den samme Plads, hvor Mads Doss og Else havde haft deres Bopæl, kom i Aaret 1865 en yngre

¹⁾ Højskolebladet 17. og 24. Juli 1885; A. Bobjerg: Det grundtvigske Livsrøre i Silkeborgegnen 1927.

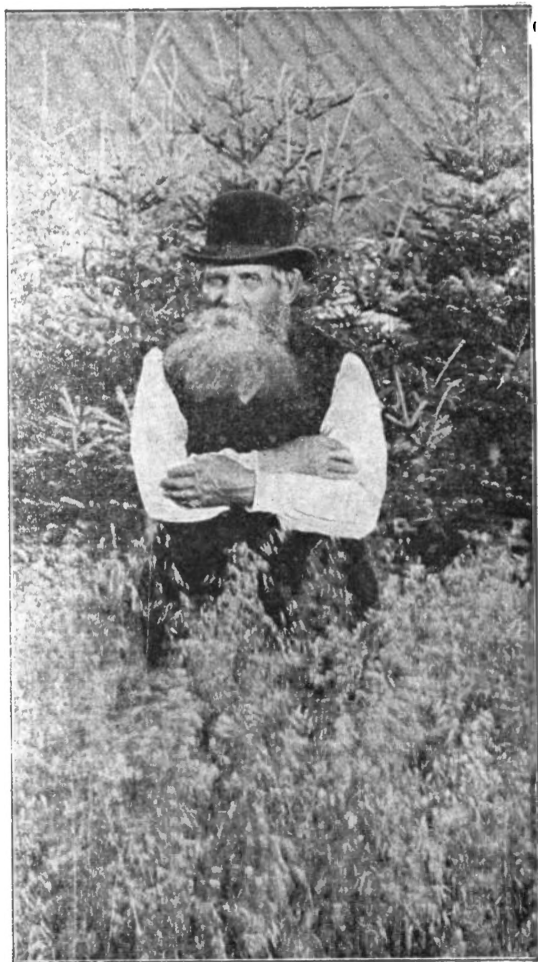
Mand og købte en Del af den Jord, der havde hørt til Ejendommen „æ Doss“. Den nye Mand var Niels Jensen Fogh; han var født i Holme Sogn ved Aarhus 29. Marts 1832, Søn af Jens Pedersen og Hustru, Kirsten Pedersdatter. Om hans fattige Barndom og Opvækst vides ikke meget; nogen regelmæssig eller tilfredsstillende Skoleoplærelse fik han ikke. I 19 Aars Alderen kom han ved Landhusholdningsselskabets Foranstaltning i Lære hos den kendte Hoffmann Bang paa Hoffmannsgave (Fyn). I nogle Aar var han siden Avlskarl og Ladefoged paa større Herregaarde. Først i 60erne var han Dræningsmester om Sommeren, og om Vinteren arbejdede han som Hørsvinger, en Beskæftigelse, han havde lært paa Hoffmannsgave. Det var en Haandtering, der i den Tid var god Brug for, da man efter de vanskelige og fattige Tider i Aarhundredets første Halvdel søgte nye og indbringende Udveje til Landbrugets Ophjælpning. Navnet Hørsvinger forlod ham aldrig siden, og under den Betegnelse vil han endnu erindres af de ældre.

Aaret efter sin Ankomst til Thorning blev Fogh gift med Kirsten Marie Rasmussen. Ved energisk Arbejde fik Ægteparret nu Ejendommen saa vidt opdyrket og merglet, at den nogenlunde kunde give Føden til dem og den efterhaanden talrige Børneflokk, 16 ialt. Det er næppe at undres over, at Fogh søgte ved Siden af Driften af den fattige Hedelod at opretholde Hjemmet ved forskellige Bierhverv. Først slog han ind paa Uldvævning. Høravl var der jo ikke meget af paa Egnen, Uld derimod rigelig. Det hjalp ogsaa en Tid; men det gik alligevel galt med Ejendommen; den maatte sælges ved Auktion. Venlige Naboer hjalp dog Manden til at beholde Huset, og her fortsatte han nu med Høsevævning, som ogsaa en Tid havde Fremgang, saaledes at Fogh med 3 Rundvæve kunde beskæftige 6 Piger. Varerne afsatte

han væsentlig ved Omvandring som Kræmmer. Men nu blev Hjemmet ødelagt ved en Ildebrand; ogsaa denne Gang blev de dog hjulpen paa Fode; de fik bygget igen, men med Uldhandelen gik det tilbage. Nye Tider med Maskiner var begyndt. Landbruget i 80erne var ogsaa vanskeligt, og saa fandt Fogh paa noget helt nyt: han byggede sig en Smedie. I den begyndte han at arbejde med Fremstilling af en ny Slags Harve, hvortil han mente der var Trang. Det blev til en Afløser af den tidligere benyttede Svenskharve. Ved sin Flid og sit Snille fik Fogh konstrueret et Redskab, hvormed han virkelig en Tid lang havde Held med sig; han fik udtaget Patent paa sin Opfindelse og efter lang Møje og Modgang ogsaa Anerkendelse derfor. Ved en Udstilling i Viborg 1887 fik han saaledes Broncemedalje for sin Harve. 1894 fik han ved Landmandsforsamlingen i Randers tilkendt 1ste Kl.s Sølvmedalje og i Tilgift den Ære at blive præsenteret for Kong Kr. d. 9. Senere var Harven ogsaa udstillet i Paris, hvor den fik Broncemedalje, i Odense en Sølvmedalje.

Der regnes med, at der ialt fra Foghs Smedie udgik ca. 5000 Stk. af hans Patentharve, og den blev bl. a. sendt baade til England, Frankrig og Amerika. For sine Fortjenester paa dette Omraade blev Opfinderen tilsidst tilkendt Landhusholdningsselskabets Sølvbæger.

Den Dygtighed og Energi, som denne jyske Opfinder udviste, var desværre ikke forenet med tilsvarende forretningsmæssige Evner. Som Følge deraf blev det økonomiske Resultat af Fabrikationen kun meget ringe. Omkostningerne ved Indkøb af Materiale som Jern og Kul samt til Folkehold blev ofte alt for store; Fogh var jo heller ikke selv oplært som Smed, og Omsætningens Udbytte blev kun kummerligt. Vistnok satte dette en Del Bitterhed i Foghs

N. J. Fogh.

Sind. Selv om „Fabrikant Foghs“ eller „Smed Foghs“ Harver en Tid var i stort Ry, levede Opfinderen stadig under ringe Kaar. Yderligere kom dertil Hustruens Død (1901); 7 af Børnene havde de mistet efterhaanden, og alle de andre drog, delvis efter Faderens Tilskyndelse, til Amerika.

I sin ensomme Tilværelse levede Fogh paa sine ældre Dage under højst tarvelige Kaar. Dog sled han stadig med at holde sammen paa Ejendommen, men klarede sig det meste af Aaret alene. Særpræget var han af Natur. I de Aar, han boede i Sognet, var han en af dettes interessanteste og mest særprægede Skikkelser. Uden Tvivl var han „et godt Hovede“, og han havde mange Interesser. Sine Meninger fremsatte og forfægtede han ikke altid paa den mest slebne eller hensynsfulde Maade. Om dette fortælles der endnu ret pudsige Træk. Fogh var efter sine Forhold en meget belæst Mand, hvorfor han vidste Besked om mange Ting, som hans jævnstillede ikke var inde i. Paa Landbrugets Omraade eksperimenterede han med forskellige Ideer, f. Eks. Ensilering af Spergel. Nogle ejendommelige Ideer kunde han undertiden have, f. Eks. skar han undertiden sit nyhøstede Korn i Hakkelse ved Hjælp af sin Hestegang; bagefter rensede han saa Kornet; det var for at slippe fri for Tærskningen. Teoretisk var han inde i mange Ting vedrørende Kunstgødningers Anvendelse, Foderets Sammensætning o. lign. Paa Kartoffelavlens Omraade var han en Foregangsmand, der i den Retning paavirkede sine Omgivelser.

I en Alder af omtrent 80 Aar fik Fogh den Oplevelse at komme paa en Rejse til Amerika, hvor han besøgte nogle af sine Børn. Efter sin Hjemkomst holdt han Foredrag i Forsamlingshuset om sine Oplevelser, paa en meget original men fængslende Maade. Uden Tvivl var Tiden omkring denne Rejse en af de lykkeligste Perioder i hans Liv. — Politisk set sluttede han sig med Liv og Sjæl til Socialdemokratiet.

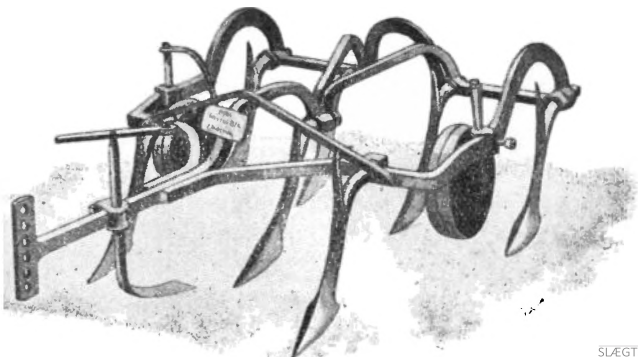
Nogen Tid efter Amerikarejsen solgte Fogh Ejendommen i Thorning og flyttede til Kjellerup. — Han syslede her til det sidste med Opfindelser og Forbedringer, der ogsaa førte til Konstruktionen af en

Kultivator, som fandt Anerkendelse i landbrugsfaglige Skrifter og paa Landbohøjskolen. En af de største Oplevelser han fik var sikkert, da han paa sine gamle Dage modtog Landhusholdningsselskabets Sølvbæger. Hans sidste Leveaar var kummerlige. Ensom og udslidt døde han 1917, 85 Aar gammel. —

En ejendommelig Skikkelse var han; velbegavet men selvstændig og egen i sit Væsen og sin Adfærd. Bag ved Egenartetheden laa et godt Hjertelag og en klar og medfølende Forstaaelse af de Vanskeligheder, som hans jævnstillede havde at kæmpe med. Til Trods for en vis Dygtighed og Arbejdsomhed opnaaede han aldrig at leve under økonomisk gode Kaar. Hvad han tjente, satte han til igen, ofte paa Rejser og ved Eksperimenter. Med sin klare Forstand kunde „Æ Hørsvinger“ levende fortælle om sit Livs mangehaande Hændelser, sine Rejser og de, han havde mødt af fremtrædende Mennesker paa Landbrugets og Politikens Omraade. Hans Læsning og Eftertanke fik ham ofte til at sysle med Livets dybeste Problemer. Han var ikke paa sit Sted og sin Tid som Folk var flest; derfor gjorde han sig bemærket baade blandt sine Sognefolk og videre ud. Som en saadan særpræget og kraftig Personlighed vil hans Minde bevares endnu en Tid.

(Om „En Opfinder paa Heden“ — se Almanaken Danmark 1920 — R. Mortensen).

Bøgildgaard.

Ca. 5 km fra Thorning By, omtrent helt ude ved Sognets østligste Grænse, har der fra gammel Tid ligget en temmelig stor Gaard, kaldet Bøgildgaard. Dens Jordtilliggende udgjorde ialt ca. 105 Hektar (ca. 200 Td. Land), af hvilke dog kun ca. 40 Td. var opdyrket i 19 Aarhundredes Begyndelse. Resten var Hede, Skov, Mose og Eng. Særlig Bøgild Skov udgjorde en smuk og værdifuld Del af Gaardens Areal. Gaarden ejedes omkring 1825 af en Mand ved Navn Jørgen Hvam.

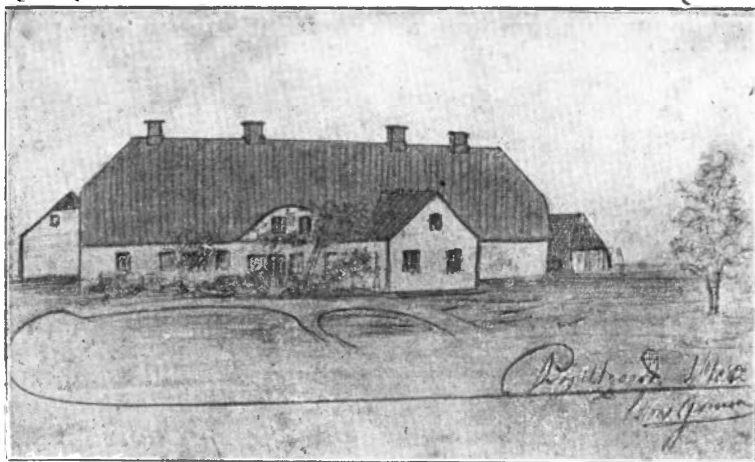
Da der paa den Tid hos en Del fædrelandssindede Mænd opstod den Tanke her i Landet, at faa oprettet en Opdragelsesanstalt i Lighed med, hvad man havde paa „Hofwyl“ i Schweiz, faldt Valget ved Køb af en dertil velegnet Ejendom paa Bøgildgaard.

Den Mand, der blev udset til at forestaa Anstaltens Oprettelse og Drift, var en Sønderjyde ved Navn *Peter Poulsen Schmith*. Han var født i Stenderup, Tofthund Sogn 1797, var først i Handelslære og senere uddannet som Landmaaler, i hvilken Egenskab han i nogle Aar gjorde Tjeneste ved Matrikelsopmaalingerne i de jyske Hedeegne. I en Alder af 26 Aar blev han derefter Elev paa Seminariet i Tønder, og da Fr. d. 6. nu henvendte sig til Seminariet med Anmodning om at udpege en ung Mand, der var egnet og villig til ved en Rejse til Schweiz at sætte sig ind i den saakaldte fellenbergske Opdragelsesmetode, faldt Valget paa Schmith. Sammen med en

Seminarist Møller fra Jonstrup opholdt han sig nu i 14 Maaneder paa „Hofwyl,“ hvor de under Forstander Fellenbergs Ledelse satte sig ind i Anstaltens Principper og Arbejdsmetoder. I ca. 3 Aar virkede Schmith og Møller nu ved en Opdragelsesanstalt, „Cathrinelyst“ ved Sorø; men i Foraaret 1830 fik Schmith Anmodning om at rejse til Jylland for efter Anvisning af Amtmanden over Viborg Amt at finde en passende Ejendom i Amtet, hvor en fellenbergsk Opdragelsesanstalt kunde indrettes.

Samme Aar blev da Bøgildgaard købt for 2000 Rigsdaler. Handelen blev approberet af Staten, der yderligere bevilgede Schmith 4000 Rigsdaler til Nybygninger, Inventar og Driftskapital. Med denne Start blev det betydet Schmith, at han maatte klare sig, og Anstaltens Drift blev dermed iøvrigt overladt til ham selv. —

I Juni Maaned 1830 holdt Schmith og hans Forlovede, Gyda Marie, saa Bryllup, og i August Maaned samme Aar flyttede de ind paa Bøgildgaard.

Den gamle Gaard.

Gaardens Bygninger var paa den Tid gamle og næsten faldefærdige, hvorfor Schmith i Aarene 1832—35 opførte ialt 80 nye Fag. Stenene dertil blev lavet af Ler fra hans egne Marker og brændt samme Sted. Det blev i det hele et slidsomt Arbejde, Forstander Schmith og hans Hustru gik ind til. Opdyrkning af en Del af Hedearealerne var noget af det første, de tog fat paa; men da de maatte klare det hele næsten ved egne Midler, gik det langsomt. De var imidlertid nøjsomme og arbejdsomme Folk, der følte Glæde og Tilfredshed selv ved en ringe Fremgang. Ægteskabet varede kun 12 Aar, idet Hustruen da døde af Tyfus. De havde to Sønner og tre Døtre.

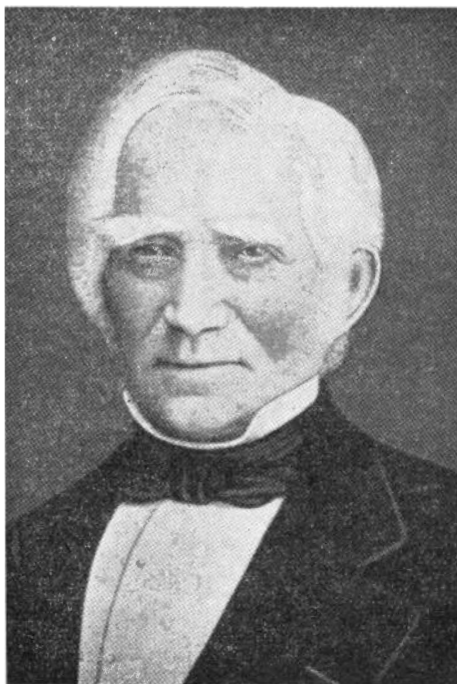
Paa Grund af de vanskelige Kaar, søgte Schmith 1846 Bestalling som Landmaaler, og i ca. 10 Aar var han derefter ret stærkt optaget af Opmaaling og Korttegning. I den Tid maatte Gaardens Drift og Oplæringen af de unge Plejebørn i det væsentligste overlades til Fru Schmith og en Forvalter. Senere fik Forstanderen af Staten et aarligt Tilskud paa 600 Rdl. Plejepengene for hver af Eleverne blev sat op til 30 Rdl., hvorved Schmith i langt højere Grad kunde ofre sin Tid paa Opdragergerningen og Gaardens Drift. 1852 oprettedes en nærmere Kontrakt med Ministeriet, hvorefter Besætning og Inventar tilhørte dette; endelig blev Plejepengene igen forhøjet til 50 Rdl.

Bølgilgaard var oprindelig indrettet til at optage 20 a 30 Elever, vanskeligt stillede Dreng. Deres Antal steg imidlertid med Aarene, saa der i Halvfjerdserne var ca. 40. Udvidelse af Bygningerne blev derfor nødvendigt. Det blev Københavns Magistrat, der ydede Midlerne hertil, idet der nu 1877 blev opført en Skolebygning samt til Stuehuset tilføjet en Spise- og Dagligstue for Eleverne. Denne Skolebygning er den, der endnu benyttes til Gymnastik og Husflid.

Ved Forstander Schmiths 50 Aars Jubilæum som

Opdrager i Statens Tjeneste, blev han den 27. Oktober 1877 udnævnt til Ridder af Danebrog; allerede 1840 var han bleven Dannebrogsmænd. Ved samme Lejlighed blev der i Kjellerup afholdt en Fest, hvor Schmith modtog mange Hilsener og Vidnesbyrd om sin værdifulde Gerning; mange indflydelsesrige Personer samt en stor Del af Egnens Beboere og ældre Elever deltog i Festen.

Blandt de Arbejder og Interesser, som „gamle Schmith“ især og endnu mindes for blandt Sognets og Omegnens Beboere, er hans Arbejde for Afholdssagen, som i ham havde en af sine første og bedste Talsmænd. Thorning Afholdsforening stiftedes 1881, og Schmith var til sin Død Formand for denne. Ad-

Forstander P. P. Schmith.

skillige Gange blev der paa Bøgildgaard eller i Skoven afholdt Møder til Fordel for Afholdssagen. Endnu i Schmiths Levetid blev Gaarden helt ombygget, idet den nuværende Hovedbygning opførtes 1882—83. I 2 Aar oplevede Anstaltens første Forstander at have sit Hjem i disse lyse og rummelige Stuer. Den 18. Marts 1885

døde han stille uden videre forudgaaende Sygdom. Hans Begravelse i Thorning var den største, man da i lang Tid havde oplevet. I 55 Aar havde han sit Virke paa Bøgildgaard, og det er ikke for meget at sige, at han i den Tid hørte til en af de allerbedsteligste og mest kendte Personer i Sognet.

I Haven midt for Hovedbygningen blev der Aaret efter rejst en smuk Mindesten for ham. Det er en høj, poleret Granitsten med Indskrift og Sindbilleder paa Tro, Haab og Kærlighed. Stenen blev rejst „af Venner med Tak for Arbejde i Opdragelsens og Afholdssagens Tjeneste“ Kun faa Steder kunde der, som det her skete, med større Ret tilføjes: Arbejdet adler Manden!

I April Maaned 1880 blev en ung Lærer, *Nicolaj Bojsen*, ansat som Lærer ved Bøgildgaards Institut, som det almindeligvis hed. Han besad en meget varm Interesse for Arbejdet, og ved gamle Schmiths Død blev han Forstander, hvortil han havde de bedste personlige Egenskaber, tillige havde Bojsen ved forskellige Rejser til og Ophold paa lignende Anstalter udvidet sit Kendskab til Gerningen paa Bøgildgaard.

I Slutningen af Firserne blev Gaarden udvidet og forbedret ved nye Avlsbygninger og Opførelsen af en Bygning til Gymnastik og Sløjd. Rigsdagen bevilgede hertil ialt 85000 Kr. Elevantallet blev sat op til 60, i Reglen Drengene mellem 8 og 14 Aar.

Det gik nu i de sidste 10-Aar af Aarhundredet godt fremad med Forbedringer og Udvidelser af Institutets Virksomhed. Til Landbruget hørte nu ialt ca. 150 Td. Land, hvoraf de $\frac{2}{3}$ var opdyrket Hedejord. Alle Markerne blev drænedes og merglet. Den store Have ($1\frac{1}{2}$ Td.) blev forbedret og delvis udsat i Smaahaver for Eleverne. Der blev plantet Læbælte ca. 20 m bredt og 275 m langt. I den 30 Td. Land store Skov blev der anlagt Gange og bl. a. indrettet en Festplads.

Bøgildgaard.
Nuværende Hovedbygning.

En Tid blev der under Gaarden drevet et Teglværk, der særlig fremstillede Drænrør baade til eget Brug og til Salg.

Til Hjælp ved hele Bedriften blev Drengene anvendt i Forhold til deres Kræfter og Anlæg. Skoleundervisningen, der foregaar omtrent som i en Folkeskole, tager jo en Del af Tiden, og om Sommeren sker det jævnlig, at Drengene har Sommertjeneste andet Sted. Efter Konfirmationen (ca. 20 hvert Foraar) bliver Drengene næsten alle udsendt i Tjeneste eller Lære under Forstanderens Vejledning og Tilsyn.

Omkring 1900 var der paa Bøgildgaard et fast Personale, der foruden af Forstanderen og hans Hustru bestod af 1 Lærer, 1 Lærerinde, 1 Forvalter, 1 Plejemor og 6—8 faste Tjenestefolk til Landbrug og Køkken.

Nikolaj Bojsen var Forstander i 18 Aar til han 1903 tog sin Afsked, Bøgildgaards senere Historie

hører det 20. Aarhundrede og Nutiden til. Her skal anføres, at de senere Forstandere har været:

Carl Møller 1903—1908.

Viggo Møllerup 1908—1912

Marius Madsen 1912—1920.

Først ved denne Forstanders Tiltræden overgik Bøgildgaard til ren Statsdrift.

Indtil 5. Januar 1912 bestod Forstanderens Løn i det Overskud, som hele Bedriften kunde give. Nu modtager saavel Forstander som Lærere etc. deres Løn direkte, og Anstaltens Navn er „*Statsungdomshjemmet Bøgildgaard*,“ anerkendt som Opdragelsesanstalt for vanskelige Drengene fra 14—18 Aar.

Ved Anstaltens 100 Aars Jubilæum 10 August 1930 udsendtes en udførlig Beretning, forfattet af den nuværende Forstander, *Peder Olsen*, hvorfra de fleste af foranstaaende Meddelelser er hentet.

Andelsmejeriet „Thorning Østergaard.“

Under vort Landbrugs Kriseforhold omkring 1880 viste vore Landbrugere sig som Helhed at være saa selvhjulpne og fremsynede, at de uden Statsmagtens Anvisning og Støtte formaaede at klare sig igennem de vanskelige Forhold, som Kornprisernes Fald afstedkom. „Mændene fra 80erne“ ejede Trangen til at klare sig ved egen Hjælp og til at søge og finde de nye Veje, der førte ind i den Fremgang, som indledes for Landbruget kort før sidste Aarhundredskifte.

Foruden at lægge Landbruget om, saa det fra Kornavl særlig kom til at dreje sig om Smør- og Svineproduktion, fandt vore Bedsteforældre sammen under Fællesskabets Aand og startede Andelsbevægelsen, der jo bl. a. kendetegnes ved Oprettelsen af Andelsmejerier og Brugsforeninger.

Ogsaa Beboerne i Thorning havde Vilje og Evne til at faa Fællesskabstanken omsat i praktiske Foranstaltninger. Selv i den Tid, da stærke politiske Rørelser med Provisorier, Skattenægtelser og de lyseblaa Gendarmer gik over Landet, og samtidig med, at der i Sognet trak op til stærke aandelige Brydninger og Stridigheder, var der en Del Folk, der tog den Opgave op, at faa oprettet et Andelsmejeri i Sognets østlige Del:

Den 9. April 1886 samledes paa Overkjærsholm 9 Mænd, nemlig Gaardens daværende Ejer Tøttrup, Fr. Bertelsen, Kjærsholm, N. P. Overby, Kjærsholm, Eskild Eskildsen, Thorning, August Schmith, Poul

Jensen (Fynbo), P. Jacobsen af Oustrup og Møller P. Nielsen, Thorning. Ved Mødet enedes de om de første Arbejder for at faa et Mejeri i Gang. Det var under simple og primitive Forhold, der blev begyndt. Eskild Eskildsen paatog sig at afgive den nødvendige Plads til et Mejeris Indretning i hans Gaard, samt at fæste en Mejerske og en Dreng fra 1. Maj. Poul Fynbo skulde skaffe en Pumpe, og i Forening med Eskild, Fr. Bertelsen og Overby, paatog de 4 sig snarest muligt at skaffe et Laan paa 2400 Kr. til Indkøb af Maskiner o. s. v. P. Jacobsen vilde skaffe en Hestegang med Remskive og Træktøj til Kærnen, samt en Mand til at opstille det hele. Fr. Bertelsen og Tøttrup fik Hvervet at købe Kærnen, der skulde rumme 250 Potter, naar kun $\frac{2}{3}$ af den var fyldt. Tillige skulde der anskaffes en Vogn med brede Følge til Mælkekørsel, og det blev overdraget Møller Nielsen og Tøttrup at udarbejde Udkast til Love og Kontrakter med Eskild Eskildsen og Leverandørerne. Friis paa Neder Kjærsholm blev sammen med Tøttrup og Fr. Bertelsen udset til at bese det allerede startede Mejeri i Vium. Et „Hestetøj med Hintertøj,“ en Vægt med Lodder og en Køler, nogle Flødetønder, Rør og Haner samt Spande hørte ogsaa med til det nødvendige ved Starten, og to og to fik Mændene det Hverv at sørge for Anskaffelsen af hver sit. —

Ved en stiftende Generalforsamling d. 14. April hos Eskild Eskildsen blev Tøttrup, Møller Nielsen og Fr. Bertelsen valgt til Andelsmejeriets første Bestyrelse. I Lovens § 1 blev Foreningens Formaal udtrykt at være „ved Sammenslutning at frembringe bedre Mejeriprodukter og derved opnaa højere Priser for samme.“ Alle Medlemmerne skulde deltage i Omkostningerne ved Anlægget i Forhold til det Antal Køer, de havde, og de fik Del i Udbyttet i Forhold til den Mængde Mælk og Fløde, de leverede. Leverandørerne

var pligtige at levere al den Mælk til Mejeriet, de kunde undvære. Den 3. i hver Maaned samledes Foretagendets Deltagere saa hos Eskilds paa Thorning Østergaard, efter hvilken Mejeriet fik Navn, for at dele Maanedens Fortjeneste. Man forpligtede sig til at levere „sund, ren og uforfalsket Fløde i sød Tilstand,“ og Mælk af „nykælvede“ og syge Kreaturer maatte aldeles ikke leveres. Til Varetagelse af Mejeriets Tarv blev der fastsat ret strenge Regler, som Eskild Eskildsen fik Fuldmagt til at kræve overholdt Ogsaa Fodringsbestemmelser i: idgik i Lovene; saaledes maatte ingen „i Gæringstiden“ (November Maaned) fodre med mere end 1 Skp. Turnips og mindre end 6 Pd. Kraftfoder til hver Ko daglig. Rug og mugne Vikker var ganske udelukkede for malkende Køer.

Ved en Kontrakt forpligtede Eskild Eskildsen og eventuelle Eftermænd sig til i 15 Aar at afgive 3 nærmere betegnede Rum i sin Gaard til Lokaler for Mejeriet, samt den fornødne Plads til Kørsel udenfor. Tillige Adgang til Brønd og Plads til en lukket Hestegang. Endvidere Staldplads til to Heste, som skulde fodres med Hakkelse og indtil 18 Pd. Korn daglig Som Vederlag derfor fik Værten 260 Kr. aarlig og for Kost og Logi til Mejersken og Drengen fik han 300 Kr.. For Ildebrændsel til Mejeriets Brug fik han 50 Kr. og i Husleje aarlig 70. Hvis det blev nødvendigt, skulde Gaardens Ejer endvidere levere en Mand og en Hest til at trække Kærnen for en Betaling af 8 Kr. pr. Maaned

Omkostningerne ved Mejeriets Anlæg anslog til 2330 Kr. Driften til 2022 Kr. pr. Aar eller 16 Kr. pr. Ko og ca. 13 Øre pr. Pd. Smør. Anskaffelsen af det fornødne efter vore Dages Forhold meget primitive Inventar overskred heller næppe Laanesummen 2400, og d. 1. Maj 1886 begyndte Mejeriet sin Virksomhed; Mælken afhentedes hos Leverandørerne, ialt 15 i

Thorning, Kjærsholm og Oustrup samt et Par i Graaskov og Knudstrup. Starten var saaledes god nok, og Driften maa ogsaa have været tilfredsstillende, thi allerede et Par Maaneder senere (7. Juli) indgik Eskild paa at afgive endnu et Rum mod Syd „at lægge til den store Mælkestue.“ Fra 1. Marts 1887 overtog Eskild al Mejeriets Kørsel undtagen Transporten af Smør til Stationen, og det bestemtes bl. a., at Hestene under Centrifugeringen skulde passere Banen med en Hastighed af $2\frac{1}{2}$ Gange i Minuttet. I Septb. 1887 valgtes Fr. Bertelsen til Formand, hvilket han forblev i hele Mejeriets Funktionstid. — Næste Aar flyttedes det til August Schmiths Gaard i Kjærsholm, hvor det under jævn Fremgang fungerede i de følgende Aar.

Et Par Gange blev der laant forholdsvis store Beløb, og Mælkemængden steg f. Eks. i 1889 til 725000 Pd. fra 17 Leverandører. I 1888 udbetaltes der 20,736,64 Kr. Der produceredes 26,107 Pd. Smør a 98,2 Øre ialt 25637,07 Kr. Til 1 Pd. Smør forbrugtes 27,8 Pd. Mælk med en Driftsudgift af $15\frac{1}{2}$ Øre pr. Pd. Smør. Samtidig gav Mejeriet et Overskud paa 225,92 Kr. 1891 modtoges ialt 518,801 Pd. Mælk, hvorfor udbetaltes 15209,09 Kr. til 21 Leverandører. De produceredes da 19045 Pd. Smør til en Salgsværdi af 18235,74 Kr. Det sidste Aar, for hvilket der foreligger Regnskab, 1894, modtoges 555426 Pd. Mælk hvorfor der dog kun udbetaltes 13677,36 Kr. Der blev solgt 20770 $\frac{1}{2}$ Pd. Smør til en Sum af 17861,87 Kr. eller gennemsnitlig 86 Øre. Til Trods for at Prisen saaledes var sunken godt de to sidste Aar, gav Mejeriet dog i 1894 669 Kr. i Overskud. I de to sidste Aar benyttedes en Motor som Drivkraft.

Ved Mejeriets Generalforsamling i Maj 1895 vedtoges det at søge Sæmmenslutning med det nyoprettede Mejeri i Vattrup, og fra d. 12. Juni samme Aar skete dette. Dermed ophørte Thorning Sogns første

Mejeri sin Virksomhed. Dets Start og Drift i Andelsmejeriernes Barndomstid danner et interessant Led i Firsernes praktisk-økonomiske Liv, og det var en god Optakt til senere Tiders stærkere udviklede og mere fuldkomne Mejeridrift saavel i Sognet som Landet over. —

„Thorning Telefon.“

Som en Ejendommelighed og et sikkert ret enestaaende Fænomen skal her omtales et lille Træk i Sognets Historie fra Firsernes Slutning:

I December Maaned 1884 begyndte man Udgivelsen af et lille Ugeblad for Thorning Sogn, kaldet „Thorning Telefon“ Ideen til dette lokale Meddelelsesblad udgik sikkert fra Sogneraadet, hvis Formand paa dette Tidspunkt var Købmand Chr. Petersen, Thorning. Det første Nummer af Bladet, der kun var ca. 15 × 10 cm i Format og paa 4 eller 8 Sider, er dateret 21. December 1884 og trykt hos F. V. Backhausen i Viborg. Det betegnes som Prøvenummer, og Begrundelsen for Bladets Fremkomst angives i et Opraab at være den, at Sogneraadets Møder i Følge Kommunalloven var offentlige. Da Kommunens Beboere imidlertid ikke tilfredsstillende kunde udnytte denne Offentlig, „uden at Sogneraadets Beslutninger foreligger offentlig“ og saaledes kunde komme enhver, der ønsker det i Hænde, var det, at man havde faaet Ideen til Bladets Udgivelse, hvilket fra Nytaar 1885 skete hver Lørdag. Anledningen til, at man fandt paa at give Bladet Navn efter det da helt nye Meddelelsesmiddel Telefonen, som endnu ikke havde gjort sit Indtog i Sognet, maa formodentlig være den, at man dog havde hørt om denne sidste tekniske Opfindelses Anvendelse andet Sted og derfor paa denne Maade indførte „Apparatet“ i Kredsen. —

Det var nu Hensigten i Bladet at bringe Medde-

lelser om Sogneraadets Møder, Skatteligning og alt, hvad der blev fremlagt til offentlig Eftersyn, saasom Regnskaber, Vejregulativer, Valglister o. l. Tillige var det Tanken at optage alle Bekendtgørelser af Interesse for Kommunens Beboere, ligesom alle Kirkestævnebekendtgørelser vilde blive optagne, naar vedkommende derom henvendte sig til Lærer R. F. Jensen i Thorning. Endvidere blev det meddelt, at „Thorning Telefon“ vilde bringe Meddelelser fra Statsstatistikken og optage de af Rigsdagen vedtagne og af Kongen stadfæstede Love, samt alle kongelige og ministerielle Skrivelser og Resolutioner „der ere af Interesse for den almene Befolkning.“

Ved Aarets Udgang tænkte man sig, at Bladet kunde „samles i en net lille Bog, værd at opbevare og muligvis i Fremtiden være værd at se tilbage paa.“¹⁾

Til Formaalets Opnaaelse var det saaledes nødvendigt, at enhver Abonnent var eneste Holder, og man haabede da paa, at enhver selvstændig Mand i Sognet vilde tegne sig enten hos Lærer Jensen eller hos Jens Th. Petersen, Kjærsholm. Abonnementsprisen var 75 Øre i Kvartalet, og det betonedes til Slut, at det hele maatte anses for et Forsøg, idet Bladet ikke kunde udgaa, hvis ikke et tilstrækkeligt Antal Holdere meldte sig. —

Det lykkedes imidlertid at faa Bladet startet, og i de følgende Numre indeholdt det bl. a. Skatteligningen for 1884 – 85, en Del Bekendtgørelser om Møder i Forsamlingshuset eller Missionshuset i Impgaard. Det første Sted ses Pastor Bruun, Levring, og Pastor Lund, Vium, at have ført Ordet (Adgang 10 Øre!).

¹⁾ John Lyngholm i Thorning gamle Skole, der velvilligst har overladt mig en saadan net lille Bog bestaaende af Bladets første Halvaar, er muligvis den eneste, der har gjort Alvor af en saadan Opbevaring.

Tillige bragte Telefonen Oplysninger om Fødsel og Død i Sognet, kirkelige Handlinger, Køb og Salg etc. Senere kom ogsaa Regnskab for „De fattiges Kasse.“ og Meddelelser fra Heste- og Kreaturforsikringsforeninger. Endogsaa Artikler som „Bør Tjenestepigen beskattes“ og „Betlere“ fandt Optagelse.

Da det første Kvartal nærmede sin Afslutning, blev der indvarslet til et Møde i Thorning Skole den 18. Marts 1885 for at forhandle om Bladets Fortsættelse, idet Holderantallet og Abonnementsbetalingen skønnedes at være for ringe til videre Udgivelse. Nogle var der, som havde indskudt Penge for at faa det første Kvartal til at gaa. Til Mødet d. 18. Marts blev Tilslutningen dog for ringe, hvorfor et nyt blev fastsat til den følgende Søndag efter Gudstjenesten. Ved dette sidste Møde dannedes da en Forening af 22 Medlemmer til Bladets Fortsættelse foreløbig i April Kvartal. Foreningens Bestyrelse kom til at bestaa af:

Jens Th. Petersen, Kjærsholm, Lærer Jensen, Thorning, Pastor Nielsen, Th. Søren Ravnholt, Ravnholt og Lærer Kristiansen, Oustrup. Abonnementsprisen blev sat til 50 Øre Kvartalet „at erlægge forud.“ Avertissementer optoges for 5 Øre pr. Linje for inden- og 10 Øre for udensogns.

Imidlertid oplevede Bladet næppe mere end disse to Kvartaler. Videre Spor eller Erindringer om det syntes at mangle. — Det vilde vel ogsaa være ret ualmindeligt, om et Blad, kun gældende for et enkelt Landsogn, kunde opnaa nogen lang Levetid. Men den Omstændighed, at man indenfor Sognet, specielt Sogneraadet, havde Initiativ til at faa „Telefonen“ i Gang, vidner om en Interesse for de fælles Anliggender og for, at disse kunde blive tilgængelige for og meddeles til alle, som næppe den Gang var almindelig. — Bladets Fremkomst og Levetid kan for Ef-

tertiden tages som et lille Vidnesbyrd om en levende Fællesskabsfølelse og Vaagenhed, og om at man omfattede Sognets Anliggender med en levende Interesse. I hvert Fald kan vi sande det, som blev anført i Prøvenummeret, at de „Ting og Tal,“ som Bladet gav Meddelelser om, har vist sig „interessante for Fremtiden at se tilbage paa.“ —

Skolevæsenet efter 1870.

Trods sin store Udstrækning klarede Thorning Sogn sig indtil 1870 med de to Skoler i Thorning og Ungstrup. Efterhaanden som Opdyrkning og Bebyggelsen længere ude var skredet frem, var Forholdene dog nu ændrede saaledes, at en Forandring var bleven paakrævet. Som en Overgang, indtil en fastere og mere varig Ordning kunde træffes, oprettedes der to Biskoler, i Knudstrup og i Oustrup, hver med en Lærer.

Denne foreløbige Ordning varede i Knudstrup til 1876, i Oustrup til 1878. Ogsaa i Skræ blev der sidst i Halvfjerdserne oprettet en Skole med en foreløbig antaget Lærer.

Under Befolkningens Opmærksomhed arbejdede de kommunale Autoriteter nu paa at finde en varig Plan for en Nyordning af Sognets Skoleforhold. Flere Gange blev der i de forskellige Distrikter afholdt Møder, hvor der foretoges Afstemninger angaaende de nye Skolers Beliggenhed. Man var ingenlunde enige. Først i Marts 1875 forelaa fra Sogneraadet et enstemmigt vedtaget „Forslag til Omordning af Thorning Kommunes Skolevæsen,“ hvori det foresloges at bygge to nye Skoler, nemlig een i den østlige og en i den sydlige Del. — Endvidere hed det i Forslaget, at det „vilde være nødvendigt at flytte Thorning Skole ud vesten for Byen efter Skræ til for at den kan komme til at ligge for Distriktet, som vil blive den tillagt.“ Skønt Sogneraadet enstemmigt havde vedtaget

Planen, føjede det til, at „den foreslaaede Ordning vilde blive højst besværlig, næsten uoverkommelig for Kommunen, der i Forhold til dens Skatteevne er haardt bebyrdet og i Forvejen har en Gæld af ca. 2000 Kr., men Sogneraadet skønner ikke, at der er andet at gøre.“

Efter nogen Strid og Uenighed med Indsendelse af Adresser til Skoledirektion og Ministerium for og imod den fremsatte Plan, opnaedes i Slutningen af 1875 Ministeriets Approbation af denne, saaledes at Knudstrup Skole blev opført 1876 og Oustrup 1878.

Med Hensyn til Flytningen af Thorning Skole henimod Skræ, blev denne foreløbig opsat.¹⁾

Et nyt Sogneraad foreslog 1881, at der byggedes en ny Skole i Skræ, og man androg om en ny Ordning af den oprindelige Plan saaledes, at denne 5te Skole opførtes i Stedet. Adskillige Beboere protesterede kraftigt herimod, særlig under Henviisning til, at Kommunens Gæld nu var steget til 60000 Kr. -- Oprettelsen af de to nye Embeder for gifte Lærere vilde yderligere belaste det aarlige Budget med henved 3000 Kr., saa mange fandt, at det dog var at spænde Buen for haardt. Til Trods for en af 164 Beboere underskreven Protestkrivelse til Ministeriet, blev Skolen i Skræ dog oprettet og opført 1881. Med denne Nyordning af Sognets Skoleforhold, kunde den dagældende Skolelovs Krav med Hensyn til Børneantal og Vejlængde ske Fyldest; Thorning By beholdt sin Skole, og denne Ordning bestod efter Aarhundredets Udgang. -

Ved Lærer Stensigs Flytning til den nyopførte Skole i Knudstrup, blev i 1878 *Karl Hansen* (Haugaard) kaldet til Lærer i Thorning. Han var en sikkert

¹⁾ Først ca. 40 Aar senere blev Skolen flyttet til sin nuværende Plads.

i alle Maader meget dygtig og nidkær Skolemand; men hans Virksomhed blev kun kort, idet han døde allerede 1884 kun 36 Aar gammel.

Hans Efterfølger blev *R. F. Jensen (Storch)*, der tidligere havde været Lærer ved Skolerne i Bodholt og Christianshede (Bording Sogn) og senere fra 1876 Lærer i Ungstrup. Han var Søn af en Smaakaarsmand i Albøge paa Djursland. Fra han var 8—9 Aar, maatte han tjene hos fremmede, men kom i 1865 paa Seminariet i Lyngby (Djursland), hvorfra han i 1868 tog en meget fin Eksamen. Lærer Jensen-Storch virkede i Thorning til 1893, da han forflyttedes til Levring. Han var en meget dygtig og afholdt Skolemand, der tillige med Interesse saavel i Thorning som i Levring virkede for Skytte og Gymnastikforening og i en lang Aarrække stadig holdt Aftenskole for Sognets unge. Hans gode Evner og Interesse for Ledelsen af Kirkesangen og anden Sang vil endnu erindres af en Del. Lærer Jensen Storck var endvidere Formand for Værgeraad og Brugsforeningen samt for 70. Kreds af Danmarks Lærerforening. 1904 blev han udnævnt til Dannebrogsmænd. Stensigs Efterfølger ved Skolen i Knudstrup var

Anders Jensen (Knudstrup).

Det er ikke for meget sagt og ogsaa naturligt, at Skolekredsens Beboere og vel ogsaa de fleste i Sognet med stor Interesse saa hen til hvem, der skulde afløse en Mand som Stensig, der havde været af stor Betydning for mange. Sogneraadet anstrengte sig meget for at finde en Mand, der efter alt at dømme kunde blive en Arvtager af Arbejdet saavel i Skolen som uden for denne, og da Lærer Jensen 1876 fik Embedet, troede og følte man, at dette var lykkedes. Jensen var da en Mand paa 28 Aar, idet han var født i Skovsborg, Levring Sogn, 10. Septb. 1848. I det Gaardmandshjem, hvor han var vokset op, var

der et Par ældre Brødre, der begge var med i Krigen 1864, og de Breve, de sendte hjem om deres Oplevelser og Indtryk, virkede saa stærkt paa den yngre Broders Sind, at han som ganske ung følte Lyst til at uddanne sig ad den militære Vej for at deltage i Forsvaret af vort Fædreland. Efter at Jensen i 4 Aar havde opholdt sig i Viborg med Militær-uddannelse for Øje, blev det ham dog klart, at den Tvang og Disciplin, som er forbunden dermed, ikke var noget for ham. Han brød derfor af, kom paa Jelling Seminarium og tog efter 2 Aars Forløb Lærereksamem 1873. Paa Seminariet fik Jensen særlig ved Forstander Svendsen og Lærer R. J. Holm en Paavirkning, der prægede ham og iøvrigt mange flere for Livet: Det grundtvigste Livssyn blev det hvorudfra og hvorfor de virkede hver i sin Kreds.

Jensen var nu et Par Aar Lærer paa Staby og Askov Højskoler, det sidste Sted samtidig Elev. Derefter en kort Tid Lærer ved Friskolen i Almind. Efter Ankoms-ten til Knudstrup Skole varede det ikke længe, før han kom i god Kontakt med Flertallet af Skolekred-sens Folk; at ogsaa Børnene skattede deres Lærer er næsten en Selvfølge, thi Jensen var en mere end almin-delig forstaaende og nidkær Børnelærer. Hans Livs-syn og Undervisningsmaade stemte godt overens med det Syn, der i de senere Aartier havde fæstnet sig i Kredsen under Præsternes og Lærernes Paavirkning. Om Lærer Jensens Syn og Metoder m. H. t. Børne-undervisningen, og hvorledes han meget imod sine Ønsker blev indviklet i en lang og bitter Strid med Skolens Autoriteter og en Del af Sognefolkene, hører vi nærmere i Kapitlet „Lærebogsstriden“.

Lærer Jensens Iver efter at være med til at øve en god Gerning paa sin Plads kendes bl. a. ogsaa ved, at han kom i Spidsen for Husflids-, Plantnings- og Foredragsforeningen og var en af de virksomste

for Opførelsen af Forsamlingshuset i Thorning, for hvilket han i en Aarrække var Formand. —

I sit stille Sind var Jensen ogsaa stærkt optaget af Forholdene og Udviklingen af det danske Folkeliv, Frihedens Vilkaar og den politiske Udvikling. Hans Syn og Sindelag var naturligvis stærkt demokratisk, men først efter Forliget 1894 gav dette sig Udtryk udadtil derved, at Jensen nu dreven af sin Samvittighed ikke formaaede længere at tie; Harmen og Sorgen over det Bedrag, som ogsaa han mente, at Folket ved Provisorierne og paa anden Maade var Genstand for, fik ham til at skrive en Del Artikler i Egnens Blade. Det var Jensens bestemte Opfattelse, at Regeringen handlede i ubetinget Strid mod Grundloven og dette maatte ethvert sandhedskærligt Menneske protestere imod.

Denne offentlige Fremtræden gjorde, at andre end Jensens nærmere Venner lagde Mærke til ham. Fra Venner af Venstres Krav og Program fik han da i 1895 Opfordring til at stille sig til Folketingsvalget imod Kredens moderate Forligstilhænger. Jensen manglede dog ca. 200 Stemmer i at opnaa Valg, og ved næste Valg (1898) maatte han paa Grund af Sygdom trække sin Kandidatur tilbage; men i 1901 valgtes han i Kjellerupkredsen og besad Mandatet i 9 Aar. Om hans Rigsdagsvirksomhed kan det i hvert Fald siges, at han vandt sig Agtelse og Respekt. Det blev især Skolespørgsmaal, han arbejdede med; han var saaledes Medlem af Udvalget for Skoleloven af 1903. Endvidere var han Ordfører for Loven om Lærerlønningerne, der blev vedtaget 27. Marts 1908. For disse Lovforslags Vedtagelse har Jensen Knudstrup (som hans Navn nu var), en betydelig Del af Ansvar; men det kan fremhæves, at hans Interesser for hele Skolens Ordning og Arbejdsforhold var større end for dens Lønningslove Selve Skolegerningen og Omsorgen

for den opvoksende Slægt havde hans Kærlighed. Sit Syn paa den offentlige Skole i Fremtiden udtrykte han engang i et Foredrag saaledes: „Det er en Fare, at Staten bestandig vil søge at knytte Skolen nærmere til sig; disse Bestræbelser vil føre med sig, at Skolens Centralisation vil blive fortsat i stigende Grad Religionsundervisningen vil blive trængt tilbage, og der vil blive indført Hverdagsundervisning for alle Børn. Der vil næppe blive øvet aandelig Tvang mod nogen, men det vil efterhaanden blive vanskeligere for den private Undervisning at staa Maal med den offentlige Skole, der bestandig drives frem af et stadigt voksende Krav“. Dette kan i de siden forløbne ca. 25 Aar siges at være gaaet i Opfyldelse.

Det var naturligt, at Jensen Knudstrup i sit Rigsdagsarbejde med stor Interesse arbejdede for Lovforslag og Reformers, der kom Beboerne i Kjellerupkredsen til Gode. Blandt disse kan særlig nævnes Kjellerupbanen og en Mergelbane gennem Kredsen vestligste Sogne. Begge disse Baner havde en Tid lang stor Betydning for Egnens Fremgang og Opkomst. Endvidere kan det anføres, at ogsaa Bevillingen af Tilskudet til Opførelse af Grathe Kirke og den dermed forbundne nye Sogneordning for en stor Del skyldes Jensen Knudstrups Indflydelse.

Under sin Rigsdagsvirksomhed forblev Jensen Knudstrup i sit Embede som Lærer, ogsaa efter at Knudstrup Skole var forflyttet til Thorning Vestermark. Hans Indflydelse som Børnelærer blev vel mindre, da Arbejdet mest maatte udføres ved Vikar. Men det Venskabsforhold hvori han stod til Flertallet af Skolekredsens Beboere forblev uforandret, ogsaa over for dem som i politisk Henseende ikke stod ved hans Side. —

I Juni Maaned 1888 holdt Jensen og hans Hustru Johanne født Kastbjerg fra Dybe ved Lemvig deres

Bryllup. Den Velkomst, som det nye Brudepar ved deres Hjemkomst til Knudstrup Skole fik af Beboerne og Børnene, blev Indledningen til et langt og gensidigt lykkeligt Venskab mellem dem og Skolekredsens Beboere, Voksne og Børn, en Forbindelse, der endnu bestaar mellem Fru Jensen Knudstrup, som siden hun blev Enke har boet hos sin Datter og Svigersøn i Aarhus.

Efter Afslutningen af sin Rigsdagsvirksomhed varede det ikke længe, før J. K. tog sin Afsked som Lærer; han fik da Hvervet som Tilsynsførende ved Børnehjem og Opdragelsesanstalter — en Virksomhed, han med stor In-

Jensen Knudstrup.

teresse varetog til sin Død 1919. Jensen Knudstrup var endvidere Medlem af Bestyrelsen for Dansk Skoleforening og Det danske Husflidsselskab. Tillige var han i de senere Aar optaget af en ret omfattende Foredragsvirksomhed. Uden egentlig at være veltalende var han en søgt og skattet Taler ved mange Skole- og Folkemøder, hvor Spørgsmaal af Betydning for Skabelsen og Fastholdelsen af et sundt, dansk og kristent Menneskeliv var paa Tale.

Selv om Dønningerne fra Lærebogsstriden en Tid lang, f. Eks. under Jensen Knudstrups Rigsdagsperiode, endnu ikke helt havde lagt sig, naaede han dog sikkert paa sine ældre Dage at vinde Agtelse og Sympati hos alle, ikke blot indenfor Sognets Grænser, men

Fru Jensen Knudstrup.

over det meste af Landet. Naturligvis var der adskillige, der ikke delte hans Syn, politisk, folkeligt og religiøst, men hans ærlige Sind og varme Hjertelag for alt, hvad der er sundt og livsnærende for et levende, frit og dansk Menneskeliv, maatte aftvinge Respekt hos alle.

I Thorning
Sogns Historie i
19. Aarhundredes
Slutning og videre
frem indtager Jen-

sen Knudstrup en Førsteplads som et af de betydeligste og mest kendte Mennesker, der da havde deres Hjem og Virkeplads indenfor Sognets Grænser. — Det er derfor i god Overensstemmelse hermed, at de efterlevende paa hans Grav paa Thorning Kirkegaard har rejst en smuk Mindesten over ham. Paa Stenen er gengivet et Vers af en Sang, Jensen Knudstrup har skrevet, og som findes optaget i Højskolesangbogen:

Syng om det store, Du mindes,
 syng om det skønne, Du saa;
 syng saa at Døden maa bindes,
 og Livet sin Krone faa.

Et bedre synligt Udtryk for Jensen Knudstrups Væsen og Virke og det Minde, hvori han staar for os kunde næppe findes.

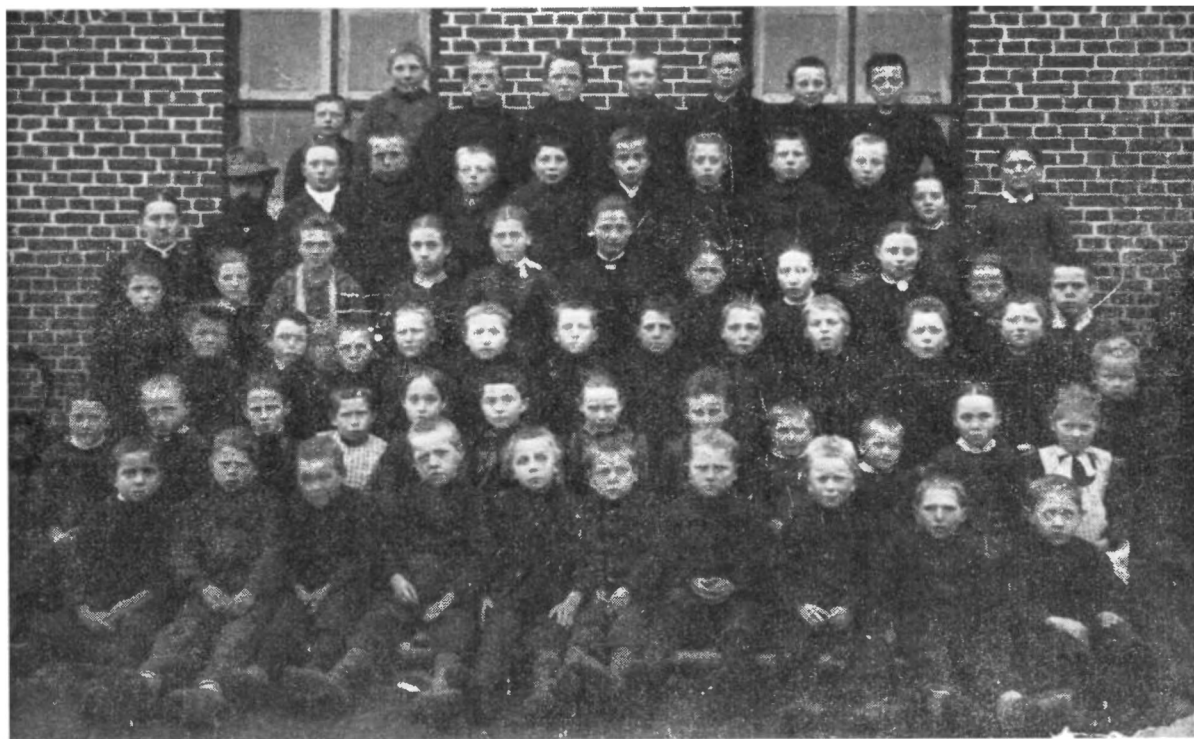
Ved Oustrup Skole virkede som Lærer fra dens Oprettelse

Christen Christiansen

Han var „Barn af Sognet“, født 1852; hans Forældre var Husmand Christian Christensen i Knudstrup (Kræn Smed) og Hustru Kirstine

Lærer Christiansen hørte til det samme Hold af Elever fra Jelling Seminarium som Jensen Knudstrup, Møller P. Nielsen og Lærer Nielsen, der en Tid virkede i Skræ. De var alle prægede af det samme Grundsyn paa Menneskeliv og Skolegerning, og Christiansen udøvede i den lange Aarrække, han var Lærer i Oustrup, en god Gerning som saadan. Hans stilfærdige Væsen gjorde, at han kun i ringe Grad tog Del i Livet udenfor sit Hjem og egen Virksomhed. Ved Skolens Flytning til Vattrup 1907 fulgte Christiansen med dertil og virkede som Førstelærer til 1920. Han og hans Hustru Gjertrud, født Andersen, fra Vium, flyttede til Kjellerup, hvor Christiansen døde 1928; hans Enke lever endnu. —

Knudstrup Skole 1890.

Lærebogsstriden.

Fra Midten af 80-Aarene prægedes Livet i Thorning, særlig Knudstrup Skoledistrikt, ret stærkt af en Sag, som i Almindelighed blev kaldt Lærebogsstriden. I flere Aar optog denne Sag stærkt Sindene paa Flertallet af de voksne Beboere, og heller ikke Børnene forblev upaavirkede. Det blev en Strid, der satte et kedeligt Skel iblandt Befolkningen; den satte adskillige Penne i Bevægelse og afstedkom baade Stridighed og Bitterhed imellem de forskellige Parter.

Nu, da der er gaaet mere end et halvt Aarhundrede siden Lærebogsstridens Dage, kan man i nogen Grad betragte denne og dens Tid og Mænd som Historie, og det vil vel for en, der ikke selv havde Part i Striden, være muligt at give en nogenlunde upartisk Skildring deraf.

At en saadan vil blive læst med Interesse af de faa nulevende, der selv har oplevet Striden, og af de mange af senere Slægtled i hvis Forældres og Bedsteforældres Tid de aandelige Dønninger gik saa højt i Sognet, kan vel forudsættes

Anledningen til Striden var det Misforhold, hvori Pastor Nielsen stod til den Opfattelse og Tankegang, som paa aandelige Omraader, særlig Kirke og Skole-spørgsmaal, var raadende hos Flertallet af Sognets Beboere, specielt i Knudstrup Skolekreds.

Ved Knudstrup Skole var Lærer A. Jensen fra 1. September 1878 bleven Stensigs Efterfølger. Fra 1. Oktober s. A. blev han fast ansat i Embedet, og saa-

vel Skolekredsens Beboere som de fleste i Sognet havde Følelsen af, at man i Jensen havde faaet en baade dygtig og nidkær Lærer, hvis Syn og Undervisningsmaade passede godt med Stensigs og med det kristelige og folkelige Syn, som i de senere Aar-tier havde slaaet Rod hos Flertallet.

Det havde jo allerede aabenbaret sig, at Pastor Nielsen og Lærer Jensen i saa Henseende var meget forskellige, og det skulde yderligere stadfæste sig, at de ogsaa i personlige Egenskaber, Karakter og Væremaaede var saa afvigende, at et Samarbejde ikke lod sig indlede, ja, at Sammenstød var uundgaaeligt. Og dette indtraf, da Pastor Nielsen paa Embeds Vegne første Gang var til Stede ved Foraarseksamen i Knudstrup Skole 14. April 1885

Som en Lærer, der var stærkt og dybt paavirket af det grundtvigske Syn paa Menneskeliv og Skolegerning, var Jensen naturligvis en Modstander af den i Tiden ret stærkt udbredte Metode ved Religionsundervisningen, at lade Børn lære Lærebog eller Katekismus med tilhørende Forklaringer udenad, for saa ved Overhøring at lade dem opremse det udenad lærte. Jensen havde den nu langt mere anerkendte Forstaaelse af, at „den fortællende Maade“ i alle aandelige Spørgsmaal og Fag var langt mere frugtbringende, og han havde derfor i sin Religionsundervisning aldrig ladet Børnene lære Skriftsteder og Forklaringer udenad, men fortalt Bibelhistorien for dem. Det var da denne Fremgangsmaade, som Præsten nu i stærke Ord bebrejdede Læreren, og skønt det blev forklaret Pastor Nielsen, at Børnene ikke kunde Luthers Forklaringer udenad, forlangte han dog, at disse skulde fremsiges ved Eksamen, og da Børnene, jo ikke kunde dette, gav han dem Tilrettevisninger og Skoser, der virkede i høj Grad pinligt baade for dem og de tilstedeværende voksne. —

Det er en Selvfølge, at Præstens Optræden ved denne Lejlighed gav Anledning til flere ublide Tanker og Udtalelser ogsaa senere hen. Afstanden og Skellet mellem Pastor Nielsen og den Del af Skoledistriktets og Sognets Beboere, der sluttede sig til Lærer Jensen, blev større og skarpere. Men der faldt dog i Sommerens Løb nogenlunde Ro over Parterne, saa dette første Sammenstød ikke endnu gav Anledning til større Stridigheder.

Det var næppe med Urette, naar Lærer Jensen i sine Optegnelser om Pastor Niensens Overhøring i Skolen betegner denne som „i sjælden Grad abstrakt-dogmatisk og hans Spørgsmaal saa svævende og tit menigsløse, at der aldeles intet kunde svares derpaa,“ og det vækker Mistanken om, at Præsten allerede da havde fattet Had til Lærer Jensen, idet denne bemærker, at det, der gjorde det pinligste Indtryk paa ham, var, at „Overhøringen smagte stærkt af Ondskab mod Skolen og Børnene, saa man ikke kunde værges sig imod Tanken om en planlagt Latterliggørelse af Skolen.“

Sikkert er det, at Jensen i Præstens Øjne var Aarsagen til, at saa mange havde løst Sognebaand, et Forhold denne naturligvis i al Almindelighed var en skarp Modstander af, da det, som han udtrykte sig, var at sammenligne ved Loven om Skilmisse mellem Ægtefolk, og som saadan højst var et nødvendigt Onde. Ja Præsten erklærede allerede paa dette Tidspunkt, at Jensen slet ikke var egnet til at være Lærer i Statsskolen, og at han derfor skulde blive stillet under det skrappeste Tilsyn „skrappere end nogen anden Lærer i Danmark.“

Naar Præstens Tanker og Stilling var saaledes, er det let at forstaa, at Striden maatte komme. Udbruddet fik dog en anden Anledning end Præstens Utilfredshed med Jensens Religionsundervisning. I „Sil-

keborg Avis" saa Pastor Nielsen omkring 25. August 1886 et Avertissement, hvori meddeltes, at der paa Grundtvigs Fødselsdag d. 8. September vilde blive afholdt et Vennemøde i Thorning, ved hvilken Lejlighed Pastor Lund, Vium, Klokken 1 vilde holde Gudstjeneste med Altergang i Kirken, og Kl. 2,30 tale ved et Møde i Forsamlingshuset, hvor ogsaa Redaktør N. Johan Laursen, Aarhus, ventedes. Dette virkede saa stærkt paa Stedets Præst, at han til Biskop Clausen i Aarhus indsendte en Klage, dateret 30. August 1886. I denne Klage besværer Pastor Nielsen sig over, at Lærer Jensen allerede straks efter Præstens Indsættelse (altsaa 6 Januar 85 ved Mødet i Forsamlingshuset), havde optraadt „paa en fornærmelig! ja tarvelig Maade mod mig og erklæret Christi Ord i Joh. 13, 35 for noget Snak, og senere uafbrudt har arbejdet paa at ville gøre mig min Stilling ubehagelig.“ Pastor Nielsen tænkte derved paa Sognebaandsløsningen, og han besværede sig tillige over, at Jensen, „da jeg paa Embeds Vegne ved Skoleeksamen i Knudstrup paalagde ham at lade Børnene lære Luthers Katekismus, havde svaret, at han paa ingen Maade vilde fortrædiges i sin Skole.“ — Avertissementet kalder Præsten „en Agitation uden Ord“, og han besværer sig over, at Forsamlingshusets Bestyrelse, for hvilken Jensen, „saavidt jeg ved, er Formand“, ikke i H. t. Loven har forespurgt, „om jeg muligvis paa det averterede Tidspunkt skulde bruge Kirken“ Pastor Lunds Medvirksomhed og Medskyld var muligvis ogsaa Pastor Nielsen en Torn i Øjet; Klagen til Biskoppen gik nu ud paa, at der maatte blive tildelt Lærer Jensen en Irettesættelse for hans Færd, eller at han maatte blive stillet for en Provsteret; tillige at der nægttes Pastor Lund Tilladelse til Kirkens Afbenyttelse og at „hans Virksom-

hed i mit Sogn maa blive begrændset saa meget som muligt.“¹⁾

Dermed var Krigen altsaa indledet. Den nærmeste Følge af ovenstaaende Besværing maa siges at være den, at Biskop Clausen nogen Tid efter, i Oktober Maaned 1886, anmeldte sit Komme til Thorning for at afholde Visitats i Kirke og Skole, og formentlig for samtidig at gøre sig nærmere bekendt med Forholdene. Biskoppen var jo, hvad man kalder af den gamle Skole, der synes i det væsentlige at have haft den samme Tankegang som Præsten Ved Kirketjenessten, hvor Pastor Nielsen prædikede, fremkom Biskoppen derefter med en Række Formaninger til Sognebeboerne om at holde sig paa de gamle Stier og slutte sig til deres beskikkede Præst. Det var baade tungt og trykkende, sagde Bispen, naar han paa sine Rejser kom paa Steder, hvor Sognebeboerne ikke støttede den Herrens Tjener, som i Følge sin Embedskaldelse havde Krav paa baade timelig og aandelig Støtte. Ved den efterfølgende Katekisation i Kirken blev det alvorligt paalagt Ungdommen flittigt at læse i Guds Ord og ikke bl. a. i Aviserne.

Dagen efter blev der holdt Visitats i Thorning Skole, hvortil ogsaa Børnene fra Knudstrup var til-sagt. Da disse kom for, og af Bispen blev forhørt netop i de Stykker, som Jensen ikke havde ladet dem lære, gik det naturligvis galt, og Bispen udtalte sin store Forbavselse over her for første Gang at træffe en Skole, hvor Børnene ikke lærte Katekismus med Forklaringer udenad. Mage til Uvidenhed havde han i de halvtredie Aar. han havde været Biskop, aldrig mødt. Den nymodens Undervisningsmaade, hvor Læreren kun holdt Foredrag eller fortalte for Børnene

— — —

¹⁾ I Aarhus Folkeblad 1888, Nr. 57, findes en Artikel med Redegørelse for Klagen og Sagens videre Gang.

var absolut forkastelig, og Læreren maatte erindre, at han var pligtig at undervise efter Folkekirkens symbolske Lærebøger.

Biskop Clausen var altsaa helt uberørt af de „ny-modens Strømninger,“ som saa stærkt havde paavirket Lærer Jensen og Flertallet af Skolekredsens Beboere. Ja, han fremdrog, i sin Tale til de tilstedeværende, Skolerne i Bismarks Tyskland som efterlignelsesværdige Eksempler paa Disciplin og Myndighed og sluttede Visitatsen med som en Advarsel til Lærere og Forældre at skildre en fri Skole, hvor Disciplin og Udenadslæren ikke fandtes, og hvor Børnene derfor, efter Bispens Mening, umuligt kunde tilegne sig det fornødne i Kristendomskundskab og anden Oplysning .

Det var efter Biskoppens Syn og Udtalelser derfor rimeligt, at han ved denne Lejlighed gav Lærer Jensen Paabud om at sørge for, at hvert Barn i hans Skole blev forsynet med et Eksemplar af Balslevs Lærebog, og at Børnene i det mindste lærte Luthers Forklaringer og Skriftstederne udenad. Næppe mere end 8 Dage efter Biskoppens Besøg fandt Efteraarseksamen Sted i Knudstrup Skole, og det er efter det forefaldne ikke saa vanskeligt at forstaa, at det her kom til at gaa ret „varmt“ til.¹⁾ Ved Overhøringen i Religion i yngste Klasse forlangte Pastor Nielsen igen, at Børnene ordret skulde gengive Luthers Forklaringer, og da Lærer Jensen forklarede, hvad Præsten jo vidste, at disse ikke var lærte udenad, svarede han blot; Ja men de *skal* kunne dem. Og overfor Jensens Indvendinger om, at det kun var godt 8 Dage siden, Biskoppen havde været i Sognet, og at det var umuligt paa saa kort Tid at faa Børnene

---

¹⁾ Ved denne Eksamen var de fleste af Børnenes Forældre til Stede.

lært det paalagte, svarede Pastor Nielsen: Det er Aar og Dag siden, *jeg* paalagde det.

Da Læreren paa Grund af Præstens idelige Afbrydelser ikke saa sig i Stand til at fortsætte Overhøringen blev denne overtaget af Præsten; det gik naturligvis daarligt, hvad der ikke var saa sært, især da Præsten rent ud erklærede, at han ikke var kommen for at høre, hvad Børnene kunde, men for at konstatere deres Uvidenhed. -

Resultatet af denne Eksamen blev da, at Præsten i Skolens Protokol saavel for Drengene som for Pigerne skrev: „Børnene kendte intet til Balslevs Lærebog og Luthers Forklaringer“

Efter at Biskoppen havde paalagt Jensen at drage Omsorg for, at Børnene blev forsynede med et Eksemplar af Balslevs Lærebog, sammenkaldte Læreren sit Skoledistrikts Beboere til et Møde i Knudstrup Skole d. 19. Oktober 1886. Ved dette Møde drøftede de tilstedeværende nu Sagen og Situationen. Man var enig om, ikke direkte at modsætte sig Biskoppens Forlangende, men Jensen maatte dog erklære, at han ikke kunde paatage sig Ansvaret for Religionsundervisningens Frugter, hvis Børnene skulde nødes til at lære udenad. Han kunde vel meddele Børn og Forældre Biskoppens Paabud, men ikke love at kræve udenadlært Oprensning ved Religionsundervisning, og der kunde jo let blive et Skel imellem de Børn, hvis Forældre købte Bøgerne og dem, som muligvis ikke fik dem. Flertallet i Skolekredsen stod absolut paa Jensens Side, idet de havde fuld Tillid til ham som en alvorlig og indsigtfuld Mand, af hvem deres Børn kun kunde faa den bedste Paa-virkning; men nogle var der dog, som stod imod.

Den nidkære Sognepræst indfandt sig ca. 8 Dage efter Biskoppens Besøg i Knudstrup Skole for at forhøre sig om Jensen havde paalagt Børnene at an-

skaffe Bogen. Da Jensen endnu ikke havde foretaget sig noget i den Retning, gik Præsten personlig ind i Skolestuen og meddelte Børnene Paalæget med den Tilføjelse, at han om faa Dage vilde komme igen, „og da maa I have den.“

Fra Biskoppen indløb der ca. 3 Uger efter Visitationen, gennem Provsten til Pastor Nielsen, en Forespørgsel om, hvorvidt Lærer Jensen havde efterkommet hans højærværdige Foresattes Forlangende. Præstens Svar derpaa er dateret 15 November 1886, og det bestaar i en længere Indberetning om, hvad der efter hans Opfattelse og Kendskab er foregaaet i Sagen siden. Resultatet af Bøgenes Anskaffelse var paa dette Tidspunkt, at kun to af Skolens Børn „vedbliver med at tage Bogen med sig.“ og Slutningen paa Præstens Skrivelse var en Anklage imod Læreren og en Henstilling til Biskoppen om at skaffe Sognet af med Lærer Jensen:

„Skal Jensen herske saa egenraadig og ignorere selve Biskoppens Paalæg, kan Skolekommissionen intet udrette i nogen Skole i Pastoratet. Størstedelen af Pastoratets Beboere, der med Glæde hilste Bispens Ord og Optræden ser med Haab hen til, at Deres Højærværdighed vil gøre en Ende paa dette Uvæsen, og da Lærer Jensen er ugift og iøvrigt er en dygtig Mand, der let vil kunne bane sig en Stilling, har Kommissionen ingen Grund til at ynkes over hans eventuelle Entledigelse.“

Man ansaa en saadan for det eneste Middel, hvorved der kunde skaffes Ro i Sognet i dette Spørgsmaal. Skolekommissionens 2 andre Medlemmer, der begge boede udenfor Knudstrup Distrikt, bifaldt Præstens Udtalelser og underskrev samme Dato denne Indberetning til Biskoppen.

Da Skole-distriktets Beboere blev bekendt med, at Præsten saaledes havde indklaget deres Lærer for

højere Autoriteter, indsendte 21 af de 32 Beboere, der havde skolesøgende Børn, i November 1886 en Skrivelse til Biskop Clausen, i hvilken de i et og alt stiller sig paa Lærer Jensens Side:

„Vi tillader os først at bemærke, at vi er overmaade vel tilfredse og glade ved den Religionsundervisning, der bydes vore Børn i Knudstrup Skole, og vi har det Haab, at Deres Højærværdighed vil tage Hensyn til en Udtalelse af et saa stort Flertal af de Beboere, der have skolesøgende Børn. — — — Vi ved saaledes, at han (Lærer J.) fortæller Bibelhistorie livligt og godt, og vi ved, at vore Børn kjende de bibelske Fortællinger i langt større Omfang, end vi har kendt dem fra vor egen Skoletid. — — At han ikke har forlangt Bogen i Børnens Haand, er vistnok begrundet i, at han tror derved at kunne modvirke den sørgelige Forkjærlighed for den sløvende Ramselæsning, der endnu raader hos mange.

Lærer Jensen har i den Aarrække, han har været ansat i Knudstrup Skole, indtil Pastor Niensens Ankomst, arbejdet med stor Anerkjendelse af det stedlige Tilsyn, idet Skolens Standpunkt i det hele taget har hævet sig betydeligt over, hvad der i Almindelighed med et saa stort Antal Børn præsteres i en Almueskole. Der har heller ikke fra det overordnede Tilsyn nogensinde været gjort Indsigelse imod den Maade, hvorpaa Religionsundervisningen har været drevet. Vi skal - - tillade os at udtale som vor Overbevisning, at Læren om kristelige Sandheder aldrig kan finde Vej til Børnens Hjerter uden igjennem et Vidnesbyrd af troende Menneskers Mund. — — — Selv den nuværende Skolekommission med Pastor Nielsen som Formand har ved sidste Foraarsprøve i Knudstrup Skole betegnet Religionsundervisningen som „meget god.“

Man beskæftigede sig derefter i Skrivelsen med den bemærkelsesværdige Omstændighed, at af de 5 Mand, der under Biskoppens Ophold i Thorning havde ført Klagen over Lærer Jensen, var der kun een fra Knudstrup Skoledistrikt, og vedkommende havde endda ikke selv Børn i Skolen. Det fremførtes endvidere, at Sindene for Tiden var stærk i Bevægelse, og man havde Indtryk af, at Pastor Nielsen ved sin Fremfærd og sit Forlangende vilde bidrage til at Forholdene vilde blive yderlig spændte:

Deres Højærværdighed vil kunne føle, at det maa være et haardt Tryk paa os, at en Undervisning, ledet af en alvorlig, troende Mand, der med stor Nidkærhed i et Tidsrum af 8 Aar har røgtet sin Gerning og hidtil haft alle Autoriteters Anerkendelse, og som i stedse stigende Grad har vundet vor hjertelige Tilslutning, fordi vi føler, at hans Undervisningsmaade er langt frugtbarere end den, hvormed vi selv blev underviste, at denne nu skal blive underkendt, saa meget mere som det er en Kendsgerning, at den samme Undervisningsmaade bruges i mangfoldige Skoler rundt omkring i Landet uden at blive paa-talt. — Vi har derfor troet at burde henstille denne for os saa vigtige Sag til Deres Højærværdigheds velvillige Overvejelse. Kan Paabudet ikke hæves, hvad vi selvfølgelig meget maatte ønske, henstiller vi indtrængende, at det i alt Fald stilles i Bero foreløbig et Aar eller to. — At vi tillade os at stille et saadant Forslag, haaber vi Deres Højærværdighed ikke tager os ilde op i en Sag, der drejer sig om vore Børns kristelige Undervisning og Opdragelse, hvori vi som Forældre føler Pligt og Ret til at være medbestemmende. Det er vor Overbevisning, at Sagen, ved vort Forslags Antagelse, vil kunne ordnes paa en for alle Parter lempelig og billig Maade.

Underskrivernes Navne var:

Søren Ravnholt. P. Nielsen. Jens Vinderslev.
P. Lassen. Hans Nielsen. Mads Nielsen. Mads Jensen.
Laust Jensen. Kristian P. Kjeldsen. Laust Eskildsen.
Poul Jensen. Daniel Johansen. Laust Vittrup.
Kristian Frederiksen. Johan Nielsen. Niels Kristensen
Kristen Nielsen. Johan Torp. L. Møller.
Jens P. Jørgensen. And. Madsen Hedegaard.

Her var altsaa ikke blot to Parter, der var uenige, men det var to Livsanskuelser, der tørnede sammen. I Knudstrup Skolekreds var det paa dette Tidspunkt forbi med at praktisere den gamle Opfattelse i aandelige Anliggender, at Præsten, Autoriteterne eller „de sagkyndige“ alene havde Forstand paa Tingene og Ret til at haandhævede dem overfor en uvidende Almue.

Sagen var ellers alvorlig nok for Lærer Jensen

og hans Tilhængere; thi det var ingen let Sag at hævde og gennemføre sin Ret overfor beskikkede Embedsmænd som Præst og Biskop. Det var derfor ikke mærkeligt, at Jensen og hans Folk ved Henvendelse til indsigtfulde Mænd søgte at høre deres Mening om, hvorledes man skulde forholde sig og hvorvidt man turde gaa i Retning at at hævde sin Opfattelse. Det var jo ikke blot en stædig Fastholden ved en Præstens og Biskoppens modsatte Anskuelse, men virkelig en alvorlig Overbevisning om, hvad der tjente deres egne Børn og Mennesker i det hele bedst, som gjorde Sagen alvorlig. At den paagældende Del af Skolekredsens Forældre var kommen i et skarpt Modsetningsforhold til Pastor Nielsen, hvem *de* i flere Henseender ansaa for en Krakiler, der i det hele var uegnet til at være Præst, gjorde ikke Sagen mindre vanskelig. —

Jensens tidligere Lærer fra Jelling Seminarium, senere Forstander for Forskoleseminariet i Vejle, R. J. Holm, blev f. Eks. taget med paa Raad. I et Par længere Breve til Jensen udtalte han sin Enighed med denne i Stridens Emne, og han havde ved et Par Samtaler med Kultusminister Scavenius faaet Indtryk af, at denne personlig delte hans Opfattelse af det uheldige i at bruge Lærebogen til Udenadslære. Men da Skoleloven krævede, at Balles eller Balslevs Lærebog skulde benyttes ved Undervisningen, var Ministerens Medhold jo næppe sikker Holm anbefalede Jensen at erklære sig villig til at bruge Bogen i Skolen, men ikke forpligtige sig til at lade Børnene lære den udenad. I et saadant Standpunkt mente Holm, at Jensen vilde finde Medhold hos Ministeren.

Højskoleforstander Ludvig Schrøder, der ogsaa blev spurgt, udtalte, at han ved en Samtale med Ministeriets Konsulent i Skolesager havde faaet det Raad, at Skolelæreren skulde indgive en Forespørg-

sel til Kultusministeriet, idet Ministeren i saadanne Sager stillede sig meget liberalt.

Til Støtte for Lærer Jensen og hans Skole indsendte omtrent samtidig med ovenstaaende Forslag de to tidligere Medlemmer af Knudstrup Skolekommission Jens P. Bertelsen og Jens Vinderslev ligeledes til Biskoppen en Skrivelse, hvori det bl. a. hedder:

„Dersom vi i det hele taget skulde udtale nogen Dom om Knudstrup Skole i Forhold til Sognets 4 andre Skoler, er der for os intet Spørgsmaal om, at Knudstrup Skole ubetinget indtager første Plads i enhver Henseende. — — Læreren forstaar i en sjælden Grad at vinde Børnenes Hjerter og at hævde sin Autoritet i Skolen. — At Lærer Jensen har vundet stor Tilslutning hos Beboerne er en Selvfølge. — — Her havde i en lang Aarrække været grundtvigske Præster. og naar undtages, at en forholdsvis lille Kreds søgte Opbyggelse hos Indremissionærer og Kolportører, var alt gaaet fredeligt og stille; men det, at de. som hører til den grundtvigske Retning, ikke kunne føle sig tilfredsstillede ved Pastor Niensens Forkyndelse, men løste Sognebaand, bevirker, at der rejste sig en meget stær Modstand imod dem, ikke alene af dem. der nærmest slutter sig til Pastor Nielsen, men ogsaa af dem. som ikke hører til nogen bestemt Retning. — — Naar Sagen nu er bragt frem for Deres Højærværdighed, er det ikke sket som et Krav fra Beboernes Side, men det er simpelthen et Udslag af den Ufred og Uforsonlighed, som findes her; — — men vi skal kun til Slutning udtale som vor Overbevisning, at hvis den nuværende Splid ikke skal øges, og en Skolegerning, som har baaret og fremdeles vil kunne bære gode Frugter, ikke skal blive forstyrret, maa denne Sag ordnes paa en saa skaansom Maade som muligt.“ —

Begge disse to her citerede Skrivelser blev af Biskoppen gennem Provst Kock i Houlbjerg tilstillet Pastor Nielsen til Erklæring, og som det var at vente, søgte ogsaa Præsten at skaffe sig Støtte blandt Sognets Beboere. Bl. a. skaffede han sig en Del Underskrifter paa en Erklæring, hvori det bl. a. hed, at de „ikke havde hørt Tale om,“ at Jensen havde omdelt Eksemplarer af Luthers Katekismus til Brug i Skolen. Pastor Nielsen lod ogsaa ombære 2 Adresser i Sognet;

den ene af disse skulde virke som en Afstemning for og imod „den grundtvigske Anskuelse“ og „den rene lutherske Lære,“ mellem hvilke Præsten aabenbart mente, at der var en afgjort Modsætning. Denne Adresse fik ved Overlevering fra Dør til Dør i hele Sognet 191 Underskrifter af Mænd og Kvinder i alle Aldre. En anden Adresse til Biskoppen om Tilslutning til Lærebogens Indførelse fik fra Knudstrup Skoledistrikt 25 Underskrifter, hvoraf dog kun enkelte havde skolesøgende Børn. —

Men Præsten fik altsaa de til Biskoppen indsendte Skrivelser eller Andragender til Erklæring, og i sin Svarskrivelse derpaa d. 27. Nov. 1886 udbreder Pastor Nielsen sig i 35 Punkter temmelig vidt angaaende de i de 2 Skrivelser anførte Udtalelser.

En nøjere Gengivelse af saavel disse forskellige Punktets Indhold som af de overordentlig omfattende Indlæg der yderligere fra de to Parter blev fremført for de forskellige Myndigheder, vil her føre for vidt. I Lysgaard m. fl. Herreders Retsprotokoller fylder det mange Foliosider, og vi maa derfor indskrænke os til at gengive Hovedpunkter og Indhold af Indlægene.¹⁾

Pastor Nielsen imødegik i sin Skrivelse næsten alle de i de to nævnte anførte Argumenter. Ved korte Udpluk og Citater af disse, søgte han stykkevis og systematisk at gendrive Modpartens Opfattelser og Udtalelser. Det var f. Eks. ikke saa mærkeligt, at Knudstrup Skole hidtil havde haft stor Anerkendelse af det stedlige Tilsyn, thi saavel Præsten som Skolekommissionens Medlemmer havde været yderliggaaende Grundtvigianere, og at de kristelige Sandheder kun kan finde Vej til Børnenes Hjerter gennem troende Menneskers Mund, kunde Præsten let blive enig med Grundtvigianerne om, „men jeg indser ikke, at

1) Se ogsaa Aarboeg for Lysgaard m. fl. Herreder 1921, Pag. 23 o. f.

Til
Skolelære Jensen
4 Knudstrøg

Grundet saa at De har
paalagt mine Børn at
møde i Skolen med Lærebog
saa tillader jeg mig at
Bemærke, at jeg kun sender
Lærebogen med naar Taabude
gjælder for alle, og den bliver
almendelig i Skolen

Knudstrøg Kro, d. 26/10 1886.

Arbejdsgj.
Madsen

Fra Lærebogsstriden.

Brugen af Lærebogen skulde være uforeneligt med at være et troende Menneske." At Forældrene følte Pligt og Ret til at være medbestemmende, ansaa Pastor Nielsen for et Udslag af „Grundtvigianernes Lyst til at være eneraadende.“ — Til Bemærkningen om, at kun to har anskaffet Lærebogen, bemærker Præsten, „at mange vilde have den, men de have udtrykke-

ligt erklæret, at det er frugtesløst at anskaffe Bogen, naar Jensen ikke vil bruge den.“

Pastor Niensens Indlæg sluttede saaledes: „Til Slutning tillader jeg mig kun at tilføje, at Befolkningen her i Sognet nærer det Haab, til Deres Højærværdighed, at henved 200 Familiefædre, der staar paa Lovens Grund, ikke skal bøje sig for de 21 Husfædre, der vitterligt have Loven imod sig.“

Ad tjenstlig Vej sendtes denne Skrivelse af Provsten til Biskop Clausen. Men Provst Kock ledsagede Indsendelsen med en Skrivelse, hvori han ialt væsentlig stiller sig paa Lærer Jensen og hans Tilhængeres Side. Det heider f. Eks:

„Naar Pastor Nielsen for at gøre Rede for sin Tilsynsvirksomhed i Skolen, i Henhold til de i Andragenderne fremkomne Bemærkninger har valgt at skrive 35 Randgloser til de 2 Andragender, afhandlende saa mange andre Ting, og i hvilket han har fundet det passende ikke at nægte sig noget i Retning af at være uartig mod dem, der tænker anderledes end han, skal jeg ikke indlade mig paa det uforholdne Arbejde at optrælle disse Aforismer i deres Løshed og Uvederheftighed — Pastor Nielsen har, forekommer det mig, ikke kunnet rokke noget af det faktiske i de to Andragender; han kommer trods sit Svar til fremdeles at staa i det Lys med Hensyn til hans Tilsynsvirksomhed, hvori de have stillet ham, eller rettere ved sit Svar i et endnu uheldigere.“

Provsten henviste videre til, at den af Præsten forsøgte Afstemning med 191 Underskrifter ikke betyder stort i et Sogn, hvis Folketal er henved 2500, Om Sagen i Almindelighed udtalte Provsten sig derefter, at det, det frem for alt gjaldt om, var, at Thorning Sogn fik Fred, de oprørte Sind maatte komme til Ro. En streng Gennemførelse af det Lærer Jensen givne Paalæg vilde føre til, at Lærer Jensen tager sin Afsked og opretter en Friskole i Knudstrup med Tilslutning af Distriktets langt overvejende Flertal, hvorved der vilde vækkes yderligere Splid i Sognet.

Men det var Provstens Opfattelse, at ikke blot Sog-
net, men især dets Præst trængte til Fred, thi Pastor
Nielsen kan ikke, om han skal virke til nogen Vel-
signelse for sin Menighed, taale den vedvarende Til-
stand af Ophidselse, Bitterhed, Vrede og Ufordragelig-
hed som Forholdene allerede har sat ham i.“ Ja,
Provsten nævner endogsaa, at Tilstandens Forværrelse
ved Lærer Jensens eventuelle Afsked let kunde frem-
kalde „et nyt Udbrud af den mentale Lidelse, som
Præsten tidligere har været hjemsøgt af.“

Det var altsaa Provst Kocks alvorlige Ønske, at
Sagen maatte faa en mindelig Afgørelse; han sluttede
derfor sit ret kraftige og vel overtænkte Indlæg med en
Henstilling til Biskoppen om, at Parterne saa bort
fra det allerede forefaldne, som Lærer Jensen opfor-
dres til at optage som en Paamindelse om med al sin
Flid og Dygtighed at arbejde paa, at der meddeltes
Børnene Kundskaber om den kristne Tros Hovedlær-
domme, og at man for Øjeblikket ikke fandt Anled-
ning til at foretage videre i Sagen.

„Gid Deres Højærværdighed med mig maatte mene,
at der i ætte Mæglingsforslag intet er eftergivet i
Principet eller i Realiteten, men at der er funden
en Form, under hvilken meget maaske kunde reddes,
som staar paa Spil.“

Lysgaard m. fl. Herreders Provsti, 2. Dec. 1886.

E. F. Kock.

Den saaledes af Provsten foreslaaede lempelige
Ordning, der aabenbart vilde have stillet hele Røret
i Bero, faldt imidlertid ingenlunde i Biskoppens Smag.
Kun 5 Dage efter sendte Biskop Clausen Sagen til
Ministeriet med Bemærkning om, at „Grunden til, at
han ved sine Kirke- og Skolevisitatser i flere Pasto-
rater havde haft ondt ved at faa Børnene og Ung-
dommen i Tale angaaende de Ting, som hører Guds

Rige til, maa søges i mange Præsters og Læreres beklagelige Tilbøjelighed til *selv* at tale, *selv* at fortælle for Børnene.“ — —

Denne fortællende og foredragende Undervisningsmaade, som fra de saakaldte Højskoler nu synes at forplante sig ned efter til Almueskolerne, lader Børnene uvirksomme og virker sløvende paa de allerfleste. I den Henseende har Thorning og Lysgaard Sognes Beboere været særlig uheldigt stillede, da Præstembederne med Undtagelse af et Par Aar har været beklædte af udprægede Tilhængere af den grundtvigske Retning, og da nævnte Lærer Jensen, rimeligvis støttende sig til de grundtvigske Præsters og flere af Beboernes Frisindethed, i en Aarrække havde undladt at bruge Lærebogen ved Religionsundervisningen, da han til det af Biskoppen givne Paalæg om Indførelse af den autoriserede Balslevs Lærebog havde indtaget en modvillig — i hvert Fald en reserveret — Holdning, retter Biskoppen en ærbødig Anmodning til Ministeriet om, at der „af Hensyn til Skolens sande Tarv og Opretholdelsen af det stedlige Skoletilsyns rette Myndighed maa tildeles Lærer Jensen en alvorlig Irettesættelse.“

Efter derom indsendt Begæring fik Lærer Jensen og hans Tilhængere blandt Beboerne den foran omtalte i 35 Punkter inddelte Skrivelse fra Pastor Nielsen til Erklæring, og i et Indlæg dateret 20. Jan. 1887 fremkommer de herimod med en Del Modargumenter, hvori de fremhæver, at Præsten ved Fordrejninger og Forvanskninger, ved Benyttelsen af Partinavne som Grundtvigianere og Oppositionsmænd, ved latterlig Anvendelse af Attester og Adresser etc. har blæst Sagen op til noget helt ukendeligt. Det fremhæves bl. a., at det er urigtigt, naar Præsten hævder, at han ikke ved Eksamen har forlangt Forklaringerne, thi „han ikke blot forlangte disse, men krævede saa at sige ikke andet i Overhøringen i Religion, ja, han afbrød endog Læreren flere Gange med Fordring om Forklaringerne.“ Det er i den Forbindelse, at Beboerne beskylder Præsten for „vitterlig Usandhed i Embedsforhold,“ hvilket var den Udtalelse, der senere gav

Anledning til en aarelang Proces for Under- og Overret, hvorom vi hører nærmere i næste Kapitel.

Paa den Svarskrivelse som Beboerne gennem et Udvalg gav paa Præstens 35 Punkter, leverede denne igen et meget omfangsrigt Indlæg paa 39 Punkter, tilsyneladende hovedsagelig præget af Iver for at værne og befæste sin egen Tilsynsmyndighed, og Indlægget slutter med „i al Underdanighed at anraabe det høje Ministerium om Assistance.“ —

Fra Skoledirektionen foreligger Sagen atter indsendt under 12 Marts 1887, og fra Biskoppen foreligger en ny Redegørelse, hvori bl. a. fremhæves det ulovlige i ikke at bruge Lærebogen. Biskoppen slutter denne Redegørelse med en Gentagelse af sin Anmodning om, at der maa blive tildelt Lærer Jensen en alvorlig Irettesættelse.

Da Lærer Jensen jo nok indsaa, at hans Adfærd og Holdning i H. t. de gældende juridiske Forhold næppe kunde tolereres af Autoriteterne, rejste han personlig over til Ministeren (Scavenius) for at tale om Sagen. Det kan da formentlig betragtes som karakteristisk for den Stemning, som i hvert Fald Kultusministeren var besjælet af, naar han ved denne Lejlighed overfor Jensen afsluttede Samtalen med denne Udtalelse: „Ja, en Næse *skal* jeg jo give Dem; men den dør De saagu ikke af.“ —

Den 14. April 1887 modtog Jensen da fra Ministeriet en Irettesættelse for sit Forhold i den omtalte Sag, og det blev ham paalagt at drage Omsorg for, at hvert Barn forsynes med et Eksemplar af enten Balles eller Balslevs Lærebog.

I den Skrivelse, der gennem Provst Kock i Houlbjerg blev tilstillet Lærer Jensen, hedder det bl. a., at Irettesættelsen fremkom paa Grund af „Lærerens egenraadige Indgriben i Planen for Religionsundervisningen;“ det fremførtes, at Autoriteterne ingenlun-

de ønskede „en ramsevis Udenadlæren af hele Katekismen eller af alle de indeholdte Bibelsprog, men at Undervisningen enten af Læreren selv eller med Lærebogen som udfyldende Led ledes saaledes, at Læreren ikke blot ved Foredrag meddeler Børnene Undervisningsstoffet, men ogsaa selv øve dem i selv at gøre Rede for det meddelte.“ — Der mærkes dog heri en forsonende Tone overfor „de nymodens Strømninger,“ som her havde givet Anledning til denne langvarige Strid. I Henhold til, at der i Skrivelsen af 14. April 1887 var givet frit Valg mellem Balles og Balslevs Lærebog, valgte de tidligere nævnte 21 Familiefædre Balles Lærebog; men da dette blev meddelt Autoriteterne; forkastede disse dog dette Valg under Henviſning til, at der var oplyst, at Balslevs Lærebog i den tidligere Lærers Tid var bleven anvendt i Knudstrup. Denne Forkastelse fandt man naturligvis noget mærkelig; særlig da der fandtes en ministeriel Skrivelse af 3. Oktober 1856, der gav Valgfrihed mellem de to Lærebøger. Svaret paa Forkastelsen blev da ogsaa, at Beboerne nægtede at anskaffe Balslevs Lærebog; Striden var altsaa ikke til Ende endnu. Skolekommissionen søgte nu at faa paalagt Sogneraadet at anskaffe det fornødne Antal af den omstridte Bog, og i Begyndelsen af 1888 modtog Raadet fra Viborg Stiftamt en Skrivelse, hvori det under Henviſning til en Kancelliskrivelse af 13. Januar 1854, paalagdes Sogneraadet at drage Omsorg for, at alle skolepligtige Børn i Knudstrup Skoledistrikt forsynedes med et Eksemplar af Balslevs Lærebog, og „om det maatte blive nødvendigt at inddrive Beløbene ved Udpantning hos Forældrene.“ Men heller ikke dermed bragtes Striden til Ophør; thi Sogneraadet nægtede, under Henviſning til, at det ikke uden højere Paalæg havde Magt til at inddrive Beløbene for Bøgerne, at anskaffe disse. Skønt Pastor Nielsen i en af

sine Skrivelser havde erklæret, at det sidste Sogneraadvalg var „en fuldstændig Sejr over Grundtvigianerne, der havde regeret i hele 15 Aar“, indtog Sogneraadet altsaa denne Holdning. Men nu blev Situationen aabenbart Biskoppen for broget, og da det ikke kan undre, at han nu mente, at Sagen maatte have en Afslutning, er det forklarligt, at han som en resolut Udgang af det langvarige Røre indstillede til

Pastor Nielsen.

Ministeriet, at Lærer Jensen blev afskediget.

Dette var dog for Beboerne lovlign meget; thi de vilde ikke for nogen Pris være skyldige i, at dette skulde blive Udgangen, og de derved miste den Lærer, som de havde Tillid til og satte overordentlig højt. De anmodede derfor Jensen om at meddele Autoriteterne, at Lærebogen vilde blive anskaffet.

Med denne formelle Sejr for Pastor Nielsen og højere Autoriteter kan det siges, at selve Lærebogstiden blev afsluttet. En mindre Del af Børnene var der, som allerede tidligere havde haft Lærebogen og hvis Forældre ønskede den benyttet. Lærer Jensen havde da benyttet den Metode, at høre disse Børn i Lærebogens Indhold, men efterat de andre Børn — Fler-tallet — var gaaet hjem. Det siger sig selv, at dette satte disse Børn i en noget ejendommelig Stilling, hvilket blandt andet bevirkede, at selv ivrige Lærebogstilhængere nægtede at anskaffe denne Bog til Børnene. —

Men som Helhed blev altsaa Børnene forsynede med Balslevs Lærebog, hvorved „Skoletilsynets rette Myndighed“ blev hævdet. Med Bogens *Anvendelse* ved Religionsundervisningen blev det imidlertid til saare lidt; men Sindene faldt dog nogenlunde til Ro, eller rettere, de blev optaget af Sognets øvrige mangehaande praktiske Anliggender og af det Efterspil, hvorom vi hører i næste Kapitel.

I ca. 2 Aar havde denne Strid været det mest fremherskende for Kredsens aandelige Livsytringer, og som et Tidsbillede, der afspejler hvorledes et raadelystent Tilsyn af den gammeldags Anskuelse tørnede sammen med en anden og nyere Opfattelse paa disse Omraader, danner Lærebogsstriden et interessant og vigtigt Kapitel i Sognets Historie i det 19. Aarhundredes sidste Del. —

Lærebogsstriden er tillige et Vidnesbyrd om og Eksempel paa, at det ikke mindst er paa de aandelige Omraader, at Menneskesindet kan rejse sig til Kamp og Værge, naar Faren truer. Det er næppe sandsynligt, at Striden vilde have blevet saa haard, hvis det havde været et eller andet praktisk, økonomisk Emne, den havde drejet sig om.

Stridigheder af større Format har ogsaa siden baade herhjemme og ude i Verden vist, at den værste Modstand møder Autoriteter og Magthavere paa Aandslivets Omraader. —

Efterspillet.

Men selv efterat selve Lærebogsstriden havde faaet sin Afslutning, faldt der dog ikke Ro over alle Sindene; thi Sagen fik et Efterspil, der endnu et Par Aar for en Del af Sognets Beboere lagde Beslag paa Opmærksomheden og optog en Del af Tiden og Tankerne. En kortere Omtale af dette Efterspil hører derfor ogsaa med ind i Billedet af Sognets Historie i det paagældende Tidsrum.

Da Modsætningerne i Opfattelse var saa store, er det ikke at undres over, at Sindene blev ophidsede og Ord og Udtalelser stærke. Møllejer P. Nielsen, Thorning Mølle, der oprindelig var uddannet som Lærer og fra Ungdommens Dage havde været Ven med Lærer Jensen, var en af Lærebogsmodstandernes Foregangsmænd. Ved et Møde, der til 23. Februar 1888 var indkaldt til Afholdelse i Thorning Forsamlingshus, og hvor man drøftede Skolestriden og oplæste en Del af de den vedrørende Skrivelser, fremkom Møller Nielsen med en Del stærke Udtryk, hvori det betvivledes, at Pastor Nielsen i nogle af sine Skrivelser kunde opfattes som vederhæftig og sandfærdig. Dette førte til, at Præsten anlagde Injuriesag mod Møller Nielsen, der efter en længere Retssag blev idømt en Bøde paa 200 Kr., samtidig med, at de stærkeste af de anvendte Udtalelser mortificeredes.

Af større Omfang blev den Proces, der omtrent samtidig udviklede sig mellem Pastor Nielsen paa den

ene Side og Møller Nielsen, Gmd. Jens Vinderslev, Knudstrup, og Gmd. P. Lassen, Graagaard, paa den anden. Disse tre Mænd stod som Repræsentanter for Kredsen af Lærer Jensens Tilhængere, specielt de 21 fra Knudstrup Skolekreds, som i November 1886 indsendte den før omtalte Skrivelse til Biskop Clausen.

Efterat de af Skoledistriktets Beboere, der var enig i det i denne Skrivelse eller Andragende anførte, gennem Udvalget, bestaaende af de nævnte 3 Mænd, var bleven gjort bekendt med Pastor Niensens Svarskrivelse (27. Nov. 1886), indsendte Udvalget (20. Jan. 1887) sin Skrivelse til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. Deri hedder det bl. a.: „Ved! Hjælp af aldeles uvedkommende Indblandinger, ved Fordrejninger, ja ved Forvanskninger af de rette Forhold, ved Benyttelse af Partinavne, ved uberettiget Udlægelse af vore Tanker, ved en upaalidelig Opgørelse af Stemmer og ved en helt ud latterlig Brug af Aftaler og Adresser, ved forblommede Hentydninger om Provsten har han blæst vor Sag op til noget helt ukjendeligt, som noget der ligner Oprør mod Lov og Ret.“

Senere kaldtes Præstens Fremstilling af Talforholdet „ligefrem forvirrende,“ hans Oplysninger for „løse,“ hans Fremfærd for „haard og urimelig,“ hans Betegnelser for „uforskammet.“ Værst blev det, da man i Skrivelsen kom til Omtalen af, hvad Pastor Nielsen havde forlangt ved Eksamen i Knudstrup Skole; thi Præsten benægtede i sit Indlæg, at have forlangt Luthers Forklaringer udenad af yngste Klasse. Udvalget hævder nu, at han „saa at sige ikke forlangte andet“ ved Overhøringen i Religion, og det erklærede i Skrivelsen, at det kunde føre Bevis derfor ved flere tilstedeværendes Vidnesbyrd; og skønt de var fuldt vidende om Beskyldningens Vægt, paastod de, at Pastor Nielsen derved gjorde sig skyldig i „vitterlig Usandhed i Embedssager.“ — „Vi henstiller til det

høje Ministerium om det ikke ved vor skarpe Sigtelse finder sig foranlediget til at paalægge Pastor Nielsen at rense sig.“

Som man ser, Modsætningen til Præsten var skarp, og Udvalget ikke bange. Det havde jo nu lagt Ministeriet Ordet i Munden, og det kan ikke undre, at man, omend efter nogen Tøven, saa sig nødsaget til at paalægge Præsten ved Dom at fralægge sig de i Skrivelsen indeholdte fornærmelige Sigtelser. Den 11. September 1887 blev der af Viborg Stiftamt meddelt Pastor Nielsen fri Proces, og Sagfører Rønne i Kjellerup blev beskikket til at føre Sagen. Fredag den 2. November blev de tre anklagede tilsagte at møde paa Tinghuset i Hørup, hvor Retten blev sat. De indstævnedede gav alle Møde og begærede sig Sagens Dokumenter udlaante i tre Uger. De udvalgte Sagf. Andersen i Viborg til at føre Sagen for sig, og nu fulgte i de følgende ca. 2 Aar en lang og omstændelig Proces med mange Retsmøder og Afhøring af talrige Vidner etc. De omfangsrige Aktstykker fylder ogsaa her mange Foliosider i Herredets Retsprotokoller, hvoraf der her kun kan gives et Resume. Adskillige blev taget i Ed paa deres Udsagn, og Sagfører Andersen paastod de indklagede for frifundne under H. t., at de paagældende Udtalelser var berettigede og nødvendige for at afværge Præstens utaalelige Optræden, især overfor Børnene ved Eksamen. Formelt var de indstævnte ogsaa berettigede til at afvise Sagen, idet der fra det Tidspunkt, da Klageren blev bekendt med de anklagedes Udtryk, var gaaet længere Tid til Sagsanlæggets Begyndelse end der i H. t. den gældende Straffelov maatte. I Slutningen af September 1889 faldt saa Dommen, den lød paa, at „de indstævnte bør for Tiltale af Sognepræsten fri at være.“ Sagens Omkostninger ophævedes, og Salær til Citanstens Sagfører betales af det offentlige.

Men Dommen blev af Præsten appelleret til Lands-overretten, og 10. Februar 1890 fortsattes Sagen for denne med Overretssagfører Hastrup i Viborg som den anklagendes beskikkede Forsvarer. Og nu gøntog næsten den hele for Underretten førte Proces, idet Procedure og de mange Indlæg er endnu længere og mere omstændelige. Det tog dog denne Gang kun ca. 9 Maaneder at naa til det Resultat, at Overretten d. 3. November 1890 afsagde den Kendelse, at „de ovenomhandlede af de indstævnedede om Citanten, Sognepræst Nielsen, brugte fornærmelige Udtalelser bør være døde og magtesløse.“ De indstævnedede frikendtes iøvrigt for Citantens Tiltale, og Processens Omkostninger hævdedes. Det synes et noget magert Resultat efter saa megen Postyr; men skulde Pastor Nielsen kunne forblive i sit Embede, var det jo nødvendigt, at han i nogen Grad blev rensat. —

Til denne Beretning om Skolestriden i Thorning og dens Efterspil maa tilføjes, at Sagen ret naturligt gav Genlyd langt ud over Sognets Grænser. Striden var jo et Udslag af et Liv og en Spænding, som ogsaa andre Steder var kendelig i Tiden. Det kunde ikke undgaas, at Egnens Blade jævnlig bragte Bud om „Slagets Gang“ og modtog og indeholdt adskillige Indlæg om „Thorningsagen“ „Silkeborg Avis“ og „Aarhus Folkeblad“ er de Blade, der paa første Haand bringer Stof derom. I det sidste Blads Nr. 57, 1888 findes en længere Redegørelse, der var velegnet til at give en videre Offentlighed Forstaaelse af Sagens Genstand og Forløb, men der fulgte adskillige flere baade fra Præsten og hans Modstanderes Side. Ogsaa Lærer Jensen maatte et Par Gange, skønt uden Lyst, i Bladene forsvare sig imod de værste Beskyldninger, han blev udsat for.

Endnu en tredie, mindre Sag verserede, idet Gdr.

Laurids Møller i Graaskov beskyldtes for i Kampens Hede ved en Eksamen i Knudstrup Skole at have anvendt Ordet *Vrøvl* til Pastor Nielsens Udtalelser. En skønne Dag modtog 14 Mennesker, der havde været til Stede, Tilsagn om at møde i Retten, da Præsten havde klaget over Møllers fornærmelige Udtalelse — Ogsaa dette medførte adskillige Forhør med Vidneudsagn og Edsaflæggelse; men det fremgik deraf, at Sagen snarere var den, at Præsten havde bedt Møller om at „holde inde med sit Vrøvl“. Saavidt det ses, løb ogsaa denne Sag nærmest „ud i Sandet,“ idet ingen af Parterne fik nogen egentlig Dom. — Et Indlæg i „Silkeborg Avis“ for 21. Januar 1889, hvori L. Møller i kraftige Vendinger vender sig direkte mod Gmd. Niels Madsen i Knudstrup, der hele Tiden optraadte som Pastor Nielsens Tilhænger, vidner tydeligt om, hvor skarpt de forskellige stod imod hinanden. —

At det hele efterhaanden forekom Bladene for broget fremgaar af at „Silkeborg Avis“ (6. Februar 1889) ser sig nødsaget til at meddele, at det ikke kan optage alle de Indlæg, der indgik om den standende Strid. Der var nemlig fra Thorning indløbet Trusler om, at man vilde afsige Bladet, saafremt det ikke optog *alle* Meddelelser angaaende Thorningsagen. Det synes at være meget vel begrundet, naar Redaktionen dertil i ret bestemte Vendinger udtalte, at den selv vilde bestemme hvad og hvormeget, der optoges i Bladet. —

Af de mange Stridigheder og Processer ses det let, at Pastor Nielsen ret hurtigt var bleven et Stridens Emne indenfor Sognet. Hans Nærværelse og Virksomhed afstedkom megen Uro og Adskillelse, hvor der tidligere havde hersket større Ro og gensidig Forstaaelse. Vurderingen af og Dommen over hans nidkære, men noget forfejlede Adfærd og Anstren-

gelser, vil naturligvis være forskellig. Vel havde han adskillige Tilhængere, men det kan dog vist med Rette siges, at han som Helhed ikke var velegnet til at udøve en Præstegerning i Thorning Sogn. Efter Udtalelser af flere af de Beboere, der som voksne oplevede de 7 Aar, som Pastor Niensens Ophold i Thorning strakte sig over, foranledigede hans Virksomhed ikke nogen aandelig Vækst eller Grøde; ja, der er dem, der hævder, at de 7 Aar bevirkede en Tilbagegang i Befolkningens Alvor og Evne til at dømme om aandelige Ting. —

Her som i andre Forhold kan Sagen naturligvis ses fra to eller flere Sider; men kan man dømme efter de samtidige Udslag, som Striden gav i Dagbladene, syntes det ikke helt ubegrundet, naar Præstens Optræden endogsaa er bleven kaldt lejlighedsvis forargelig. Et Eksempel skal anføres, idet „Aarhus Folkeblad„ i den bevægede Tid indeholdt en Meddelelse med Overskriften „Natmissionen i Thorning,“ hvori det bl. a. hedder:

„For 14 Dage siden saas den i vide Kredse omtalte og for saavel den borgerlige som den gejstlige Øvrighed velkendte Thorning Præst at færdes ude i Sognets vestlige Del. Enkelte Steder var han inde, men traf kun Børn hjemme. For det meste gik Præsten bag om Gaarde og Huse og gjorde af og til et Ophold paa Veje og andre Steder. Et Sted hvor kun to Børn — det ene i Vuggen — var inde, skrev Præsten paa en Seddel: „kan en Moder endog forlade sit diende Barn? Et andet Sted fandtes en Seddel paaklæbet Huset om et Uhrværk, ligesom man overalt paa den af Præsten tilbagelagte Vej fandt Sedler med Skriftsteder paaklæbet Hushjørner, Portdøre, Vinduer og Vejvisere, alle henvisende til det gamle og nye Testamente. Torsdag Morgen i forrige Uge fandtes navnlig paa de større Gaarde øst for Thorning en Mængde saadanne Sedler med Skriftsprog ligeledes paaklæbet Stakitter, Porte og Mælkespande. I enkelte Gaarde fandt man indtil 4 saadanne Plakater; men her var Missionen øvet om Natten mellem Kl. 10 Aften og 5 Morgen. Paa Overkjærsholm var øvet den Dristighed at

gaa ind i Kostalden og paa Stolpen mellem to Aktietyre opslaa en Seddel med Indskrift: „Vi elske Dig, fordi Du elskede os først.“ —

Det er let forklarligt, at en saadan Adfærd og navnlig de natlige Bedrifter øvet i og ved Folks Huse gav Ungdommen og Høstfolkene Anledning til allehaande Spot og Samtaler, og da man endnu flere Steder ikke havde rigtig Rede paa, hvorfra denne Gadeuorden havde sit Udspring, var man i de følgende Aftener belavet paa, at holde Vagt og Udkig ved Gaardene for dog at faa Klarhed over det mystiske Uvæsen. Endelig rygtedes det jo snart, at det virkelig var Hans Velærværdighed Pastor Nielsen, der i egen Person havde skrevet og ombaaret de talrige Papirslapper og besørget disse paaklæbet paa de forskellige og mest utrolige Steder baade ved Dag og ved Nat.“

Flere troede i Begyndelsen, at Sedlerne hidrørte fra „Frelsens Hær.“ Det kunde naturligvis ikke undgaas, at Præsten fik at høre, hvad Folk mente om hans Adfærd, og han valgte da den følgende Søndag at forsvare sig i sin Prædiken i Kirken. Den nævnte Artikel sluttede:

Det er et almindeligt Ønske, at saafremt det begynde Værk skulde blive fortsat i et Spor, der mere ligner Gadeuorden end en sømmelig og anstændig Mission og mere indbyder til Spot og Forargelse end til Ærbødighed, at det stedlige Politie eller de kirkelige Autoriteter da vil skride ind og gjøre en Ende paa dette for den danske Folkekirke som for dens ansatte Præst lige uværdige Væsen.“ —

Disse anførte Udtalelser maa naturligvis vurderes noget paa Baggrund af den Kampens Hede, hvori de forskellige Parter stod. Det var næppe alle i Thorning og Lysgaards Menigheder, der følte sig foranledigede til saa hvasse eller ironiske Vurderinger; men selv for Eftertidens mere lidenskabløse Bedømmelse synes Pastor Nielsens Syn og Adfærd ved denne og andre Lejligheder dog at have været noget ejendommeligt. —

Mod Aarhundredets Slutning.

Det 19. Aarhundredes to sidste Tiaar præges i Thorning i lige Grad af materiel Fremgang og Udvikling af et aandeligt og folkeligt Livsrøre.

Medens det aandelige Liv havde sin Oprindelse omkring Aarhundredes Midte, og i Fortsættelse af hvad vi har hørt om i en Del af de foregaaende Kapitler udfoldede sig ret levende i Firserne og Halvfemserne, tog den materielle og praktiske Fremgang først Fart ind i 80-Aarene. I Løbet af en Snes Aar forandrede denne Udvikling, her som andre Steder paa flere Omraader, helt Billedet af Sognets Liv.

I Aaret 1880 husede Sognet 1892 Indbyggere. Et godt Indtryk af den økonomiske Tilstand omkring dette Aarstal faar man bl. a. af vedføjede Regnskaber over Kommunens Status samt Indtægter og Udgifter. Det hele var smaat i Forhold til Nutiden og har endnu ikke faaet Præg af den tilstundende Udvikling og Forandring.

Den materielle Fremgang, der i den følgende Tid fuldbyrdedes paa Landbrugets Omraade, blev i det væsentlige baaret frem af de samme Folk, som tidligere var bleven berørt af det grundtvigske Livsrøre. I hvert Fald kan vi sige, at dette blev en væsentlig Forudsætning for de Ændringer og den Nyudvikling, som kendetegner Aarhundredets Slutning. Den Gang som nu er et aandeligt vaagent og menneskeligt retvendt Folk en af de bedste Forudsætninger, for at praktisk Fremgang kan finde Sted og en Betingelse

Thorning Kommunes Indtægter og Udgifter i Aaret 1877.

INDTÆGT	UDGIFT		
1. Overskud fra forrige Aar:	Renter	525	00
a. kontant, hvoraf Naturalier 2 Td. 2 Skp. Byg ansat til 31 Kr. 50 Ø.	Afdrag	400	00
b. Restancer fra forrige Aar, tages til Indtægt	Udgift ved fattiges Forsørgelse efter Fradrag af Refusion fra fremmede Kommuner	3402	59
2. Afgifter af tiendefrit Hartkorn	hvoraf i Naturalier:		
3. Paalignede Skatter:	26 Td. 5 Skp. Rug anslaaet til	399	38
a. paa Hartkornet:	26 - 7 - Byg - - - - -	403	13
26 Td. 6 Skp, 1 ¹ / ₈ Fdk. Rug anslaaet til ...		802	51
26 - 6 - 1 ¹ / ₈ - Byg - - - - -			
4096 Pd. Hø			
6144 - Halm			
54000 Stk. Tørv			
		1524	12
b. i Penge		5903	30
c. paa Formue og Lejlighed (14)		2485	50
		9912	92
4. Andre Indtægter:			
a. Afgifter efter Næringsloven		1022	
b. Bøder		10	
c. Refusion		86	
d. Solgt Materialer		2	
		12644	
	Tilskud til de fattiges Kasse	400	00
	Skolevæsenet:		
	a. Skolelærernes Løn, Bolig og Emolumenter	3106	14
	hvoraf i Naturalier;		
	4096 Pd Hø anslaaet til	204	80
	6144 - Halm - - - - -	245	76
	54000 Stk. Tørv - - - - -	270	00
		720	56
	b. Andre Udgifter	1134	79
	c. Ekstraordinære Udgifter til nye Bygninger etc.	617	07
	d. Tilskud til andre Sognekommuner	133	02
	Vejvæsenet:		
	a. Grundforbedring af Biveje	271	20
	b. Bro- og Stenkistearbejde	16	00
	c. Vedligeholdelse af de øvrige Biveje	629	53
	d. Vand- og Hegnssyn	12	00
	7. Tilskud til Amtsfattiggkassen	9	05
	8. Udgifter ved Sogneraadet	130	27
	9. Brevbæring og Budløn	20	00
	10. Bidrag til Fængselselskabet	4	00
	- Hedeseelskabet	4	00
	11. Udgifter til Rejser i Kommuneanliggender	24	50
	12. Restancer: uerholdelige	12	50
	eftergivne	2	00
	uerholdelige p. Gr. af Dødsfald el. Bortrejse	69	50
	som føres til Indtægt for næste Aar	194	39
		11117	55
	4. Overskud, deraf i Naturalier 2 Td. Byg ansat til 24 Kr.	1526	79
	Balance	12644	34
		12644	

Fortegnelse over Thorning Kommunes Ejendele samt Formue og Gæld i Aaret 1877.

<i>1. Januar 1877.</i>			<i>31. December 1877.</i>		
a. i rede Penge og Naturalier	1604	43	a. i rede Penge, Restancer og Naturalier	1735	18
b. i faste Ejendomme:			b. i faste Ejendomme:		
Thorning Skole	8500	00	Thorning Skole	8500	00
Knudstrup Skole	12500	00	Knudstrup Skole	12500	00
Ungstrup Skole	6000	00	Ungstrup Skole	6000	00
Thorning Fattighus	1200	00	Thorning Fattighus	1200	00
Tilsammen....	29804	43	Tilsammen....	29935	18
 Derimod skyldte Kommunen:			 Derimod skyldte Kommuen:		
Obligation til A. Jensen, Kølvraa ...	6000,00		Obligation til A. Jensen, Kølvraa	6000,00	
Obligation til Viborg Sparekasse..	5800,00		Obligation til Viborg Sparekasse	5400,00	
Tilsammen	11800,00		Tilsammen	11400,00	

for, at man paa god og heldbringende Maade formaar at klare de Opgaver, som Tiden kræver, og iværksætte de rette Foranstaltninger til Overvindelse af en Krisetids Vanskeligheder. 80-Aarene udviser da ogsaa i Thorning Sogn Iværksættelsen af en Række økonomiske Fællesforetagender.

Vi har allerede ret indgaaende hørt om et af disse: Mejeriet paa Thorning Østergaard. I det følgende maa vi nøjes med kortere at omtale de vigtigste af de nye Foretagender, der i Andelsbevægelsens Tegn voksede frem til Gavn og Fremgang for Landbruget.

Foruden Mejeriet i Østergaard opstod der i Firserne i Kjærsholm Mølle et privat Mejeri, der oprindelig begyndte i J. P. Jakobsens Gaard i Ungstrup. I Møllen startedes Mejeriet som et privat Foretagende, idet J. P. Jakobsen købte Mælken hos de omboende. Det var et Damp- og Vandmejeri, idet Drivkraften var en Dampmaskine, og Mælken blev sat i Kar med koldt Vand for bedre at kunde holde sig og bære Fløde. Mejeriet overgik senere til „Vattrup Andelsmejeri.“ I Foraaret 1886 begyndte man at arbejde for Tanken om at faa oprettet et større Mejeri i Sognet. Henimod Aarets Slutning var man naaet saa vidt, at der kunde holdes en stiftende Generalforsamling hvor *Andelsmejeriet „Thor“* blev startet. Det følgende Aar opførtes saa Mejeribygninger og Bolig i „Overby“ for en Sum af 11000 Kr. — Den 5. Juli begyndte Mejeriets Drift, og der indvejedes fra 107 Leverandører den første Dag 3602 Pund Mælk. I Mejeriets første Driftsaar behandledes 1,301,000 Pund Mælk. Dette Tal steg i den følgende Tid jævnt; ved Aarhundredskiftet var det godt 3 Mill., nu over 8 Mill. Pund. Den aarligt udbetalte Sum er samtidig vokset fra godt 1400 Kr. til henimod 300,000 Kr. Mejeriets første Formand var *Jens Nørskov* i Thorning.

Vattrup Andelsmejeri startedes paa en General-

forsamling 23. Maj 1889; samme Aar opførtes Mejeriet, og Virksomheden begyndte 20. Oktober med J. Mortensen som Bestyrer, P. Kristensen, Kjærsholm Mølle, var den første Formand; han afløstes 1890 af Rasmus Kristensen, Ungstrup; senere var Sognefoged Jens Th. Pedersen Formand i en Aarrække.

Ogsaa Brugsforeningsbevægelsen fik ret tidlig Fødfæste i Sognet. Begyndelsen blev gjort ved Dannelsen af *Knudstrup Brugsforening* i 1887. Den stiftedes med 27 Medlemmer og lejede Lokaler hos Kr. Sørensen, Knudstrup, der blev dens første Uddeler. Første Aars Omsætning beløb sig til 8480 Kr., der gav et Overskud paa 180 Kr. 57 Øre. Ogsaa her betegnes den lange Aarække ved en jævn Fremgang, saaledes at Omsætningen nu er henimod 300,000 Kr. og Overskudet ca. 16,000. Gmd. *Jens Vinderslev* i Knudstrup var Formand i de første 4 Aar. Senere Formænd er *Jens Nørskov*, *P. Nørskov Nielsen* og *Martin Christensen*. Omkring Aarhundredskiftet beklædtes Formandsposten af Bmd. *Thomas Jørgensen* i Knudstrup, en overordentlig velbegavet og dygtig Mand, der desuden besad adskillige Tillidshverv, saasom Mejeriformand og Medlem af Sogneraadet, der gav ham god Lejlighed til at udnytte sine gode Anlæg for økonomisk Administration.

Knudstrup Brugsforening er et godt Eksempel paa, hvorledes man i Bevægelsens Barndom søgte at løse dette Fællesforetagende under smaa Forhold; der startedes ved et Laan, der ikke maatte overstige 40 Kr. pr. Medlem; disse gav hvert et Indskud, der for Gaardmænd og Husmænd sattes til 2 Kr., for Indsiddere og jordløse Husmænd til 1 Kr. For at faa Sagen sat hurtigt i Gang, bestemtes det, at dette Bidrag efter 1. August 1887 skulde fordobles. Uddeleren fik i Løn 4 pCt. af Omsætningen og Formanden aarlig 20 Kr. Sognet har senere yderligere faaet 4

Brugsforeninger i Thorning, Ungstrup, Oustrup og Skræ.

Endnu en hel Række Sammenslutninger fremstod i denne Tid, saasom Kvægavlsforening (1888), Plantningsforening, Heste- og Kreaturforsikringsforening o. s. v. En selvstændig Landboforening dannedes ikke, idet Beboerne kom til at henhøre under „Kjellerup og Omegns Landboforening.“

Ogsaa *Thorning Sparekasse* stiftedes i disse Aar. Dens Formand var en Tid lang Sognefoged *Jens Th. Petersen*, Kjærsholm; senere hans Efterfølger Sognefoged *Fr. Bertelsen*. Som en Afdeling indenfor Jysk Husmandsforening stiftedes 1890 en *Sygekasse* for Thorning Sogn; Den begyndte med 29 Medlemmer. Saa stærkt florerede Foreningslivet i Sognet, at Folk ude fra undertiden kunde fremsætte en ironisk Bemærkning om, at nu trængtes her vist til en „Forening til Afskaffelse af Foreninger.“

I Fortsættelse af det Liv, hvorom vi har hørt i det foregaaende, pulserede Aandslivet fremdeles stærkt blandt Flertallet af Sognets Beboere. Et af de mest bemærkelsesværdige Udslag heraf er Opførelsen af *Thorning Forsamlingshus*. Dette skete i 1883, og Begyndelsen blev gjort ved en Aktietegning, saaledes at der tegnedes 238 Aktier a 5 Kr. Huset blev opført i Sommeren 1883, og Indvielsen foregik den 8. September paa Grundtvigs 100 Aars Fødselsdag. Det var især Pastor Bojsen, der først tog Initiativet til Forsamlingshusets Opførelse; men iøvrigt slog Tanken godt an hos alle Venner og Tilhængere af det grundtvigske Livssyn, og mange af Beboerne bidrog i Fællesskab til Husets Opførelse ved at køre Sand, Grus og andre Materialer.

Forsamlingshusets Indvielse maa betegnes som en af de betydningsfuldste Begivenheder i Sognets Liv

paa dette Tidspunkt. Den egentlige Indvielsestale blev holdt af Rektor Lefoli, Viborg, og desuden talte naturligvis Pastor Bojsen o. fl. Jensen Knudstrup var en Tid lang Forsamlingshusets Formand, og i Bestyrelsen sad bl. a. Mænd som P. Lassen, Kr. Moeslund, Thorning, og Møller Nielsen. Helt uden Strid og Besværligheder forløb Starten dog ikke, idet Tilhængerne af Indre Mission søgte at bemægtige sig Stemmeflertallet ved Opkøb af Aktier; men dette førte dog ikke til noget, og som Helhed forløb Arbejdet i Forsamlingshuset roligt og sundt. I en lang Aarrække, helt op til Nutiden, har dette haft en ikke ringe Indflydelse paa Sognets Liv og Befolkning. Saa godt som alle de mest kendte og søgte Talere, navnlig indenfor Højskolens og de grundtvigske Præsters Kreds, har, undertiden mange Gange, ført Ordet ved Møder i Forsamlingshuset. Det Motto, som blev sat paa Husets Gavl: „En sund Sjæl i et sundt Legeme,“ var det Maal, man søgte at arbejde ud fra og hen imod.

— — —

Allerede i Lærer Stensigs Tid blev der i Thorning oprettet en *Skytteforening*. Ogsaa en *Sangforening* blev omtrent samtidig sat i Gang. En *Husflidsforening* stiftedes, idet Laust Eskildsen og Jensen Knudstrup fik en Husflidskonsulent fra København herover for at tale om Sagen, der i 70erne og 80erne var ret stærkt fremme her i Landet. Husflidsarbejdet lededes i adskillige Aar af *Jens Harlev*, Bøgelund. Ogsaa Gmd *Jens Chr. Jensen*, Graaskov, begyndte med at holde Husflidsskole i P. Lassens Aftægtslejlighed, senere i sit eget Hjem og Knudstrup Skole.

Skytteforeningen, der havde sin Bane i Bakkerne øst for Munkemark, var i en Aarrække en ret kraftig Bevægelse, naturligvis her som andre Steder baaret frem af det stærke politiske Røre omkring Provisorieaarene. Lærer Jensen, Knudstrup, og Møller *P. Nielsen* var i Begyndelsen de ledende der.

Møllejer P. Nielsen, der var Husmandssøn fra Thy, var i det hele i de ca. 20 Aar, han ejede Thorning Mølle, en af de virksomste og betydeligste Mænd i Sognet. Han var, som tidligere omtalt, uddannet i Jelling som Lærer; de meget smaa Kaar, hvorunder de fleste Lærere i 70erne levede, gjorde imidlertid at P. Nielsen 1880 købte Møllen med tilhørende Landbrug, som han drev med Dygtighed og Interesse. Det var sikkert Kendskabet med Jensen Knudstrup og Kristiansen i Oustrup samt Pastor Spleis, der bevirkede, at P. Nielsen kom til Thorning. Her var Møller Nielsen især virksom ved Ledelsen af *Ungdomsforeningen*, stiftet i 80erne. Han havde dertil ualmindelig gode Evner og Lyst; saavel den alvorlige som den fornøjelige Side af Ungdomsarbejdet forstod han at lede med Liv og Interesse; selv var han udmærket som Dilettantskuespiller og som Oplæser. Uden Tvivl udrettedes der ved dette Ungdomsarbejde i Slutningen af Aarhundredet, som ogsaa senere, et godt og virkningsfuldt Arbejde.

Møller Nielsen, der i det hele var en Mand, der var optaget af og havde Indsigt i mange Ting, var ogsaa stærkt optaget af Politik. I Provisorieaarene stiftede han i Thorning en *demokratisk Forening*, der havde mange Medlemmer. Omkring 1900 solgte Nielsen Møllen og var en kort Tid Uddeler i Thorning Brugsforening. Senere overgik han igen til Lærervirksomhed først i Skræ, senere i Glarbo, Them Sogn. Han døde ved Juletid 1926.

Naar undtages den Strid og Bitterhed, som Lærebogsstriden afstedkom, og det Misforhold hvori Pastor Nielsen stod til Flertallet af de grundtvigsk paavirkede i Sognet, forløb Aandslivet i Thorning i 80erne og 90erne ret roligt. Pastor Nielsen havde jo ogsaa sine Tilhængere, der særlig samledes omkring Missionshuset,

der først blev bygget i Impgaard, senere i Thorning By.

Forsamlingshuset blev som Helhed Midtpunktet for det mangesidede Liv, som den grundtvigske Lejr udfoldede. Sognebaandsløsningen til Pastor Lund i Vium fortsattes ogsaa efter at Pastor Nielsen havde forladt Thorning. Der blev afholdt mange velbesøgte Møder i Forsamlingshuset, hvor, der som omtalt, blev holdt mange Venne- og Foredragsmøder. Paa Grund af Sognebaandsløsernes Stilling til Pastor Nielsen forbød denne at Pastor Lund afholdt Gudstjenester i Kirken; kun Altergang og Barsedaab maatte forrettes der, hvorfor Sognebaandsløsernes Gudstjenester maatte forlægges til Forsamlingshuset. Den lange Afstand til Vium gjorde, at det blev forholdsvis sjældent, at Præst og Menighed kunde mødes; efter Opfordring paatog Jensen Knudstrup, fra hvis Distrikt de fleste Sognebaandsløserne ret naturligt var, sig i nogle Aar hveranden Søndag Eftermiddag at holde kirkelige eller kristelige Foredrag i Knudstrup Skole. Der er næppe Tvivl om, at disse Sammenkomster stærkt bidrog til, at den Kreds af Mennesker, der i de forrige Præsters Tid havde været stærkt kirkesøgende, derved fik tilfredsstillet et Savn, som den ændrende Situation havde medført.

Pastor Niensens Kreds følte sig under den Adskillelse, der var sket, endnu stærkere knyttet til Sognepræsten, og et lignende Liv som det i Forsamlingshuset fandt Sted omkring Missionshuset i disse Aar.

Efterat Ryge Jensen var bleven Stedets Præst, aftog Sognebaandsløsernes Antal efterhaanden noget; men Forbindelsen med Pastor Lund blev ikke helt afbrudt før hans Død 1913.

Omkring Forliget 1894 var ogsaa den politiske Interesse stærk vaagen i Sognet; men mange af de, der havde været enige i Kirke- og Skolespørgsmaal, som saa stærkt var bleven berørt, deltes nu omtrent ligelig i moderate og reformvenstre. De sidste

havde dog Overtaget og var bl. a. dem, der medvirkede til Jensen Knudstrups Valg 1895. Den politiske Deling bevirkede dog aldrig, at det personlige Ven-skab indenfor Kredsen led nogen Skade. —

— — —

En sludfyldt Efteraarsdag d. 23. Oktober 1892, paa den samme Dag i Aaret som da Kong Svend for 735 Aar siden blev dræbt, samledes paa Drabsstedet, hvor før Grathe Hede bredte sig, en Skare Mennesker. Anledningen var Afsløringen af den Mindesten, som Statsraad Thor Lange havde skænket til Rejsning paa Kong Svends Grav og til Minde om Sejren og Slaget, der indvarslede ny og bedre Tid i Danmark.¹⁾ Afsløringstalen blev holdt af Pastor Bruun, Levring, der gav en Skildring af Tilstanden i Danmark paa Kong Svends Tid. Jensen Knudstrup, der ogsaa skulde have talt, blev paa Grund af Sygdom forhindret deri. I Stedet for blev en Sang, som J. K. havde skrevet i Dagens Anledning, oplæst for de forsamlede. En Del af de Udtalelser, der fandtes i Sangen, kunde der vel ogsaa være Anledning til at overtænke i vore Dage. De fleste af Versene lød:

Tvedragt, Had og Broderkrig,
øde Marker dækt med Lig,
Graad i Danevangen;
det var Danmarks bange Kaar,
da for ti Gang syvti Aar
Daadens Time fødtes.

Danmarks Stjerne syntes slukt,
over Bælt og Sund og Bugt
gjalded Venderskriget;
kun for Ravne Gildet stod,
mens i Strømme Broderblod
randt for Brodersværdet.

1) Thorning Sogn I, Side 48.

Men i Grathehedens Blod
 døbttes Kæmpeskaren god,
 født til Danmarks Lykke.
 Absalon og Valdemar
 var det høje Heltepar,
 Sejrens Glans omstraalte.

Natten veg for sollys Dag
 over Borg og Hyttetag
 lyste Samlingstanken.
 Bonde, Ridder, Bisp og Drot
 bragte strandet Skude flot,
 bygged Danmarks Mure.

Du, der vendte Blad i Bog,
 hver Gang Mørket tæt sig drog
 over danske Strande ;
 lær os samles kækt til Daad,
 giv os Glæden efter Graad
 nu i Folkevaanden.

Stenen paa Grathe Hede.

Afsløringen af Grathestenen er en af de sidste større Begivenheder af blivende Interesse, der fandt Sted indenfor Sognet før 19. Aarhundredes Udgang. Endnu maa det dog nævnes, at i Aarhundredets sidste Aar — 1. December 1899 — blev det nuværende Missionshus i Thorning indviet. Tidligere havde, som omtalt, Tilhængere af Indre Mission haft Samlingssted i Impgaard. Thorning Missionshus har da nu i 40 Aar været et af de Steder, hvorudfra Sognets aandelige og religiøse Liv har faaet en Del af sit Præg.

— — —

Som et lille Led i vort Lands Udvikling gennem Tiderne, viser Thorning Sogns Historie et broget Billede af Forandring — Op- og Nedgange — gennem skiftende Forhold og Indflydelser. Men Linien har i det store været den samme som hele Landets; det viser Samhørigheden med hele Folket; vor Skæbne er ens.

Det 19. Aarhundrede danner i saa Henseende ingen Undtagelse. Enkelthederne kan der være Forskel paa her og i andre Egne. Den Udvikling, som fandt Sted i dette Hundreaar, var sikkert lige saa indgribende som i de foregaaende 300 Aar. Fra Tilstandene omkring 1800 til 1900 er Forandringerne meget store baade aandeligt og materielt, saavel i Henseende til de ydre Livsforhold som til Menneskenes Synskreds, Bestræbelser og Evner. Vore Forfædres Vækkelse til menneskelig og folkelig Forstaaelse og Samarbejde blev Baggrunden for den store Fremgang. Fra Rationalismen i Aarhundredets Begyndelse, gennem Fyrrernes mørke Pietisme, naaede vore Forfædre til Forstaaelsen af, at Mennesket er skabt til „et jævnt og muntert virksomt Liv paa Jord“; et saadant har ret levende været praktiseret i Thorning i Aarhundredets sidste Halvdel.

Det var de Præster og Lærere, man fik til Sognet,

der bragte Budskabet og vakte Sindene; det var Sognets Folk, der levede Livet derefter og i Praksis bragte den Fremgang, som den nulevende Slægt bygger paa og fører videre. — Under Paavirkning af det 20. Aarhundredes klarere Lys og større Formaaen paa næsten alle Omraader, er det godt og lærerigt at kende lidt til saavel den fjernere som den nærmere Baggrund for Sognets Tilværelse og Liv. Det skærper vor Forstaaelse af Samhørigheden med henfarne Tider og Slægter og vor Følelse af det Ansvar, vi har, nu og i Fremtiden.

A. R.

Thorning Sogneraad, der har ydet Støtte til Bogens Trykning, bringer jeg derfor min Tak; ligeledes til Lærer *J. P. Strandbygaard* og Gdr. *J. Chr. Nielsen* i Thorning, der har bistaaet mig med en Del Oplysning, særlig til det sidste Kapitel.

A. R.

Indholdsfortegnelse

	Side
Omkring Aarhundredskiftet	7
Fra Tyverne og Trediverne	24
Sogneforstanderskabet	33
Skoleforholdene indtil 1870	38
Præsterne efter Blicher	56
Livsbilleder	73
To Gaardmandshjem omkring Aarh.s Midte	93
Højskolen i Thorning	106
Tre Navne	111
Bøgildgaard	123
Andelsmejeriet „Thorning Østergaard“ ...	130
„Thorning Telefon“	135
Skolevæsenet efter 1870	139
Lærebogsstriden	149
Efterspillet	170
Mod Aarhundredets Slutning	177
